JAARVERSLAG

2020

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

IN HET KORT

Voor u ligt het jaarverslag van het Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel over het jaar 2020. Het bestuur stelt u graag in staat een beeld te vormen over de ontwikkelingen bij het pensioenfonds en de financiële resultaten die er in 2020 zijn behaald.

Het pensioenfonds en met name zijn omgeving zijn in het verslagjaar sterk beïnvloed door de wereldwijde coronacrisis. De door vele landen opgelegde reis- en transportbeperkingen hadden ernstige gevolgen voor werkgever KLM. De bedrijfsactiviteiten van KLM zijn in het verslagjaar sterk verminderd, waardoor er veel minder omzet was en forse bezuinigingsmaatregelen niet te voorkomen waren. Het bestuur is zich zeer bewust van de grote impact die dit alles heeft op alle bij KLM betrokkenen. De Nederlandse overheid heeft verschillende steunmaatregelen getroffen voor ondernemingen, waaronder KLM. De betaling van de verschuldigde pensioenpremies bleef voldoende gewaarborgd. Om KLM tegemoet te komen, heeft het bestuur ermee ingestemd dat de premie vanaf april per kwartaal wordt betaald. Vanaf 2021 wordt de pensioenpremie door KLM weer op maandbasis betaald.

De coronacrisis had ook gevolgen voor de dagelijkse operatie van het pensioenfonds. Mede dankzij een goede infrastructuur en tijdige voorbereiding konden bestuur, pensioenfondsorganen en medewerkers van de uitvoeringsorganisatie vanaf medio maart 2020 nagenoeg volledig thuiswerken, en vonden bijeenkomsten en vergaderingen veelal digitaal doorgang. Het bestuur en de pensioenfondsorganen kwamen sinds maart 2020 slechts sporadisch fysiek bijeen.

Het jaar 2020

Tegenover een pandemie, een lage en alsmaar dalende rente, lage dekkingsgraden en het ontbreken van indexatie staan in 2020 goede beleggingsrendementen, het niet hoeven doorvoeren van kortingen en het eerste volledige jaar werken in een nieuw bestuursmodel.

Op een positief beleggingsrendement van 14,6% in 2019 volgde in 2020 een positief rendement van 9,2%. Hieraan droegen vooral aandelen en vastrentende waarden bij. Het belegd vermogen van het pensioenfonds bedroeg per 31 december 2020 in totaal EUR 4,1 miljard. De beleidsdekkingsgraad daalde in 2020 van 104,9% naar 95,1%. Daardoor was het in 2020, ondanks het goede beleggingsresultaat, wettelijk niet mogelijk om te indexeren.

Beleggingsbeleid

Het pensioenfonds heeft in het verslagjaar diverse beleggingsonderwerpen behandeld en diverse wijzigingen in de portefeuille doorgevoerd. Zo zijn de gevolgen van de coronacrisis voor het beleggingsbeleid in kaart gebracht en rondde het pensioenfonds de eind 2019 gestarte ALM-studie af. De tijdelijk verhoogde renteafdekking en de verlaagde aandelenexposure, ter bescherming van de dekkingsgraad, werden geneutraliseerd als gevolg van de implementatie van het nieuwe strategisch beleggingsbeleid. Daarnaast werkte het pensioenfonds het ESG-beleid verder uit en kreeg de vastrentendewaardenportefeuille de samenstelling waartoe in 2019 besloten was.

Het eerste jaar in een nieuw bestuursmodel

Na de start van het omgekeerd gemengd bestuursmodel met een nieuw bestuur op 1 oktober 2019, was 2020 het eerste volle jaar in het nieuwe model. Het inwerken van bestuursleden, het vormgeven van de nieuwe rollen in het bestuur en het in lijn brengen van pensioenfondsbeleid en -documentatie met het nieuwe bestuursmodel kostten tijd en liepen het hele verslagjaar door.

IORP II

Het pensioenfonds richtte in 2019 de sleutelfuncties in en benoemde na een positief besluit door De Nederlandsche Bank (DNB) de actuarieel sleutelfunctiehouder. Vervolgens besprak het bestuur de inrichting van de sleutelfuncties in het omgekeerd gemengd bestuursmodel in het verslagjaar verder met DNB. Na een positief besluit door DNB kon het bestuur de sleutelfunctiehouders risicobeheer en interne audit in de tweede helft van 2020 benoemen en was het pensioenfonds met deze benoemingen per september 2020 IORP II-compliant.

Communicatie

Het pensioenfonds heeft in het verslagjaar verder gewerkt aan het centraal stellen van de deelnemer in de communicatie van het pensioenfonds. Hierbij lag de nadruk op het goed overzicht en inzicht bieden en deelnemers helpen in actie te komen wanneer dit nodig is. Kernwaarden in het communicatiebeleid van het pensioenfonds zijn persoonlijk, toegankelijk, modern en activerend.

De coronacrisis heeft de communicatie met de deelnemer nauwelijks belemmerd. De werkzaamheden werden vanuit huis voortgezet en hetzelfde gold voor het persoonlijke contact via de telefoon, na enige aanpassingen op de thuiswerkplek. Het pensioenfonds informeerde deelnemers met regelmaat via de website, nieuwsbrieven en webinars. Deelnemersbijeenkomsten op kantoor, zoals de Pensioen In Zichtdagen, het opleiden van Pensioen Informatie Team-leden en het Cabine Pensioenplein werden vervangen door webinars. Het pensioenfonds ervoer dat het op deze manier makkelijk met veel deelnemers in contact kon komen.

In het verslagjaar is het gebruik van beeldtaal, bijvoorbeeld in de vorm van infographics, verder versterkt. Ook is een start gemaakt met het ophalen van feedback bij deelnemers. Op social media experimenteerde het pensioenfonds met herhaaluitzendingen van de eerder gehouden webinars en het vaker plaatsen van aankondigingsvideo's. Daarnaast maakte het pensioenfonds een start met de inzet van Instagram. Doel is het aanspreken van jongere deelnemers die verder van hun pensioen afstaan, maar wel met pensioenkeuzes te maken krijgen. Deelnemers zijn nog altijd actief in de besloten Facebookgroep Cabine Pensioenplein en gebruikten dit kanaal in 2020 veelvuldig om vragen te stellen en meningen te delen met andere deelnemers.

Risicomanagement

Het jaar 2020 stond grotendeels in het teken van de coronacrisis. Vrij snel na de eerste lockdown voerde het pensioenfonds een risicoanalyse uit om de impact van de crisis op de bestuurlijke besluitvorming en op de uitvoering van de primaire en ondersteunende processen in kaart te brengen. Naar aanleiding hiervan trof het pensioenfonds een aantal aanvullende beheersmaatregelen. Daarnaast oordeelde het bestuur dat de situatie bij de werkgever een significante wijziging van het risicoprofiel van het pensioenfonds tot gevolg had. Mede hierdoor werd vervolgens een zogeheten eigenrisicobeoordeling (ERB) uitgevoerd. Uit deze risicobeoordeling is gebleken dat er geen korte termijn implicaties zijn voor het pensioenfonds als gevolg van de economische problemen bij de werkgever vanwege de coronacrisis. Het bestuur heeft de ERB eind 2020 vastgesteld en bij DNB ingediend. Voor de uit de ERB voortvloeiende aanbevelingen is een actieplan opgesteld.

Het bestuur bedankt alle direct bij het fonds betrokkenen, met name de leden van het verantwoordingsorgaan en de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie, voor hun inzet en betrokkenheid bij het pensioenfonds.

Amstelveen, 26 mei 2021

Namens het bestuur van de Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel,

Paul Loven
voorzitter

INHOUD

	In het kort	**I**
	Inhoud	**IV**
	Kerncijfers	**V**
	Bestuursverslag	**VII**
1	**Profiel pensioenfonds**	**1**
1.1	Rechtsvorm en bestuursmodel	1
1.2	Missie, visie en strategie	2
1.3	Doelgroep jaarverslag	3
1.4	Pensioenregelingen	3
1.5	Risicohouding	4
2	**Externe ontwikkelingen**	**5**
2.1	Financiële markten in 2020	5
2.2	Wetgeving en overheidsbeleid in 2020	6
2.3	Toezicht in 2020	8
3	**Interne ontwikkelingen**	**10**
3.1	Financiële positie pensioenfonds	10
3.2	Pensioenregeling en uitvoering	12
4	**Beleid**	**14**
4.1	Ontwikkeling beleggingsbeleid	14
4.2	Financieel beleid	19
4.3	Communicatiebeleid	22
5	**Governance**	**24**
5.1	Inrichting van de governance	24
5.2	Het omgekeerd gemengd bestuursmodel	24
5.3	Geschiktheid	25
5.4	Uitvoering en uitbesteding	25
5.5	Externe relaties	26
5.6	Gedragsregelingen	26
5.7	Melding onregelmatigheden	28
5.8	Privacybeleid	28
5.9	Beheerst beloningsbeleid	29
5.10	Sancties	30
6	**Kosten**	**31**
6.1	Kosten pensioenuitvoering	31
6.2	Kosten vermogensbeheer	32
6.3	Transactiekosten	35
6.4	Vergelijking pensioenuitvoerings- en vermogensbeheerkosten met andere pensioenfondsen	36
6.5	Verhouding rendement en kosten	37
7	**Risicomanagement**	**38**
7.1	Risicobeleid	38
7.2	Risicomanagementproces	39
7.3	Ontwikkelingen	40
7.4	Risicobeschrijving	41
8	**Toekomstverwachting 2021**	**45**
9	**Ontwikkelingen na balansdatum**	**46**
10	**Verslag intern toezicht**	**48**
11	**Verslag verantwoordingsorgaan**	**56**
	Jaarrekening 2020	**59**
	Balans per 31 december	**60**
	Rekening van baten en lasten	**61**
	Kasstroomoverzicht	**62**
	Toelichting algemeen	**63**
	Toelichting op de balans	**73**
	Risicobeheer	**88**
	Toelichting op de rekening van baten en lasten	**98**
	Overige gegevens	**112**
	Bestemming van het resultaat	112
	Actuariële verklaring	113
	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	115
	Bijlagen	**125**
	Personalia (stand per 26 mei 2021)	**126**
	Functies en nevenfuncties bestuur (stand per 26 mei 2021)	**127**
	Deelnemersbestand	**129**
	Ontwikkelingen 2011-2020	**131**

KERNCIJFERS

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019	2018	2017	2016
Deelnemers					
Aantal actieve deelnemers	8.696	9.961	9.838	9.779	9.132
Aantal gewezen deelnemers	3.362	2.633	2.577	2.552	2.702
Aantal pensioengerechtigden	2.442	1.960	1.701	1.500	1.347
Totaal	**14.500**	**14.554**	**14.116**	**13.831**	**13.181**
Pensioenactiviteiten					
Feitelijke premie	103,1	102,0	100,1	161,6	61,5
Kostendekkende premie	169,9	142,9	139,3	154,6	87,4
Gedempt kostendekkende premie	78,2	78,3	76,8	81,0	48,5
Pensioenuitkeringen	42,0	33,7	27,2	24,0	29,4
Financiële positie					
Voorziening pensioen-verplichtingen	3.992,7	3.514,7	2.931,6	2.730,7	2.688,7
Belegd vermogen	4.081,9	3.709,2	3.181,9	3.203,1	2.869,9
Dekkingsgraad					
Actuele dekkingsgraad	101,9%	104,5%	107,5%	117,0%	106,1%
Beleidsdekkingsgraad	95,1%	104,9%	115,0%	114,0%	100,0%
Vereist eigen vermogen (VEV)	122,2%	124,3%	126,0%	127,4%	127,3%
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	104,1%	104,1%	104,2%	104,2%	104,2%
Indexatie					
Pensioenrechten actieve deelnemers	0,00%	0,00%	0,62%	0,23%	0,00%
Ingegane pensioenen en premie-vrije pensioenrechten	0,00%	0,00%	0,87%	0,30%	0,00%
Rendement					
Rendement	9,2%	14,6%	−3,3%	8,6%	10,2%
Vijfjaarsgemiddeld totaal-rendement	7,7%	5,9%	6,4%	7,5%	8,9%
Tienjaarsgemiddeld totaal-rendement	8,0%	8,2%	8,5%	6,3%	5,8%

	2020	2019	2018	2017	2016
Kostenratio's					
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)[1]	373	380	372	419	303
Kosten vermogensbeheer/ gemiddeld belegd vermogen	0,55%	0,50%	0,55%	0,56%	0,49%

Meer informatie?

Meer informatie over het pensioenfonds vindt u op www.klmcabinefonds.nl. Vragen aan het bestuur kunt u stellen in een e-mail aan: bestuur@klmcabinefonds.nl.

[1] De toelichting van de kosten is opgenomen in hoofdstuk 6.

2020

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

BESTUURSVERSLAG

1 PROFIEL PENSIOENFONDS

1.1 Rechtsvorm en bestuursmodel

Juridische vorm

De Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel is een onafhankelijke stichting die losstaat van KLM N.V. Voor de bescherming van de belangen van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden is het wettelijk verplicht dat het pensioenfonds het pensioenvermogen afgescheiden van de aangesloten werkgever beheert.

Het pensioenfonds is een ondernemingspensioenfonds, opgericht in 1978. Het voert de pensioenregeling uit voor het cabinepersoneel van KLM en KLC (KLM Cityhopper), zoals deze is overeengekomen door KLM N.V. en de werknemersverenigingen voor cabinepersoneel.

Bestuursmodel

Het pensioenfonds heeft sinds 1 oktober 2019 een omgekeerd gemengd bestuursmodel. In dit bestuursmodel bestaat het algemeen bestuur (verder: het bestuur) van het pensioenfonds uit zeven niet-uitvoerend bestuursleden en drie uitvoerend bestuursleden. Zes van de zeven niet-uitvoerend bestuursleden zijn vertegenwoordigers van werknemers (drie), pensioengerechtigden (een) en de werkgever (twee). Een onafhankelijke voorzitter, tevens het zevende niet-uitvoerend bestuurslid met stemrecht, leidt de vergaderingen van het bestuur en de vergaderingen van het bestuur met andere organen of externe partijen.

Het jaar 2020 stond in het teken van het verder inwerken van de bestuursleden die nieuw zijn aangetreden in het najaar van 2019 bij de omvorming van het paritaire bestuur naar het omgekeerd gemengd bestuursmodel, het verder vormgeven van de nieuwe rollen in het bestuur en het zodoende afronden van de invulling van het omgekeerd gemengd bestuursmodel. Dit wordt verder toegelicht in hoofdstuk 5 Governance.

Het bestuur legt verantwoording over het gevoerde beleid af aan het verantwoordingsorgaan. Dat bestaat uit zes vertegenwoordigers van werknemers (drie), pensioengerechtigden (een) en de werkgever (twee). Het intern toezicht wordt uitgevoerd door de niet-uitvoerend bestuursleden. Zij worden bij het uitvoeren van het intern toezicht bijgestaan door de auditcommissie, die als adviesorgaan fungeert en uit drie onafhankelijke deskundigen bestaat.

Het pensioenfonds heeft het pensioen- en vermogensbeheer en de bestuursondersteuning uitbesteed aan uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group (BSG). Een actuaris van BSG is adviserend actuaris van het pensioenfonds.

Het bestuur heeft KPMG aangesteld als accountant van het pensioenfonds en Willis Towers Watson als extern certificerend actuaris.

Het bestuur heeft de certificerend actuaris van het pensioenfonds en verbonden aan Willis Towers Watson, na goedkeuring door DNB in 2019 benoemd als actuarieel sleutelfunctiehouder van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft de vervulling van de actuariële sleutelfunctie eveneens belegd bij Willis Towers Watson.

Het bestuur heeft het uitvoerend bestuurslid risk na goedkeuring door DNB in het verslagjaar benoemd als sleutelfunctiehouder risicobeheer. Het pensioenfonds heeft de vervulling van de sleutelfunctie risicobeheer belegd bij de client risk manager van het pensioenfonds, die beschikbaar is gesteld vanuit de onafhankelijk gepositioneerde afdeling Risk & Compliance van de uitvoeringsorganisatie. Het bestuur heeft daarnaast en na goedkeuring door DNB in het verslagjaar Anne Laning als extern deskundige als sleutelfunctiehouder interne audit benoemd.

Deze sleutelfunctiehouder maakt deel uit van de pensioenfondsorganisatie en is direct verbonden met het bestuur, maar is dus geen bestuurslid en heeft geen stemrecht. De uitvoeringsorganisatie heeft een coördinerende rol bij het vaststellen van externe auditors, die zullen optreden als sleutelfunctievervullers interne audit.

De samenstelling van de organen van het pensioenfonds staat in de bijlage Personalia.

1.2 Missie, visie en strategie

Het bestuur van het pensioenfonds heeft in het verslagjaar en in januari 2021 de missie, visie en strategie van het pensioenfonds als volgt geactualiseerd:

Missie

Het pensioenfonds heeft als missie: 'Het pensioenfonds voert de door sociale partners overeengekomen pensioenregelingen uit voor het cabinepersoneel van KLM en KLM Cityhopper (KLC). Het pensioenfonds draagt daarbij zorg voor een betrouwbare, (kosten)efficiënte en transparante uitvoering, waarbij gestreefd wordt naar het waarborgen van nominale pensioenaanspraken en -rechten en het zo veel mogelijk behoud van koopkracht daarvan.'

Visie

Vanuit zijn missie heeft het pensioenfonds de volgende visie geformuleerd: 'Het pensioenfonds heeft op basis van de huidige omvang, het besturingsmodel en de efficiënte bedrijfsvoering voldoende bestaansrecht voor het zelfstandig uitvoeren van de pensioenregelingen. De uitvoering van het pensioen- en vermogensbeheer en overige ondersteuning aan het bestuur zijn volledig uitbesteed. Uitvoering geschiedt op een professionele en integere wijze waarbij risico's continu worden beoordeeld. Het pensioenvermogen wordt op een solide wijze belegd. Bij het bepalen van het beleggingsbeleid en de risicohouding wordt rekening gehouden met de belanghebbenden. De maatschappelijke verantwoordelijkheid van het pensioenfonds is onderdeel van het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds wil dicht bij zijn deelnemers staan. Daarom communiceert het pensioenfonds op proactieve wijze met zijn deelnemers en is het transparant over het gevoerde pensioen- en beleggingsbeleid inclusief verwachtingen, risico's alsmede de financiële positie van het pensioenfonds en de door het pensioenfonds behaalde resultaten.'

Strategie (doelstellingen)

- Het pensioenfonds heeft een langetermijndoelstelling om binnen de grenzen van zijn middelen op korte en lange termijn zo hoog mogelijke reële pensioenaanspraken op te bouwen en rechten te verstrekken. Het pensioenvermogen wordt bij voorkeur belegd in een transparante portefeuille waarbij complexiteit afgewogen wordt tegen voldoende rendement en beperkt extra risico en/of kosten.
- Bij de uitbesteding van de processen en diensten wordt een beheerste relatie geborgd waarbij het pensioenfonds volledig in control is. Kostenbewustzijn en een goede prestatieverantwoording zijn belangrijke randvoorwaarden.
- Het op niveau houden van een kwalitatief goed pensioenfondsbestuur en een integere bedrijfsvoering zijn pijlers van de cultuur van het pensioenfonds. Educatie en ontwikkeling van de geschiktheid zijn continue aandachtspunten.
- Het pensioenfonds streeft naar innovatieve middelen en oplossingen om in contact te treden met de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en overige aanspraakgerechtigden.
- Bij de uitvoering van de pensioenregeling houdt het pensioenfonds goed contact met de sociale partners (werkgever en vakorganisaties).
- Het pensioenfonds hecht waarde aan een hoge mate van deelnemerstevredenheid.

1.3 Doelgroep jaarverslag

Met dit jaarverslag informeert het pensioenfonds de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden en hun nabestaanden, KLM N.V., de interne en externe toezichthouders en andere belanghebbenden van het pensioenfonds over het gevoerde beleid en de financiële resultaten. Dit verslag betreft de formele, wettelijk vereiste verantwoording. Het pensioenfonds informeert (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden gedurende het jaar via de website, NWSflitsen en het pensioenblad Focus van het pensioenfonds.

1.4 Pensioenregelingen

Het pensioenfonds voert als basisregeling een voorwaardelijke eindloon- en een middelloonregeling uit met voorwaardelijke toeslagverlening (Reglement 2008A en Reglement 2008B). Het pensioenfonds biedt zijn deelnemers ook de Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP).

Basispensioenregeling (Reglement 2008A en Reglement 2008B)

CDC-regeling

De basisregeling is een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een CDC-regeling. Met de regeling wordt een pensioenopbouw nagestreefd met een vaste (collectieve) pensioenpremie. Is de premie in een bepaald jaar ontoereikend, dan past het pensioenfonds de op te bouwen pensioenaanspraken (opbouwpercentage) in het boekjaar zodanig aan dat de premie weer toereikend is. Tekorten uit het verleden worden niet aangezuiverd door de werkgever.

Ouderdomspensioen

Het ouderdomspensioen is in de voorwaardelijke eindloonregeling (R2008A) gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. De pensioenopbouw bedraagt sinds 1 januari 2018 1,17% van de pensioengrondslag.

In de middelloonregeling (R2008B) is het ouderdomspensioen gebaseerd op het gemiddelde salaris tijdens de diensttijd en het aantal deelnemersjaren. De pensioenopbouw bedraagt sinds 1 januari 2018 1,33% van de pensioengrondslag.

Verder voorziet de basispensioenregeling in een:
- facultatief partnerpensioen (op risicobasis)
- Anw-hiaatpensioenverzekering
- wezenpensioen
- arbeidsongeschiktheidspensioen

NAP-regeling

De Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP) is een vrijwillige regeling die het ouderdomspensioen uit de basispensioenregeling aanvult met een extra levenslang ouderdomspensioen. De deelnemers betalen een extra premie die wordt ingehouden op het nettoloon. Voor de ingelegde premie wordt (direct) ouderdomspensioen ingekocht. Over het te zijner tijd uit te keren pensioen is de deelnemer geen loonbelasting of inkomstenbelasting verschuldigd.

De normpensioendatum in de basisregelingen en de NAP-regeling is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 60 jaar wordt.

Indexatiebepalingen

Beide basisregelingen en de NAP-regeling kennen een voorwaardelijke indexatie. Voor deelnemers indexeert het pensioenfonds voorwaardelijk op grond van de algemene loonronde KLM. De voorwaardelijke indexatie voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden vindt plaats op basis van de niet-afgeleide prijsindex.

1.5 Risicohouding

Op grond van het financiële toetsingskader (FTK) moet ieder pensioenfonds zijn risicohouding bepalen en vastleggen. Daarmee geven het pensioenfonds en zijn belanghebbenden aan in hoeverre ze risico's willen lopen bij de pensioenuitvoering.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft zijn risicohouding bepaald na afstemming met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het horen van het verantwoordingsorgaan.

Kwalitatieve risicohouding

Diverse belanghebbenden hebben eigen, maar ook gedeelde voorkeuren met betrekking tot risico's voor de langere en kortere termijn. De belanghebbenden van het pensioenfonds delen de langetermijndoelstelling van het pensioenfonds. Op de weg richting deze doelstelling hebben de premiebetalers (werkgever en werknemers) voorkeur voor een stabiele pensioenpremie, passend bij de pensioenambitie. De deelnemers (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden) hebben voorkeur voor een waardevast pensioen en willen het korten op nominale rechten of pensioenopbouw zo veel mogelijk voorkomen. Onverhoopt gemiste opbouw of indexatie dient zo veel als mogelijk te worden ingehaald, waarbij gemiste indexatie in de uitkeringssfeer zonder terugwerkende kracht wordt hersteld.

Kwantitatieve risicohouding

Voor de korte termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de hoogte van het wettelijk vereist eigen vermogen. Per 1 januari 2020 was dit 124,3% van de pensioenverplichtingen. De kortetermijnrisicohouding wordt gekwantificeerd door een bandbreedte op het strategische vereist eigen vermogen van +/- 3%-punt. De kortetermijnrisicohouding, zoals deze tot uitdrukking komt in de vereist eigen vermogen-bandbreedte, wordt herijkt wanneer de wettelijke parameters voor het vereist eigen vermogen wijzigen.

Uitgaande van de benoemde kwalitatieve risicohouding, eigen beleidsuitgangspunten en vastgestelde kwantitatieve risiconormen op basis van uitgevoerde ALM-analyses zijn de navolgende ondergrenzen vastgesteld. Voor de lange termijn komt de kwantitatieve risicohouding tot uitdrukking in de door het bestuur vastgestelde ondergrenzen van de haalbaarheidstoets.
De ondergrenzen zijn door het bestuur na overleg met de sociale partners als volgt vastgesteld:

- mediaan verwacht pensioenresultaat vanuit feitelijke dekkingsgraad: 90%;
- relatieve maximale afwijking verwacht pensioenresultaat in slechtweerscenario: 43%;
- mediaan verwacht pensioenresultaat vanuit dekkingsgraad die voldoet aan VEV: 95%.

In 2020 is de haalbaarheidstoets opnieuw uitgevoerd, waarbij de ondergrenzen niet zijn geschonden. Vanwege de onzekerheid over de toekomstige uitkomst van de haalbaarheidstoets is een onverhoopte schending van deze grenzen geen aanleiding tot automatische aanpassing van beleid, maar aanleiding voor herijking van het gevoerde beleid en dialoog daarover met de arbeidsvoorwaardelijke partijen en het verantwoordingsorgaan.

2 EXTERNE ONTWIKKELINGEN

2.1 Financiële markten in 2020

De coronacrisis heeft een stevige stempel gedrukt op de stemming van de financiële markten in 2020. Andere factoren waren onder andere de Amerikaanse verkiezingen en de Brexit. De volgende figuur geeft een overzicht van het rendement op de brede aandelenindex en langlopende staatsobligaties in 2020.

Figuur: Verloop van de MSCI ACWI IMI Index en staatsobligaties AAA 15+ in euro's

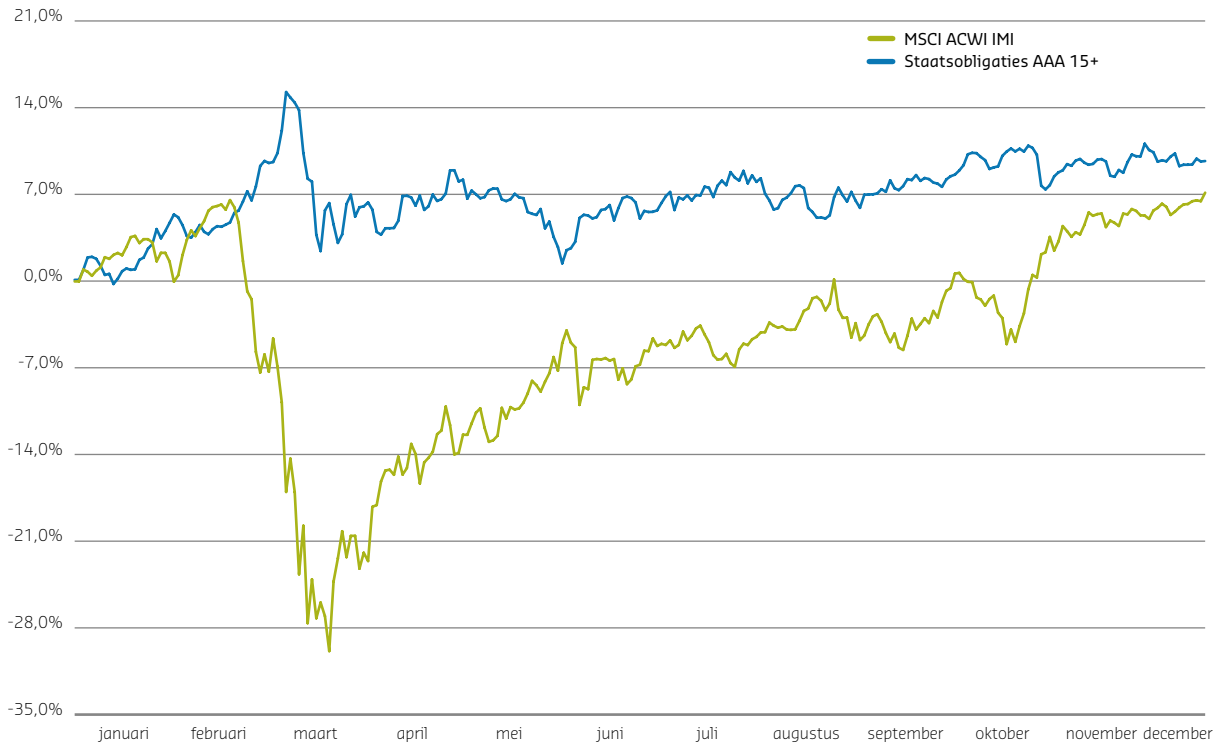

Een belangrijke vraag was hoe de economie zou herstellen van de coronacrisis. De financiële markten van de Verenigde Staten (VS) en Azië (vooral China) lieten een V-vormig, snel herstel zien. Het economisch herstel in Europa volgde een trager, meer U-vormig patroon met een beperkte terugval door de nieuwe golven van coronabesmettingen in het najaar.

Daarbij was er een tweedeling tussen winnaars en verliezers van de coronacrisis, in lijn met het zogeheten K-vormige scenario. Arme landen en armere delen van de bevolking worden harder geraakt dan de meer welvarende mensen en landen. Het verschil tussen arm en rijk is door corona en de beleidsmaatregelen verder toegenomen. Binnen aandelen was ook een duidelijke tweedeling zichtbaar tussen sectoren die van de door corona versterkte trends profiteerden en sectoren die enorme tegenslagen moesten incasseren. De tweedeling tussen waarde- en groeiaandelen was al aanzienlijk, maar is in 2020 sterk opgelopen. Pas na aankondiging van het coronavaccin in november, veerden de zwaarst getroffen sectoren op.

Twee thema's die in het bijzonder zijn versterkt door de coronacrisis zijn digitalisering en duurzaamheid. Door het noodgedwongen thuiswerken en virtueel vergaderen is de vraag naar digitale infrastructuur en diensten sterk toegenomen. Technologiebedrijven spelen hierbij een centrale rol. Tegelijkertijd is ook de roep om regulering van de technologiesector toegenomen. Daarnaast is de aandacht voor duurzaamheid verder toegenomen en komt er steeds meer druk op overheden en bedrijven om concrete maatregelen te nemen om de klimaatverandering af te remmen.

De actuele rente is sinds de uitbraak van de coronacrisis hard gedaald en op een laag niveau blijven staan. Beleidsmakers hebben sterk gereageerd op de economische noodsituatie. Het Amerikaanse stelsel van centrale banken (Fed) heeft de beleidsrente in maart in twee stappen met 150 basispunten verlaagd naar 0%. In de eurozone stond de beleidsrente al op -0,5% voordat de coronapandemie uitbrak, dus was er geen ruimte voor verdere verlaging. Wel werden de opkoopprogramma's van staats- en bedrijfsobligaties van zowel de Amerikaanse als de Europese centrale bank sterk uitgebreid om ook de langere rente zo laag mogelijk te houden. Verder heeft de Fed het beleidskader voor de inflatiedoelstelling bijgesteld, waardoor het monetaire beleid in de komende jaren ruim blijft, zelfs als de inflatie aantrekt. Nu de schulden zo sterk zijn opgelopen als gevolg van alle steunmaatregelen, zullen beleidsmakers er alles aan doen om de rente laag en de schulden betaalbaar te houden.

2.2 Wetgeving en overheidsbeleid in 2020

Nieuw pensioenstelsel

Pensioenakkoord

In juni 2019 werd het Pensioenakkoord gepresenteerd. De uitwerking daarvan heeft geleid tot een voorstel voor het nieuwe pensioencontract. De Hoofdlijnennotitie, die op 22 juni 2020 verscheen, is zowel een uitwerking als een aanpassing van het eerdere Pensioenakkoord.

Hoofdlijnen

In het Pensioenakkoord zijn twee contractvormen opgenomen, het zogeheten Nieuwe Pensioencontract en anderzijds de Verbeterde premieregeling. Het is aan de sociale partners om een keuze te maken welke contractvorm de voorkeur krijgt.

Nieuw pensioencontract

De leeftijdsonafhankelijke premie wordt het nieuwe uitgangspunt; de doorsneepremie wordt hiermee afgeschaft. Het nieuwe pensioencontract is een premieovereenkomst met solidariteitselementen. Sociale partners spreken een pensioendoelstelling (de ambitie) af, leggen deze vast en spreken de premie af die naar verwachting nodig is om die doelstelling te realiseren. De deelnemers krijgen een premie toegezegd. In de opbouwfase wordt de premie toegevoegd aan een voor de uitkering gereserveerd vermogen. In de uitkeringsfase wordt steeds een stukje aan het vermogen onttrokken op basis van een projectierendement.

Het vermogen wordt collectief belegd. Pensioenfondsen en sociale partners bepalen samen hoe deelnemersgroepen worden beschermd tegen renterisico en hoe rendementen worden toebedeeld. Er wordt een verplichte collectieve solidariteitsreserve gevormd. Dit is een collectief vermogen dat wordt gevuld uit premies en/of overrendement. De reserve moet een bijdrage leveren aan de intergenerationele risicodeling en de stabiliteit.

Verbeterde premieregeling
Daarnaast kunnen sociale partners kiezen voor de verbeterde premieregeling. De opbouwfase en uitkeringsfase blijven gescheiden, en optioneel kan een solidariteitsreserve worden aangehouden (vooralsnog geldt dit niet voor ondernemingspensioenfondsen). De deelnemer bouwt een individueel pensioenvermogen op. De solidariteitsreserve kan bijdragen aan het delen van langlevenrisico's.

De transitie naar het nieuwe stelsel
Het wetgevingsproces is inmiddels van start gegaan. De transitie moet plaatsvinden tussen de beoogde afronding van het wetgevingsproces op 1 januari 2023 en de uiterste datum van 1 januari 2027.

Planning
De nieuwe wetgeving wordt naar verwachting per 1 januari 2023 van kracht. De eerstvolgende stap is dat sociale partners uiterlijk 1 juli 2024 een voorgenomen besluit nemen welke regeling zij kiezen, hoe zij omgaan met compensatie en met het invaren van opgebouwde rechten. Dit besluit wordt uiterlijk 1 januari 2025 definitief, waarna implementatie- en communicatieplannen worden opgesteld. 1 januari 2027 is het uiterste transitiemoment.

Transitieplan
De werkgever moet een transitieplan opstellen en neemt hierin alle overwegingen en berekeningen op die ten grondslag liggen aan de afspraken die hij met sociale partners heeft gemaakt. Ook staat er in hoe wordt omgegaan met de reeds opgebouwde aanspraken. Op grond van de concept wet wordt een transitiepad voorgeschreven waarin bestaande rechten in beginsel worden omgezet naar het nieuwe contract ("invaren").

Implementatie- en communicatieplan
De pensioenuitvoerder moet een implementatieplan opstellen. Hierin is vastgelegd hoe de uitvoering wordt voorbereid en hoe de transitie wordt uitgevoerd. Daarnaast dient de pensioenuitvoerder een communicatieplan op te stellen waarin minimaal is opgenomen dat de deelnemers persoonlijk inzicht krijgen in de hoogte van hun pensioen dat zij vóór en na de overstap mogen verwachten.

Financiële compensatie
Als er sprake is van achteruitgang voor een deelnemer of een groep deelnemers, moet daarvoor een adequate compensatie worden aangeboden. Het begrip "adequaat" is nog niet uitgewerkt. Sociale partners moeten dit invullen.

Temporisering verhoging AOW-leeftijd

De Wet temporisering AOW-leeftijd is op 1 januari 2020 in werking getreden. De AOW-leeftijd gaat vanaf 2020 minder snel stijgen dan nu het geval is en komt in 2024 uit op 67 jaar. Vanaf 2025 is de stijging van de AOW-leeftijd gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. Voor elk jaar extra levensverwachting stijgt de AOW-leeftijd met acht maanden. Op grond daarvan is nu al bekend dat de AOW-leeftijd in 2025 en 2026 ongewijzigd 67 jaar blijft. Op grond van de Wet op de loonbelasting 1964 blijft de pensioenrichtleeftijd in 2021 op 68 jaar.

Wetsvoorstel "Bedrag ineens, Regeling Vervroegde Uittreding (RVU) en verlofsparen"

De Eerste Kamer heeft op 12 januari 2021 met dit wetsvoorstel ingestemd. Onderdeel hiervan is de mogelijkheid van een uitkering van een bedrag ineens bij pensioeningang. Dit onderdeel zal, met het oog op de te complex geachte uitvoering, pas op 1 januari 2023 in werking treden. Werkgevers krijgen vanaf 1 januari 2021 tijdelijk, tot en met 31 december 2025, de mogelijkheid om fiscaal aantrekkelijke regelingen (RVU) te treffen voor werknemers die vervroegd met pensioen willen gaan. Per 1 januari 2021 is de mogelijkheid van verlofsparen wettelijk uitgebreid van 50 naar 100 volle weken.

Nabestaandenpensioen

Nagenoeg gelijktijdig met het verschijnen van de Hoofdlijnennotitie heeft de Stichting van de Arbeid (STAR) een advies uitgebracht over het nabestaandenpensioen. Het nabestaandenpensioen zal eenvoudiger en uniformer worden. De overlegpartijen hebben in het Pensioenakkoord afgesproken dat ze het advies van de STAR voor de nieuwe opzet van het nabestaandenpensioen zullen volgen.

Pensioenverdeling bij scheiding

In september 2019 is het wetsvoorstel "Pensioenverdeling bij scheiding 2021" ingediend bij de Tweede Kamer. Het wetsvoorstel wijkt fundamenteel af van de huidige situatie. In de nieuwe situatie krijgt de ex-partner automatisch een eigen aanspraak op een deel van het ouderdomspensioen van de deelnemer (conversie), tenzij betrokkenen andere afspraken maken. Het wetsvoorstel bevat ook nieuwe regels voor de verdeling van het partnerpensioen. De beoogde inwerkingtredingsdatum van de wet is 1 januari 2022.

Evaluatie Wet Pensioencommunicatie

De minister van Sociale Zaken wil dat pensioenuitvoerders effectiever worden in de manier waarop zij verplichte informatie aan hun deelnemers geven. Uit de evaluatie van de Wet Pensioencommunicatie bleek onder andere dat de vaste modellen voor het Pensioen 1-2-3 en het UPO nauwelijks toegevoegde waarde hebben. Daarom wil de minister ze afschaffen. Voor het UPO mogen uitvoerders een vrije vorm gebruiken die past bij de behoeften van de doelgroep. De minister bespreekt deze beleidsvoornemens nog met partijen uit de pensioensector.

Wet bestuur en toezicht rechtspersonen

Met deze wet beoogt de wetgever het bestuur en toezicht bij verenigingen, coöperaties, onderlinge waarborgmaatschappijen en stichtingen te verduidelijken. Verder schrijft de wet een statutaire belet- en ontstentenisregeling voor bestuurders en commissarissen voor. De inwerkingtreding van de wet is uitgesteld naar 1 juli 2021. Bij de eerstkomende wijzigingen van de statuten na 1 juli 2021 dient ook, voor zover de statuten die nog niet kennen, een belet- en ontstentenisregeling voor bestuurders en commissarissen te worden opgenomen.

2.3 Toezicht in 2020

Extern toezicht

Pensioenfondsen staan onder toezicht van twee toezichthoudende instanties: De Nederlandsche Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Dit toezicht richt zich op de bescherming van belanghebbenden. DNB ziet vooral toe op de financiële positie van pensioenfondsen en houdt toezicht op de naleving van wetgeving. De AFM houdt vooral toezicht op de communicatie met belanghebbenden. Het toezicht vindt plaats via periodieke rapportages, gerichte onderzoeken en periodieke contacten. Als een pensioenfonds zich niet aan de regels houdt, kunnen de toezichthoudende instanties sancties treffen.

In het eerste kwartaal van 2020 overlegde het pensioenfonds met DNB over onder meer de inrichting van de sleutelfuncties bij het pensioenfonds en de coronacrisis. Het pensioenfonds stuurde DNB naar aanleiding van dit overleg een memo over de impact van de coronacrisis bij het pensioenfonds en het continuïteitsplan van de uitvoeringsorganisatie. Ook werden de reflecties van DNB besproken over de beantwoording in 2019 door het pensioenfonds van de schriftelijke vragen van DNB naar aanleiding van een publicatie in Pensioen Pro. Deze publicatie ging met name over het bestuursbesluit van het pensioenfonds van september 2019 om de renteafdekking niet verder te verlagen en het openstaande aandelenrisico te verkleinen.

DNB heeft in het tweede kwartaal van 2020 aangegeven geen opmerkingen te hebben over de inrichting van de sleutelfuncties bij het pensioenfonds. Als gevolg hiervan kon het pensioenfonds de toetsing bij DNB van de kandidaten sleutelfunctiehouder risicobeheer en interne audit in gang zetten. Na een positief besluit door DNB kon het bestuur de sleutelfunctiehouders risicobeheer en interne audit in de tweede helft van 2020 benoemen en was het pensioenfonds met deze benoemingen per september 2020 IORP II-compliant.

Intern toezicht

Naast extern toezicht kent het pensioenfonds intern toezicht, dat de verantwoordelijkheid is van de niet-uitvoerend bestuursleden. Het intern toezicht betreft het beleid van het bestuur, de uitvoering van het beleid door de uitvoerend bestuursleden, de algemene gang van zaken en de processen van het pensioenfonds. Er is bijzondere aandacht voor de beheersing van risico's en de evenwichtige afweging die voorafgaat aan besluiten. De bevindingen en aanbevelingen van de niet-uitvoerend bestuursleden staan in hoofdstuk 10 Verslag intern toezicht van dit bestuursverslag.

3 INTERNE ONTWIKKELINGEN

3.1 Financiële positie pensioenfonds

Vermogensontwikkeling

Het pensioenfonds behaalde in 2020 een totaalrendement van 9,2%[2]. Het positieve effect van het rendement op de dekkingsgraad was echter kleiner dan het negatieve effect van de gedaalde rente. Daardoor is de dekkingsgraad in 2020 gedaald.

Door de gedaalde rente nam de waarde van de verplichtingen toe. In het algemeen geldt: hoe lager de rente, hoe hoger (omgerekend) de boekwaarde van de verplichtingen. De toename in waarde van de verplichtingen als gevolg van een daling van de rente is een risico voor het pensioenfonds.
De volgende figuur laat zien hoe de twintigjaars swaprente[3] zich in 2020 ontwikkelde.

Figuur: renteontwikkeling over 2020

Beleidsdekkingsgraad

De dekkingsgraad laat zien of het pensioenfonds voldoende vermogen heeft om alle tot nu toe opgebouwde pensioenverplichtingen nu en in de toekomst te betalen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden. Pensioenfondsen moeten hun beleid baseren op deze beleidsdekkingsgraad.

Op 1 januari 2020 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 104,9%. Eind 2020 was de beleidsdekkingsgraad gedaald tot 95,1%. De volgende grafiek geeft de ontwikkeling van de dekkingsgraden in 2020 weer.

[2] Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.
[3] Als benadering voor de gemiddelde rente die wordt gebruikt voor berekening van de verplichtingen.

Figuur: ontwikkeling dekkingsgraad

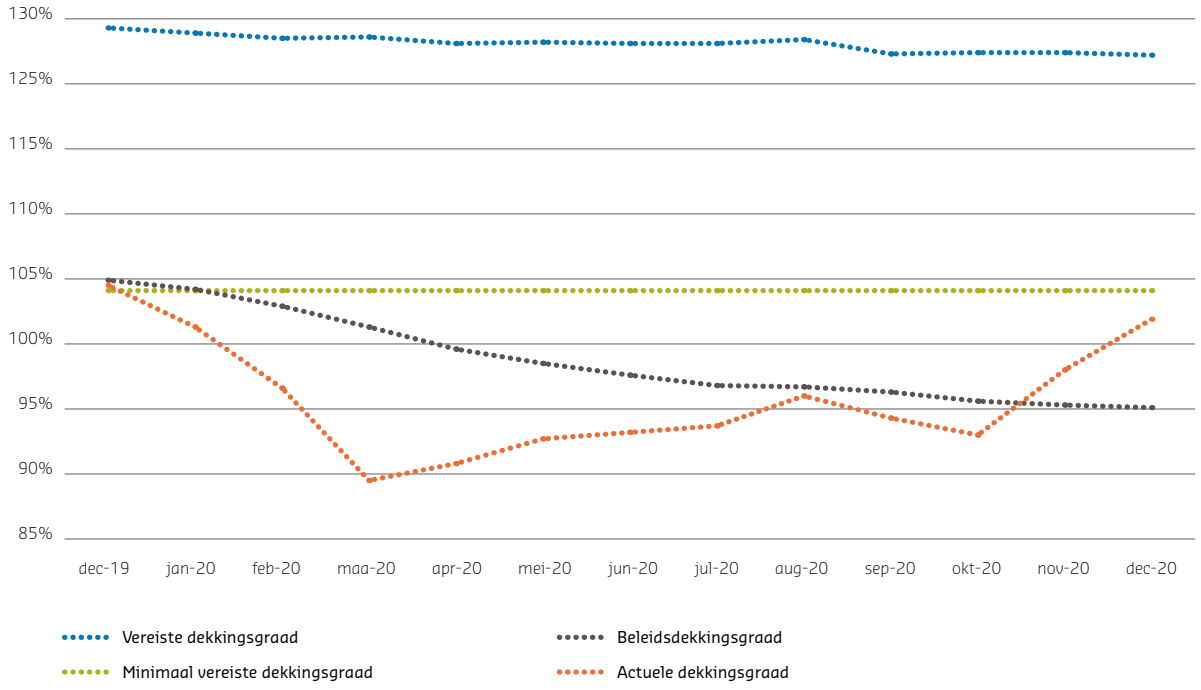

De wettelijk vereiste dekkingsgraad (wettelijk minimum en wettelijk vereiste buffer) voor het pensioenfonds was 124,3% per 1 januari 2020 en er was toen sprake van een reservetekort. Daarom heeft het pensioenfonds een geactualiseerd herstelplan per 1 januari 2020 opgesteld. Zo'n plan geeft aan hoe het pensioenfonds het reservetekort binnen de wettelijke termijn opheft. Het pensioenfonds diende het herstelplan in maart 2020 in bij DNB, die het in juni 2020 goedkeurde. Dit plan gaat uit van een herstel binnen de wettelijke termijn van tien jaar.

Haalbaarheidstoets

In 2020 voerde het pensioenfonds de jaarlijkse haalbaarheidstoets uit. Het bestuur en de sociale partners beoordelen hiermee hoe de gemaakte beleidskeuzes en gekozen ondergrenzen (zie 1.5 Risicohouding) zich verhouden tot de pensioenambitie. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht de haalbaarheidstoets periodiek uit te voeren. Met de haalbaarheidstoets toonde het pensioenfonds aan dat het verwachte pensioenresultaat op pensioenfondsniveau voldoende aansloot bij de door het bestuur in overleg met betrokken partijen gekozen ambitie en risicohouding. Op basis van de financiële situatie van het pensioenfonds per 1 januari 2020 werden de ondergrenzen voor het pensioenresultaat op pensioenfondsniveau niet overschreden.

3.2 Pensioenregeling en uitvoering

Coronacrisis

De coronacrisis heeft grote impact op de gezondheid van mensen, het sociale leven en de economie. Door de pandemie is in 2020 de luchtvaart grotendeels tot stilstand gekomen. Dit had grote gevolgen voor de financiële positie van KLM en daarmee ook voor de werkgelegenheid bij KLM.

Sociaal Plan KLM-Cabine 2020 - 2024

KLM heeft in november 2020 met de werknemersorganisaties een akkoord bereikt over maatregelen in het kader van een Sociaal Plan Cabine. Het Sociaal Plan Cabine maakt onderdeel uit van de cao voor het KLM-Cabinepersoneel en heeft een looptijd van 1 oktober 2020 tot en met 31 december 2024. Pensioengerelateerde onderwerpen hierin betreffen de detacheringsmogelijkheid binnen de KLM-Groep en de (tijdelijke) verruimde deeltijdregeling. Op grond van de detacheringsmaatregel kan een werknemer gedurende maximaal 1 jaar - met de mogelijkheid tot verlenging - met behoud van KLM-salaris en deelname aan de KLM-pensioenregeling binnen de KLM-groep worden gedetacheerd. Op grond van de verruimde deeltijdregeling heeft een deelnemer vanaf uiterlijk 10 jaar vóór ingang van de normpensioendatum (i.c. 60 jaar), de mogelijkheid om bij een verlaging van zijn deeltijdpercentage (en bijbehorend salaris), te blijven werken met behoud van pensioenopbouw gebaseerd op een hoger deeltijdpercentage (en bijbehorend salaris). Het pensioenreglement is hierop aangepast.

Indexatie

Het bestuur heeft eind 2019, gezien de lage dekkingsgraad, besloten de pensioenaanspraken en -rechten per 1 januari 2020 niet te verhogen (indexatie van 0%). Ook per 1 januari 2021 zijn de pensioenaanspraken en -rechten niet verhoogd.

Wetsvoorstel Pensioenverdeling bij Scheiding 2022

Bij de uitvoeringsorganisatie is een project gestart om de impact van het wetsvoorstel Pensioenverdeling bij Scheiding 2022 te bepalen. De ingang van de wet is tussentijds uitgesteld van 1 januari 2021 naar 1 januari 2022.

Wet Wieg/Geboorteverlof

De toekenning van geboorteverlof per 1 juli 2020 is onderdeel van de cao 2019-2022. Evenals bij het ouderschapsverlof wordt de pensioenopbouw tijdens geboorteverlof standaard ongewijzigd voortgezet tegen betaling van de normale deelnemersbijdrage, tenzij de deelnemer geen voortzetting wenst. Het pensioenreglement is hierop aangepast.

Complexiteit en vereenvoudiging pensioenregeling

De complexiteit in de pensioenregelingen van het pensioenfonds is in de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen. Door vereenvoudiging van de pensioenregeling kan het pensioenfonds de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling nu en in de toekomst verlagen en het risico op fouten beperken. BSG heeft de complexiteit van de uitvoering van de pensioenregeling nader geïnventariseerd en heeft ook voorstellen gedaan voor mogelijke vereenvoudigingen. In opdracht van het bestuur zijn enkele onderwerpen op hoofdlijnen nader uitgewerkt. De verdere uitwerking van een of meerdere onderwerpen in een businesscase is vooralsnog, onder andere met het oog op het nieuwe pensioencontract, tot nader order 'on hold' gezet.

Tijdelijke maatregelen om pensioenverlagingen te voorkomen

Pensioenfondsen die op 31 december 2019 en later ook op 31 december 2020 een dekkingsgraad van minimaal 90% hadden, hoefden in 2020 respectievelijk 2021 geen kortingsmaatregelen te treffen. Voor het pensioenfonds hadden de tijdelijke maatregelen, gelet op de financiële positie van het pensioenfonds op dat moment, geen relevantie. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds lag eind 2019 op 104,9% en eind 2020 op 95,1%.

Geschillen en klachten

De geschillen- en klachtenregeling van het pensioenfonds beschrijft hoe belanghebbenden geschillen of klachten kunnen indienen en hoe het pensioenfonds deze behandelt. Een geschil of klacht wordt in eerste instantie behandeld door de uitvoeringsorganisatie, waarna beroep bij het bestuur openstaat. Een belanghebbende die het niet eens is met het oordeel van het bestuur over de toepassing van de statuten of het pensioenreglement, kan zich wenden tot de Ombudsman Pensioenen. Daarnaast is een gang naar de rechter mogelijk. In 2020 zijn er bij het bestuur van het pensioenfonds geen geschillen en/of klachten aanhangig geweest.

4 BELEID

4.1 Ontwikkeling beleggingsbeleid

Algemeen

Het pensioenfonds belegt het vermogen om zijn doelstellingen op lange termijn te kunnen halen. Met beleggingsrendementen kan het pensioenfonds de pensioenafspraken nakomen en de premies betaalbaar houden. Wanneer de dekkingsgraad het toestaat, kan indexatie van pensioenen volgen.

Jaarlijks maakt het pensioenfonds een beleggingsplan. Daarbij kijkt het naar de risicohouding van het pensioenfonds, de economische omstandigheden en de wettelijke kaders waarbinnen het moet opereren. Het pensioenfonds spreidt de beleggingen over drie hoofdbeleggingscategorieën: aandelen, vastrentende waarden en vastgoed. De verdeling daarvan in 2020 is te zien in onderstaand figuur. Deze categorieën zijn vervolgens weer onderverdeeld in regio's, beleggingsstijlen en subcategorieën. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om Amerikaanse en Europese aandelen en staats- en bedrijfsobligaties. Bij het beleggingsbeleid houdt het pensioenfonds rekening met onder andere het valutarisico, het renterisico en het vastgoed- en aandelenrisico (zie hoofdstuk 7 Risicomanagement).

Figuur: strategische mix hoofdcategorieën 2020

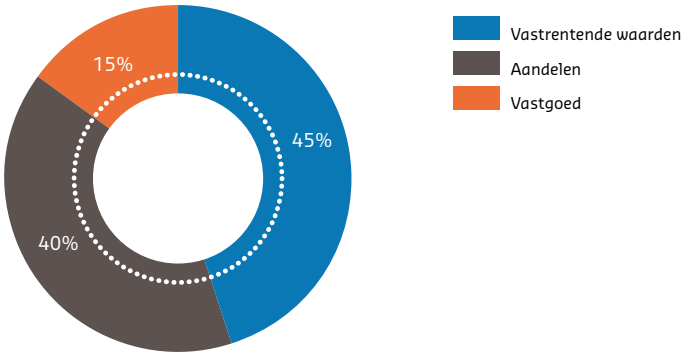

Strategisch beleid: beleggingsbeginselen

Voor zijn beleggingen hanteerde het pensioenfonds in 2020 de volgende beleggingsbeginselen (investment beliefs):

Algemene uitgangspunten

1. Het pensioenfonds belegt om de doelen voor de deelnemer te behalen: een waardevast pensioen.
2. Het nemen van beleggingsrisico is daarvoor nodig, maar is geen doel op zich. Als het pensioenfonds dichter bij de doelstelling is, kan minder risico worden genomen.

Uitgangspunten over beleggingen

3. De verdeling over de verschillende beleggingscategorieën bepaalt voor het grootste deel het rendement.
4. Het behalen van bovengemiddeld rendement in financiële markten door actief beheer is op langere termijn zeer moeilijk.
5. Bij de keuze van beleggingen zijn kosten belangrijk, maar niet leidend. De verwachte verbetering van de risico-rendementverhouding is doorslaggevend.
6. Risicomanagement is essentieel onderdeel van het beleggingsproces: risico en rendement kunnen niet los van elkaar worden gezien.

Uitgangspunten over governance

7. Elke beleggingskeuze is voor het bestuur begrijpelijk, beheersbaar en uitlegbaar.
8. Het pensioenfonds stimuleert bewust het verwezenlijken van een duurzame samenleving door in het beleggingsbeleid expliciet aandacht te besteden aan ecologische, sociale en bestuurlijke factoren (ESG).

Beleggingsrendementen 2020

Het pensioenfonds behaalde in 2020 een totaalrendement van 9,2%[4]. Dit was inclusief het resultaat op derivaten ter afdekking van risico's. Hierbij was het rendement van de aandelenportefeuille 10,1%. De steunmaatregelen die de centrale banken en overheden troffen in reactie op de uitbraak van de coronacrisis zorgden uiteindelijk in belangrijke mate voor een positief aandelenjaar (zie paragraaf 2.1). Ontwikkelingen zoals thuiswerken en online winkelen versnelden door de coronacrisis en hadden een negatieve impact op vastgoed, waardoor de categorie uitkwam op een rendement van -4,0%. De gedaalde rente droeg bij aan een positief rendement van 4,8% op vastrentende waarden.

De volgende tabel geeft een overzicht van de rendementen.

Tabel: totaalrendement 2020
(in %)

	Pensioenfonds	Benchmark
Vastrentende waarden	4,8%	5,2%
Aandelen	10,1%	9,7%
Vastgoed	−4,0%	−4,1%
Totaal	**9,2%**	**9,6%**

In 2020 presteerde het pensioenfonds bij de beleggingen in vastrentende waarden iets minder goed dan de benchmark. Aandelen en vastgoed deden het juist iets beter dan de benchmark. Het rendement van de beleggingen is een nettorendement, na aftrek van kosten. Om een hoger nettorendement te behalen dan de benchmark moet de externe vermogensbeheerder dus in eerste instantie altijd de kosten goed maken.

Doordat het ESG-uitsluitingenbeleid in de wereldwijde passieve aandelenpool gunstig uitpakte, was het aandelenrendement over het jaar hoger dan de benchmark. Binnen vastgoed was er een selectie-effect van Europees vastgoed. Het negatieve relatieve rendement binnen vastrentende waarden komt vooral vanwege een selectie-effect binnen EMD hard currency van de actieve manager in het eerste halfjaar. Met de transitie in de tweede helft van het jaar naar een passief mandaat was er geen mogelijkheid meer om het negatieve rendement goed te maken.

[4] Het genoemde rendement is het nettorendement na aftrek van beheer- en transactiekosten, zie hoofdstuk 6 Kosten.

De volgende tabel geeft de waarde en de feitelijke verdeling van de beleggingen weer per categorie.

Beleggingsportefeuille naar categorieën eind 2020
(bedragen in miljoenen euro's)

	Waarde	Percentage
Vastrentende waarden	1.652	40,5%
Aandelen	1.859	45,5%
Vastgoed	334	8,2%
Nominale renteswaps	82	2,0%
Overig	155	3,8%
Totaal	**4.082**	**100%**

Beleggingsonderwerpen in 2020

Het pensioenfonds heeft in 2020 diverse beleggingsonderwerpen behandeld. Ook hebben er diverse wijzigingen in de portefeuille plaatsgevonden. Zo heeft het pensioenfonds in 2020:

- de gevolgen van de coronacrisis voor het beleggingsbeleid in kaart gebracht;
- een nieuwe ALM-studie goedgekeurd;
- de tijdelijk verhoogde renteafdekking en verlaagde aandelenexposure ter bescherming van de dekkingsgraad geneutraliseerd;
- het ESG-beleid verder uitgewerkt;
- de vastrentendewaardenportefeuille omgezet naar de samenstelling waartoe het pensioenfonds in 2019 besloten had.

Hierna wordt een aantal besproken onderwerpen nader uitgelicht.

ALM-studie

In 2020 heeft het pensioenfonds een ALM-studie uitgevoerd om het strategisch beleggingsbeleid te herijken. Na zorgvuldige overweging heeft het bestuur besloten 5% te verschuiven van aandelen naar vastgoed. Ook heeft het pensioenfonds de kortetermijnrisicohouding nader gekwantificeerd in de vorm van een VEV-bandbreedte. De staffel dynamische renteafdekking is aangepast en zorgt met de rente van eind 2020 voor een minimale renteafdekking van 40%.

Risicobeheersing

Het pensioenfonds heeft de mogelijkheid bij bijzondere omstandigheden van het strategisch beleid af te wijken. In 2019 heeft het pensioenfonds besloten hier gebruik van te maken ter bescherming van de op dat moment relatief lage dekkingsgraad. In september 2020 heeft het pensioenfonds besloten om de beschermingsconstructie te neutraliseren als gevolg van de implementatie van het nieuwe strategisch beleggingsbeleid.

ESG-beleid

Het pensioenfonds investeert in een goede toekomst voor huidige en toekomstige generaties. Het pensioenfonds beschouwt het verbeteren van de langere termijnrendement/risicoverhouding en de langetermijnwaardecreatie als belangrijkste doelen bij het nemen van beslissingen op het gebied van ESG. Voorwaarde hierbij is de bescherming van de reputatie en de geloofwaardigheid van het pensioenfonds bij deelnemers en extern. Hierbij past het investment belief van het pensioenfonds over ESG:
Het pensioenfonds stimuleert bewust het verwezenlijken van een duurzame samenleving door in het beleggingsbeleid expliciet aandacht te besteden aan ecologische, sociale en bestuurlijke factoren (ESG).

In 2020 heeft het bestuur van het pensioenfonds op verschillende momenten formeel en informeel over het ESG-beleid en de uitvoering ervan gesproken. In januari is een ESG-sessie gehouden. In oktober is een nieuwe stemmanager aangesteld. Naar aanleiding van SRDII-wetgeving en het IMVB-convenant zijn het ESG-beleid en websiteteksten uitgebreid.

Leidende principes en thema's

Het pensioenfonds hanteert de volgende standaarden, principes en guidelines:

- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment (PRI)
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises (OESO-richtlijnen)
- International Corporate Governance Network (ICGN) Global Stewardship Principles en Global Governance Principles
- Lokale best-practices richtlijnen en codes zoals de Nederlandse Stewardship Code
- Impact op UN Sustainable Development Goals (SDG's) wordt waar mogelijk meegewogen

Het bestuur van het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om verder onderzoek te doen naar de inzetbaarheid en relevantie van de onderstaande vier Sustainable Development Goals (van de 17 SDG's die de Verenigde Naties hebben opgesteld) als speerpunten om ESG-risico's en -kansen te signaleren:

- Klimaat en schone energie (SDG 13 en 7)
- Waardig werk en economische groei (SDG 8)
- Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)

Deze SDG's zijn geselecteerd na raadpleging van de achterban door middel van een deelnemersonderzoek en workshops met bestuurders van het pensioenfonds.

Het pensioenfonds heeft het IMVB-convenant ondertekend en doet mee aan het brede spoor hiervan. In het IMVB-convenant werkt de pensioensector samen om de situatie te verbeteren op een aantal risicogebieden en gezamenlijk oplossingen te bieden voor problemen die bedrijven niet alleen kunnen oplossen. Pensioenfondsen hebben afspraken gemaakt over de implementatie van de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Het pensioenfonds neemt deze principes en richtlijnen mee in het nieuwe stembeleid.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sluit per 31 december 2020 in totaal 198 bedrijven uit van beleggingen. Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille. Hiervoor heeft het pensioenfonds verschillende redenen:

- 80 bedrijven werden uitgesloten wegens betrokkenheid bij controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens indien zij gevestigd zijn in een land waar dit is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.
- 107 bedrijven werden uitgesloten omdat ze zich niet houden aan UN Global Compact. UN Global Compact omvat mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die één of meer zaken hiervan met voeten treden, worden door het pensioenfonds uitgesloten.
- Het pensioenfonds heeft 28 bedrijven - vooral tabaksfabrikanten - uitgesloten die betrokken zijn bij de productie en/of handel van producten die bij bedoeld gebruik leiden tot overlijden of persoonlijke schade en waarbij engagement evident niet succesvol is.

Tot slot kiest het pensioenfonds ervoor om niet in een aantal overheden te beleggen. Hiervoor hanteert het pensioenfonds EU- en VN-sancties als criterium. Uitsluitingen gelden automatisch ook voor bijbehorende lagere overheden. Bedrijven die actief zijn in gebieden van uitgesloten overheden worden niet uitgesloten door het pensioenfonds.

Uitsluitingsgronden en aantallen

(sommige bedrijven worden op meerdere gronden uitgesloten)

Uitsluitingsgronden	Aantal uitsluitingen
Bedrijven - Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	80
Bedrijven - Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	107
Bedrijven - Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	28
Overheden - Totaal aantal uitsluitingen	13

Betrokken aandeelhouderschap

Het pensioenfonds is direct of indirect aandeelhouder van circa 3.500 bedrijven wereldwijd. Als mede-eigenaar heeft het pensioenfonds invloed op het handelen van deze bedrijven. Het pensioenfonds geeft invulling aan betrokken aandeelhouderschap door:

- te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
- transparant te zijn over beleggingen en betrokkenheidsactiviteiten; en
- toe te treden tot samenwerkingsverbanden zoals de PRI en het IMVB-convenant.

De leidende principes en thema's vormen de basis voor samenwerkingsverbanden en het stembeleid.

In 2020 heeft het pensioenfonds veelvuldig gebruikgemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. In totaal stemde het pensioenfonds op 2.956 vergaderingen over 33.925 voorstellen. Hierbij stelt het pensioenfonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder. In 15% van de gevallen stemde het pensioenfonds tegen het advies van het management op een voorstel. Het pensioenfonds steunde 85% van de voorstellen van het management van de ondernemingen. In de volgende tabel staat een samenvatting van de uitgebrachte stemmen.

Uitgebrachte stemmen

Voor	29.290	Met het management	28.987
Tegen	4.021	Tegen het management	4.938
Anders	614		
Totaal	**33.925**	**Totaal**	**33.925**

4.2 Financieel beleid

Algemeen

Het financieel beleid richt zich op de hoogte van de vastgestelde premie, de (inhaal)indexatie, de solvabiliteit en de berekening van de dekkingsgraad.

Premiebeleid

In 2020 is de premie opnieuw getoetst. Uit de toets blijkt dat het huidige premiepercentage van 36,3% voor de komende periode van vijf jaar naar verwachting net aan kostendekkend blijft. Gezien de lage premiedekkingsgraad en impact daarvan op de ontwikkeling van de dekkingsgraad is het bestuur met arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen dat de financiële opzet van de pensioenregeling onderwerp van gesprek blijft in 2021, in het licht van de overgang naar een nieuwe regeling vanwege het bereikte Pensioenakkoord. Onderdeel van de vaste premie van 36,3% zijn een opslag voor administratiekosten (afhankelijk van de werkelijke uitvoeringskosten) en een opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en arbeidsongeschiktheidspensioen (1,2% van de pensioengrondslagsom exclusief DBC).

Het pensioenfonds verhoogt de vaste pensioenpremie met de vrijwillige deelnemersbijdragen voor:
- het facultatief partnerpensioen (1,5% van de premiegrondslag);
- de Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP);
- de verzekering van het Anw-hiaat (EUR 21,90 per maand, niveau 2020).

Feitelijke en (gedempte) kostendekkende premie

Het pensioenfonds stelt jaarlijks de kostendekkende premie vast. Het pensioenfonds dempt daarbij de jaarlijkse schommelingen van de kostendekkende premie, die optreden door fluctuerende marktrentes. De demping vindt plaats op basis van het verwachte portefeuillerendement en de voorwaardelijke toekomstige indexatie. Voor de berekening van de voorwaardelijke toekomstige indexatie wordt uitgegaan van:
- een indexatie van actieven op basis van looninflatie tot de pensioendatum en op basis van prijsinflatie na de pensioendatum;
- een indexatie van gewezen deelnemers en pensioengerechtigden op basis van prijsinflatie.

Daarbij maakt het pensioenfonds gebruik van de wettelijk minimale verwachtingswaarden voor loon- en prijsinflatie.

Naast de gedempte kostendekkende premie berekent het pensioenfonds de kostendekkende premie aan de hand van de marktrente aan het begin van het boekjaar.

De uitsplitsing van de kostendekkende en gedempte premie is als volgt:

Premie 2020
(bedragen in miljoenen euro's)

	Kosten-dekkende premie	Gedempte premie
Pensioenopbouw	96,1	34,0
Extra pensioenbouw	0,3	0,1
Individuele salarisontwikkeling	29,6	9,6
Risicopremies overlijden en invaliditeit	5,6	4,2
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (inclusief excassokosten)	5,8	4,2
Solvabiliteitsopslag	32,5	11,9
Voorwaardelijke toekomstige indexatie		14,2
Totaal	**169,9**	**78,2**

In 2020 was de feitelijke premie (de door de werkgever betaalde premie) hoger dan de gedempte premie (de premie die het pensioenfonds minimaal moet ontvangen). Dit geldt voor de ontvangen premies over zowel verslagjaar 2020 als verslagjaar 2019.

De volgende tabel geeft de berekening van de feitelijke premie weer.

Premie
(bedragen in miljoenen euro's)

	Feitelijk
Reguliere pensioenpremie verslagjaar	92,2
Risicopremies overlijden en invaliditeit	5,7
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten (inclusief excassokosten)	5,2
Totaal	**103,1**

Naast de toets om vast te stellen of de premie kostendekkend is, voert het pensioenfonds een extra toets uit om te bepalen of het opbouwpercentage van de pensioenregelingen verlaagd zou moeten worden. Voor deze toets wordt de feitelijke premie vergeleken met een toetspremie.
Deze toetspremie is het maximum van:
- de gedempte premie;
- een kostendekkende premie berekend op basis van een rekenrente van 3,2% en een solvabiliteitsopslag van 21,3%.

Als in enig jaar de feitelijke premie lager is dan de toetspremie, kan het pensioenfonds de opbouw van de deelnemers verlagen. In 2020 was dit niet aan de orde.

Indexatiebeleid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijk indexatiebeleid. Dit beleid sluit aan bij de wettelijke eisen voor toekomstbestendig indexeren. Het pensioenfonds streeft ernaar:
- de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de algemene loonronden bij KLM;
- de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenaanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de niet-afgeleide prijsindex.

Het voorwaardelijke karakter van de indexatie betekent dat er geen recht op indexatie bestaat en dat het niet zeker is of en hoeveel indexatie er in de toekomst wordt toegekend. Het bestuur beoordeelt jaarlijks of het pensioenfonds de opgebouwde pensioenaanspraken van deelnemers, de premievrije pensioenaanspraken van actieve en gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen kan verhogen. Dit gebeurt op basis van de financiële positie van het pensioenfonds. Bij deze besluitvorming gaat het pensioenfonds uit van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds per 30 november van het voorafgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager is indexatie wettelijk niet toegestaan. Bij een beleidsdekkingsgraad boven 110% zal het pensioenfonds in beginsel de pensioenaanspraken en ingegane pensioenen (gedeeltelijk) indexeren. Het pensioenfonds stelt de indexatie dan zo vast dat het de indexatie naar verwachting in de toekomst kan continueren.

Per 30 november 2020 was de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds 95,3%. Op basis van de wettelijke rekenregels was geen ruimte om de pensioenaanspraken en -uitkeringen per 1 januari 2021 te indexeren. Gegeven de financiële positie van het pensioenfonds en de lage rente verwacht het pensioenfonds dat het de komende jaren geen volledige indexatie kan toekennen.

Inhaalindexatie

Het pensioenfonds kan een achterstand in de indexatie onder voorwaarden inhalen. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de actuele dekkingsgraad van het vereist vermogen (op 30 november 2020 was dit 122,4%) en dat het pensioenfonds de indexatie ook voor de toekomst kan toekennen. Jaarlijks mag een pensioenfonds maximaal een vijfde van het vermogen boven deze grenzen beschikbaar stellen voor inhaalindexatie. De inhaalindexatie geldt voor alle opgebouwde en premievrije aanspraken en voor alle ingegane pensioenen. Gelet op de voorwaarden heeft het pensioenfonds in 2020 geen inhaalindexatie toegekend.

Het pensioenfonds kent indexatieachterstanden. De volgende tabel geeft een overzicht van de beoogde, de feitelijk toegekende en de cumulatieve achterstand van de indexatie.

	Actieve deelnemers			**Premievrije en gepensioneerde deelnemers**		
	Beoogde loonindex	Feitelijk toegekende loonindex	Cumulatieve achterstand loonindex	Beoogde prijsindex	Feitelijk toegekend prijsindex	Cumulatieve achterstand prijsindex
1 januari 2012	3,03	0,00	3,03	2,30	0,00	2,30
1 januari 2013	0,00	0,00	3,03	2,00	0,00	4,35
1 januari 2014	0,00	0,00	3,03	0,90	0,43	4,84
1 januari 2015	0,00	0,11	2,92	0,70	0,68	4,86
1 januari 2016	0,00	0,00	2,92	0,40	0,00	5,28
1 januari 2017	0,00	0,00	2,92	0,40	0,00	5,70
1 januari 2018	1,50[5]	0,34	4,11	1,30	0,30	6,75
1 januari 2019	1,50	0,62	5,02	2,10	0,87	8,05
1 januari 2020	3,02[6]	0,00	8,19	2,70	0,00	10,97
1 januari 2021	0,00	0,00	8,19	1,20	0,00	12,30

[5] In december 2020 heeft de werkgever doorgegeven dat de loonronde van 1 januari 2018 wordt aangepast van 1% naar 1,5%. De verwerking van deze verhoging vindt in boekjaar 2021 plaats.

[6] In februari 2020 is een nieuwe cao voor het KLM-Cabinepersoneel afgesproken. Onderdeel van deze cao is een loonsverhoging met terugwerkende kracht tot 30 september 2019 van 2%. Deze verhoging heeft geen invloed op het indexatiebesluit van het bestuur. Aangezien de cao in 2020 tot stand is gekomen, is de salarisverhoging niet in de jaarrekening verwerkt, maar opgenomen als ontwikkeling na balansdatum.

Solvabiliteitstoets

Met de solvabiliteitstoets bepaalt het pensioenfonds of het voldoende eigen vermogen heeft om risico's te kunnen opvangen. Als maatstaf geldt dat voldoende vermogen aanwezig moet zijn om de kans dat de nominale dekkingsgraad binnen één jaar daalt tot onder 100%, niet groter mag zijn dan 2,5%. Voor het vaststellen van het vereist vermogen en de hieruit af te leiden vereiste dekkingsgraad gebruikt het pensioenfonds de standaardtoets. Uit deze toets bleek dat de vereiste solvabiliteit aan het einde van 2020, op basis van de strategische beleggingsportefeuille, EUR 886,7 miljoen zou moeten zijn. Het feitelijke eigen vermogen van het pensioenfonds was op dat moment EUR 74,5 miljoen. Er was dus niet voldoende vermogen om alle risico's op te vangen. Het pensioenfonds heeft daarom in maart 2021 een actualisatie van het herstelplan ingediend.

4.3 Communicatiebeleid

Algemeen

In 2020 is verder gewerkt aan het centraal stellen van de deelnemer. De nadruk lag dit jaar op het goed overzicht en inzicht bieden en deelnemers helpen in actie te komen wanneer dit nodig is. Daarnaast heeft het pensioenfonds door meer zichtbaarheid gewerkt aan het vertrouwen van deelnemers in het pensioenfonds. Bij de uitvoering worden de volgende kernwaarden gehanteerd:

- Persoonlijk: persoonlijke en relevante informatie op het juiste moment via het gewenste middel;
- Toegankelijk: vereenvoudigen van informatie en transparant over diverse onderwerpen;
- Modern: meer gebruikmaken van beeldtaal, video's en sociale kanalen;
- Activerend: deelnemers een duwtje in de goede richting geven om zelf aan de slag te gaan.

Communicatie over de actualiteit

Over de impact van de coronacrisis op de pensioensituatie zijn deelnemers met regelmaat geïnformeerd via de website, nieuwsbrieven, infographics en webinars.

De crisis heeft de communicatie met de deelnemer verder nauwelijks belemmerd. Het bestuur van het pensioenfonds en uitvoeringsorganisatie BSG hebben de werkzaamheden vanuit huis voortgezet en het persoonlijke contact via de telefoon is na enige aanpassingen op de werkplek gecontinueerd.

Het opleiden van een nieuw Pensioen Informatie Team (PIT - actieve deelnemers van het pensioenfonds die collega's attenderen op de gevolgen van bepaalde life-events op hun persoonlijke pensioensituatie) is door de coronacrisis zes maanden uitgesteld en de contracten met de huidige PIT-ers zijn met een half jaar verlengd. Omdat er nauwelijks werd gevlogen, spraken zij ook minder collega's.

Webinars in plaats van bijeenkomsten op kantoor

Om deelnemers juist dit jaar op de hoogte te houden van de situatie en de gevolgen voor hun pensioen heeft het bestuur samen met specialisten van de uitvoeringsorganisatie de deelnemersbijeenkomsten op kantoor, zoals de Pensioen In Zichtdagen, het opleiden van PIT-ers en het Cabine Pensioenplein vervangen door webinars. Het pensioenfonds kon op deze manier gemakkelijk met veel deelnemers in contact komen. Ook konden zo de vragen die deelnemers hebben over hun pensioen goed worden besproken.

Social media

Op social media is gestart met herhaaluitzendingen van de eerder gehouden webinars en het vaker plaatsen van korte video's. Daarnaast heeft het pensioenfonds in 2020 een start gemaakt met het inzetten van Instagram om zo jongere deelnemers aan te spreken die wat verder van hun pensioen afstaan maar wel met pensioenkeuzes te maken krijgen. Deelnemers zijn nog altijd actief aanwezig in de besloten Facebookgroep Cabine Pensioenplein en gebruiken dit kanaal veelvuldig om vragen te stellen en meningen te delen met andere deelnemers. Het pensioenfonds houdt ook hier de regie op de communicatie.

Digitale ontwikkeling

In MijnKLMPensioen kan de deelnemer sinds 2020 op één plek zijn of haar persoonlijke gegevens bijhouden en aangeven hoe hij of zij met het pensioenfonds wil communiceren. Ook kan de deelnemer verschillende wijzigingen doorgeven via MijnKLMPensioen, zoals een nieuw postadres of het toepassen van loonheffingskorting. Daarnaast is het persoonlijke digitale archief uitgebreid. Daarin staat naast de Uniforme Pensioenoverzichten, de jaaropgaven, pensioenspecificaties en pensioenmailings nu ook de correspondentie vanaf 2018.

Aan het eind van het jaar heeft het pensioenfonds de eerste persoonlijke brieven alleen nog digitaal aangeboden. Dit gaat met steeds meer persoonlijke brieven gebeuren. Het pensioenfonds communiceert namelijk op basis van Digitaal Ja, tenzij. Dat wil zeggen dat deelnemers de post digitaal ontvangen, tenzij ze aangeven dat niet te willen. In dat geval krijgen ze de brieven per post.

Aandacht voor elk contact met de deelnemer

In de communicatie van het pensioenfonds staan de deelnemers centraal. Daarbij telt elk contact: een persoonlijke e-mail aan de deelnemer, een nieuwsbericht op de website en ook een uitspraak van het bestuur tijdens een deelnemersbijeenkomst. Om te zorgen dat dit consistent gebeurt, is de manier van communiceren via alle kanalen vastgelegd in een geüpdatete communicatiewijzer.

Verder is in het verslagjaar het gebruik van beeldtaal versterkt. Deze manier van communiceren creëert sneller begrip en duidelijkheid en biedt de deelnemer daarom veel toegevoegde waarde. De ontwikkelde richtlijnen voor het gebruik van een heldere beeldtaal zijn toegevoegd als een standaard onderdeel van de huisstijlgids.

Het pensioenfonds wil de dienstverlening continu verbeteren door een luisterende organisatie te zijn. In 2020 is daarvoor gestart met het op continue basis na elk contact feedback ophalen bij deelnemers. Deelnemers die contact met het pensioenfonds hebben gehad via telefoon of e-mail krijgen automatisch een paar vragen over hoe zij dit contact ervaren hebben. Zo weet het pensioenfonds beter wat deelnemers waarderen en wat het kan verbeteren.

5 GOVERNANCE

5.1 Inrichting van de governance

Het pensioenfonds voert de door de arbeidsvoorwaardelijke partijen overeengekomen pensioenafspraken uit, na toetsing op uitvoerbaarheid, evenwichtige belangenafweging en wettelijke eisen. Het bestuur is verantwoordelijk voor het prudent beleggen van de pensioengelden, het voeren van een solide financieel beleid, een juiste administratieve uitvoering van de pensioenregeling en de communicatie met belanghebbenden.

Daarnaast bepaalt het bestuur de strategie van het pensioenfonds en het te voeren beleid en houdt het toezicht op de uitvoering. Hierbij is risicomanagement een essentieel onderdeel van de bestuursfunctie. Het bestuur legt verantwoording af aan belanghebbenden via het verantwoordingsorgaan en het jaarverslag. Verder communiceert het bestuur periodiek over de financiële positie van het pensioenfonds, het gevoerde beleid en de resultaten van dat beleid.

Wijzigingen in het bestuur en het verantwoordingsorgaan

Er hebben zich in het verslagjaar geen wijzigingen in het bestuur of het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds voorgedaan.

De werkzaamheden van het bestuur vinden voor een belangrijk deel plaats in en bij de voorbereiding van vergaderingen van het bestuur en door de uitvoerend bestuursleden aan de hand van de expertisegebieden balans- en vermogensbeheer, risicobeheer en governance en algemeen bestuurlijke zaken. De uitvoeringsorganisatie zorgt voor de inhoudelijke en secretariële ondersteuning van de vergaderingen van het pensioenfonds.

Het bestuur dient een aantal bestuursbesluiten vooraf voor advies voor te leggen aan het verantwoordingsorgaan. Het gaat onder meer om het vaststellen en wijzigen van het communicatiebeleid, het beloningsbeleid en de vorm en inrichting van het intern toezicht. Verder geeft het verantwoordingsorgaan na afloop van het jaar een oordeel over het gevoerde beleid. Hiervoor vinden er gedurende het jaar gezamenlijke vergaderingen van bestuur en verantwoordingsorgaan plaats of licht een bestuursdelegatie onderwerpen toe in vergaderingen van het verantwoordingsorgaan. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is opgenomen in hoofdstuk 11 Verslag verantwoordingsorgaan van dit bestuursverslag.

5.2 Het omgekeerd gemengd bestuursmodel

Na de overgang van het paritair bestuursmodel op het omgekeerd gemengd bestuursmodel op 1 oktober 2019 was het verslagjaar het eerste volle jaar van het pensioenfonds in het nieuwe bestuursmodel.

Het jaar 2020 stond in het teken van het verder inwerken van de bestuursleden, het verder vormgeven van de nieuwe rollen in het bestuur en het zodoende afronden van de invulling van het omgekeerd gemengd bestuursmodel. De nadere uitwerking en actualisering van pensioenfondsdocumenten en functieprofielen en een herziening van het beloningsbeleid van het pensioenfonds, in lijn met het nieuwe bestuursmodel, werden ter hand genomen. Aan het einde van het verslagjaar liep het adviestraject met het verantwoordingsorgaan voor het beloningsbeleid nog. Het geactualiseerde beloningsbeleid kon in het eerste kwartaal van 2021 na positief advies van het verantwoordingsorgaan worden vastgesteld. De actualisering van pensioenfondsdocumenten wordt in de eerste helft van 2021 afgerond.

Het bestuur evalueerde op verschillende momenten in 2020 (de overgang naar) het omgekeerd gemengd bestuursmodel aan de hand van tien criteria, waaronder mandatering, countervailing power, continuïteit, intern toezicht en kosten. Naar aanleiding van deze evaluatie werd een aantal

acties geformuleerd. Deze acties zijn deels in het verslagjaar afgerond en worden deels in de loop van 2021 opgepakt. De uitkomsten van de evaluatie zijn gedeeld met het verantwoordingsorgaan.

5.3 Geschiktheid

Op grond van de wet moet een bestuur geschikt zijn voor de 'uitoefening van het bedrijf van pensioenfonds'. Op basis daarvan moeten de individuele bestuurders voldoende kennis hebben, over de juiste vaardigheden en competenties beschikken en blijk geven van professioneel gedrag. Het pensioenfonds heeft zelf invulling gegeven aan het geschiktheidsvereiste. Voorafgaande aan hun benoeming toetst DNB bestuursleden hierop. De verschillende functieprofielen van de niet-uitvoerend bestuursleden, de uitvoerend bestuursleden en de onafhankelijk voorzitter, tevens niet-uitvoerend bestuurslid, bevatten de vereiste kennis en ervaring en de noodzakelijke competenties.

Als onderdeel van het opvolgingsbeleid biedt het bestuur bestuurskandidaten via het houderschap opleidingsplaats de mogelijkheid om scholing te volgen en ervaring op te doen.

Bestuurlijke zelfevaluatie

Het bestuur heeft in het laatste kwartaal van 2020 zijn eigen functioneren geëvalueerd. Hierbij heeft de onafhankelijk voorzitter van het pensioenfonds met alle bestuursleden gesprekken gevoerd. In de gesprekken kwamen onder meer de sfeer en samenwerking, de vergaderorde, de rolinvulling, de kwaliteit van de besluitvorming, het functioneren van het bestuur als geheel en de observaties en aanbevelingen voor de uitvoerend bestuursleden, de niet-uitvoerend bestuursleden en de onafhankelijk voorzitter aan de orde. De terugkoppeling van de uitkomsten van deze gesprekken werd in januari 2021 gevolgd door nadere bespreking van de zelfevaluatie en het uitdiepen van de aanbevelingen.

5.4 Uitvoering en uitbesteding

Het pensioenfonds streeft naar hoogwaardige dienstverlening aan de belanghebbenden en optimale ondersteuning van het bestuur. Voor een hoge kwaliteit van pensioen- en vermogensbeheer is een professionele organisatie nodig. Deze moet beschikken over de benodigde deskundigheid en een passende infrastructuur om adequaat en tegen aanvaardbare kosten de activiteiten van het pensioenfonds uit te voeren en het bestuur te ondersteunen.

Het pensioenfonds heeft in 1999 samen met het Algemeen Pensioenfonds KLM en het Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM pensioenuitvoerder Blue Sky Group (BSG) opgericht. De drie pensioenfondsen zijn aandeelhouder van deze onderneming. Belangrijk voordeel van deze constructie is dat de uitvoerder bekend is met de context en belangen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft als aandeelhouder invloed op en verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en continuïteit van de uitvoeringsorganisatie.

Het pensioenfonds heeft in zijn strategie als doelstelling opgenomen dat bij de uitbesteding van de processen en diensten een beheerste relatie wordt geborgd waarbij het pensioenfonds volledig in control is. Kostenbewustzijn en een goede prestatieverantwoording zijn hierbij belangrijke randvoorwaarden.

Onderuitbesteding

De uitvoeringsorganisatie besteedt een aantal activiteiten uit, zoals het datacenter (Solvinity), de 'verloning' van de pensioenuitkeringen (VISMA Idella), het bestuursportaal (iBabs) en de opmaak en verzending van de Uniforme Pensioenoverzichten en collectieve mailings (Paragon).

5.5 Externe relaties

Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie. Deze koepelorganisatie behartigt de gezamenlijke belangen van pensioenfondsen bij de Nederlandse en Europese overheden en toezichthouders. Functionarissen van de uitvoeringsorganisatie zijn lid van verschillende commissies van de Pensioenfederatie.

5.6 Gedragsregelingen

Code Pensioenfondsen

Voor het pensioenfonds geldt de Code Pensioenfondsen. Deze geeft nadere invulling aan de wetgeving voor de besturing van pensioenfondsen. De wetgever heeft bepaald dat de Code de principes weergeeft voor goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in artikel 33, lid 2 van de Pensioenwet. Hieruit volgt dat pensioenfondsen de Code moeten uitvoeren. Het betekent niet dat het pensioenfonds alle normen strikt moet volgen. De Code gaat uit van het zogenoemde 'pas toe of leg uit'-beginsel. Dat betekent dat het pensioenfonds kan afwijken van de normen in de Code, maar deze afwijking dan moet motiveren en uitleggen aan belanghebbenden.

Op basis van de praktijkervaringen in de afgelopen jaren en de bevindingen van de Monitoring Commissie waren de Stichting van de Arbeid en de Pensioenfederatie voornemens in 2019 tot een fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen te komen. In afwachting daarvan werd in het najaar van 2018 een beperkte, tussentijdse aanpassing doorgevoerd. De veranderingen waren merendeels redactioneel of betroffen de opzet van de Code. Daarnaast waren er drie meer inhoudelijke aanpassingen. De Code kreeg een indeling in acht bestuurlijke thema's, het aantal normen werd teruggebracht en de normen voor zelfevaluatie van het bestuur, het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan werden gewijzigd. Tot en met het verslagjaar heeft de voorgenomen fundamentele herziening van de Code Pensioenfondsen nog niet plaatsgevonden.

Pensioenfondsen is verzocht te rapporteren aan de hand van de in 2018 aangepaste opzet. Naast het uitleggen van eventuele afwijkingen is het de bedoeling dat pensioenfondsen rapporteren over de wijze waarop ze invulling geven aan de verschillende normen. In verband met de tijd die nodig is voor het vormgeven van en het wennen aan de nieuwe rollen in het bestuur en het in lijn brengen van pensioenfondsbeleid en pensioenfondsdocumentatie met het omgekeerd gemengd bestuursmodel, beperkt het pensioenfonds zich in dit verslag tot een motivering van bestaande afwijkingen en bestaande onderwerpen die mogelijk uitleg behoeven.

Het pensioenfonds heeft de ambitie om over het jaar 2021 te rapporteren over bestaande afwijkingen en over de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de verschillende normen.

Van de volgende normen week het pensioenfonds in 2020 af:

- *Zorgvuldig benoemen: diversiteit (norm 33)*
  Het bestuur en het verantwoordingsorgaan voldoen niet aan de norm dat er ten minste één persoon jonger dan 40 jaar zitting heeft. Beiden voldoen dus niet aan de genormeerde diversiteit naar leeftijd. Het verantwoordingsorgaan voldoet sinds 1 oktober 2019 niet meer aan de genormeerde diversiteit naar geslacht. Het bestuur voldoet wel aan de norm van diversiteit naar geslacht.

  Hoewel het pensioenfonds de organisaties, die in 2018 en 2019 kandidaten voordroegen voor het bestuur en het verantwoordingsorgaan, heeft geïnformeerd over het diversiteitsbeleid van het pensioenfonds, is het niet gelukt om voor de huidige zittingstermijnen van het bestuur en het verantwoordingsorgaan geschikte kandidaten te vinden die jonger zijn dan 40 jaar, of die, met het oog op het verantwoordingsorgaan, vrouw zijn.

Het bestuur van het pensioenfonds zal bezien in hoeverre een stappenplan nodig is om diversiteit te bevorderen. Daarnaast zullen wat betreft schorsing en ontslag van leden van het verantwoordingsorgaan (norm 39) de bepalingen hieromtrent in het reglement verantwoordingsorgaan nader moeten worden verduidelijkt.

- *Zorgvuldig benoemen: zittingsduur (norm 34)*
  Op grond van deze norm wordt een bestuurslid ten hoogste tweemaal herbenoemd. Dit is ook de hoofdregel in de statuten van het pensioenfonds. Deze voorzien echter ook in de mogelijkheid om in bijzondere gevallen een extra herbenoeming te doen. Hierdoor wijkt het pensioenfonds strikt genomen af van de norm. Motivering van het bestuur is dat strikte handhaving van de maximum termijn in strijd kan zijn met de continuïteit van het pensioenfonds. Indien dat in het belang van het pensioenfonds is, moet de mogelijkheid bestaan een geschikte bestuurder één termijn langer te binden.

- *Zorgvuldig benoemen: benoeming en ontslag leden verantwoordingsorgaan (deel norm 39)*
  Op grond van deze norm wordt een lid van het verantwoordingsorgaan benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.

  Bij het pensioenfonds is statutair bepaald dat - in lijn met de Pensioenwet - de leden van het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds worden benoemd door verenigingen van werknemers en pensioengerechtigden en door de werkgever. Er is niet voorzien in een formele benoeming of ontslag van leden van het verantwoordingsorgaan door het bestuur of het verantwoordingsorgaan. Het reglement verantwoordingsorgaan zal op dit punt worden bezien.

Gedragscode

Voor de leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de auditcommissie, de sleutelfunctiehouders, de houders opleidingsplaats en de algemeen directeur en de senior bestuurssecretaris als aangewezen personen van de uitvoeringsorganisatie, gold in het verslagjaar de gedragscode van het pensioenfonds. Deze code moet (de schijn van) belangenverstrengeling en ongeoorloofde handelingen, zoals koersmanipulatie, voorkomen. Door de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie hebben bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan, leden van de auditcommissie, de sleutelfunctiehouders en de houders opleidingsplaats geen directe betrokkenheid bij het aangaan van zakelijke relaties of (voorgenomen) beleggingstransacties. Ook beschikken zij hierdoor niet over vertrouwelijke marktinformatie.

Vanwege de zelfevaluatie van het risico van belangenverstrengeling kent het pensioenfonds een op onderdelen aangescherpt beleid voor (de melding van) nevenfuncties, privérelaties en privébelangen.

Alle betrokkenen die onder de toepassing van de gedragscode vallen, hebben in 2020 de jaarlijkse verklaring over de naleving van de gedragscode ondertekend en hun eventuele nevenactiviteiten gemeld. De nevenfuncties staan in bijlage Functies en nevenfuncties bestuur.

Mede op grond van de vergunningen van de Wet op het financieel toezicht (Wft) geldt voor de medewerkers van de uitvoeringsorganisatie (ook) een eigen gedragscode. Deze voldoet aan de eisen van de AFM. De code omvat ook een insiderregeling voor het voorkomen van (de schijn van) handel met voorwetenschap. Naast de algemene gedragscode heeft de uitvoeringsorganisatie een code voor internetgebruik en e-mail, een klokkenluidersregeling en een incidentenregeling.

Het pensioenfonds heeft een externe compliance officer, Holland Van Gijzen Law, aangesteld om toe te zien op de naleving van wet- en regelgeving binnen de organisatie.

In 2020 waren er in het kader van de gedragscode en de naleving ervan geen situaties die aanleiding gaven tot acties van de compliance officer van het pensioenfonds. Uitzondering hierop vormde het in eerste instantie uitblijven van de verklaring naleving gedragscode over 2019 van een oud-lid van de raad van toezicht van het pensioenfonds. Uiteindelijk werd de verklaring van naleving gedragscode in juli 2020 ontvangen.

5.7 Melding onregelmatigheden

In 2020 zijn 23 incidenten binnen de uitvoeringsorganisatie gemeld, die betrekking hadden op de dienstverlening aan het pensioenfonds. Van deze incidenten zijn 14 incidenten aangeduid als incidenten met een lage impact en zeven incidenten als incidenten met een midden impact. Twee incidenten zijn niet geclassificeerd. Er was in het verslagjaar geen sprake van incidenten die als incidenten met een zeer hoge of hoge impact zijn aangeduid. De incidenten met een midden impact hadden onder andere betrekking op een verkeerde aanhef bij een e-mailnotificatie, een foutieve mutatie tijdens het verwerken van de jaarcijfers, het omwisselen van ALM-scores van de kans en de mate van opbouwkorting en het niet verzenden van de kwartaalrapportagelijst van ESG uitsluitingen. Naar aanleiding van de gemelde incidenten heeft waar gewenst aanscherping in de bedrijfsvoering van de uitvoeringsorganisatie plaatsgevonden. Aan het einde van het verslagjaar waren er geen incidenten meer in behandeling.

Er waren in het verslagjaar geen meldingen op basis van de klokkenluidersregeling van het pensioenfonds.

5.8 Privacybeleid

In zijn privacybeleid omschrijft het pensioenfonds aan welke principes het zich houdt, hoe het pensioenfonds omgaat met persoonsgegevens en op welke wijze het voldoet aan de wet- en regelgeving op het gebied van privacy. Het privacybeleid is nader uitgewerkt in een aantal documenten om de bescherming van persoonsgegevens binnen het pensioenfonds te waarborgen.

Het bestuur keurde begin 2020 de privacyrapportage over 2019 en keurde begin 2021 de privacyrapportage over 2020 goed. De privacyrapportage behandelt de status en borging van de Algemene verordening gegevensbescherming (verder: AVG), de privacywet die in de gehele Europese Unie geldt, in de organisatie. Conclusie van de rapportage was dat het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie over voldoende beleid en procedures beschikken om naleving van de AVG te waarborgen. Het was volgens de privacy officer wel van belang om het privacybewustzijn binnen de organisatie van het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie te bevorderen. Het bestuur van het pensioenfonds onderstreepte dit belang. De privacy officer zal zich daarom ook in 2021 inzetten voor het vergroten van het privacy bewustzijn. Ook in het kader van de coronacrisis en het structurele thuiswerken is dit van belang. Aan de hand van een privacy-awarenessplan zal hieraan meer structuur worden gegeven. Hierop wordt in 2021 actie ondernomen.

In november 2020 vond periodieke actualisering van de privacydocumentatie van het pensioenfonds plaats. Hierbij zijn de privacy (beleids)stukken getoetst aan de geldende privacy wet- en regelgeving, waaronder de AVG. De Pensioenfederatie heeft in lijn met het bepaalde in de AVG de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen opgesteld. Deze Gedragslijn is van toepassing op pensioenfondsen die lid zijn van de Pensioenfederatie. In 2020 heeft de privacy officer van het fonds een privacy self assessment over de naleving van de AVG door het fonds uitgevoerd. Hierin is de pensioenuitvoering door BSG meegenomen. Het fonds voldoet hiermee aan de Gedragslijn, waarin het fonds wordt verplicht om een interne controle uit te voeren op de naleving van de Gedragslijn.

Er is op 41 maatregelen getoetst, daarvan zijn 35 maatregelen 'behaald' en zijn zes maatregelen 'gedeeltelijk behaald' of 'in uitvoering'. Geconcludeerd kan worden dat het fonds en BSG ten aanzien van pensioenuitvoering over beleid en procedures beschikken om naleving van de AVG voldoende te (blijven) waarborgen.

Voor het pensioenfonds werden in 2020 twee datalekken gemeld bij de privacy officer. In beide gevallen zijn persoonsgegevens naar de verkeerde ontvanger gestuurd.

5.9 Beheerst beloningsbeleid

Voor pensioenfondsen is een beloningsbeleid wettelijk verplicht. Doel van dat beleid is het voorkomen van te grote risico's vanwege beloningselementen, zoals bonussen. Het pensioenfonds hanteert het volgende beloningsbeleid:

- *Beloning van het pensioenfondsbestuur*
  Bestuurders kunnen aanspraak maken op een vergoeding als tegemoetkoming voor de tijd die ze besteden aan het pensioenfonds en de verantwoordelijkheid die ze dragen. De uitvoerend bestuursleden ontvingen in het verslagjaar een vaste vergoeding afgeleid van het aantal dagdelen dat zij voor het fonds werkzaam zijn op basis van een tussen het pensioenfonds en hen afgesloten overeenkomst van opdracht. Hetzelfde geldt voor de externe, onafhankelijk voorzitter, tevens niet-uitvoerend bestuurslid. Er is voor deze functionarissen geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen. De betaalde vergoedingen aan de uitvoerend bestuursleden en de onafhankelijk voorzitter zijn gebaseerd op marktconformiteit.

  De overige niet-uitvoerend bestuursleden ontvingen een vaste vergoeding. Deze is afgeleid van de toenmalige SER-regeling voor vacatiegelden. Het pensioenfonds betaalt de vergoeding voor niet-uitvoerend bestuursleden namens de werkgever aan KLM N.V. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

  Verder kunnen niet-uitvoerend bestuursleden aanspraak maken op een vaste kostenvergoeding voor gebruik van privéapparatuur, telefoon- en internetkosten en abonnementen.
  De kostenvergoeding bedraagt EUR 1.300 bruto per jaar. Alle bestuursleden hebben recht op een kilometervergoeding voor de reiskosten voor het bijwonen van pensioenfondsactiviteiten.
  Van verdere declaratie van gemaakte kosten is geen sprake.

  In 2020 betaalde het pensioenfonds in totaal EUR 454.000 aan vergoedingen voor uitvoerend bestuursleden, niet-uitvoerend bestuursleden en de onafhankelijk voorzitter (2019: EUR 202.000 vergoedingen aan bestuursleden). Het verschil tussen het in het verslagjaar en het in 2019 betaalde bedrag heeft vooral te maken met de overgang naar het omgekeerd gemengd bestuursmodel en de aanstelling van de uitvoerend bestuursleden per 1 oktober 2019.

- *Beloning van sleutelfunctiehouders*
  De actuarieel sleutelfunctiehouder en de sleutelfunctiehouder interne audit van het pensioenfonds ontvingen in het verslagjaar een vergoeding op basis van een tussen het pensioenfonds en hen afgesloten overeenkomst (van opdracht). Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen. De sleutelfunctiehouder risicobeheer, tevens uitvoerend bestuurslid risicobeheer van het pensioenfonds, ontving voor het vervullen van de sleutelfunctie in het verslagjaar geen afzonderlijke vergoeding. Er is geen sprake van bonussen of ontslagvergoedingen.

- *Beloning van externe deskundigen*
  Het pensioenfonds zet externe deskundigen in, bijvoorbeeld voor ALM-advies en voor advies aan het intern toezicht (de leden van de auditcommissie). Deze externe deskundigen ontvangen een beloning op basis van een marktconform tarief. Het pensioenfonds betaalde afgerond EUR 55.000

(2019: EUR 71.000) aan sleutelfunctiehouders en externe deskundigen. Het verschil tussen het in het verslagjaar en het in 2019 betaalde bedrag wordt onder andere veroorzaakt door de kosten in 2019 voor leden van de visitatiecommissie en de raad van toezicht van het pensioenfonds. Deze bedragen zijn voor zover van toepassing inclusief btw.

- *Beloning bij de uitvoeringsorganisatie*
  Het pensioenfonds besteedt een belangrijk deel van zijn werkzaamheden uit aan BSG. Op haar beurt kan BSG op onderdelen van de uitvoering ook gebruikmaken van derden.

  Het pensioenfonds zorgt ervoor dat het zicht heeft op het beloningsbeleid van de partijen aan wie het werkzaamheden heeft uitbesteed. Ten aanzien van prestatiegerichte (variabele) beloning bij uitbestedingspartijen hanteert het pensioenfonds als uitgangspunten dat:
  - er tussen de vaste en de variabele beloning een passende verhouding is;
  - de variabele beloning in redelijke verhouding staat tot de geleverde prestatie;
  - de variabele beloning niet gerelateerd is aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.

  BSG verstrekt informatie over haar beloningsbeleid en eventuele wijzigingen daarin aan het pensioenfonds. Het beloningsbeleid van BSG kent naast een vaste beloning een variabele beloning. De variabele beloning is verbonden aan targets en bedraagt maximaal 10% van het vaste inkomen. Bij een aantal functies is dit maximaal 20%. De variabele beloning staat in redelijke verhouding tot de prestatie en de vaste beloning. Daarbij is de variabele beloning niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds of de beleggingspools waarin het pensioenfonds participeert. BSG voldoet aan de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2017.

5.10 Sancties

In 2020 kreeg het pensioenfonds geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin was er sprake van andere maatregelen, zoals een aanwijzing van de toezichthouder of het aanstellen van een bewindvoerder of curator.

6 KOSTEN

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de kosten van het pensioenfonds. Hiervoor hanteert het pensioenfonds de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. De kosten van het pensioenfonds bestaan uit de kosten voor de pensioenuitvoering, de kosten voor het vermogensbeheer en de transactiekosten van het vermogensbeheer. De kosten van bestuur en financieel beheer worden voor 60% toegerekend aan pensioenuitvoering (kosten per deelnemer) en voor 40% aan vermogensbeheer. De verdeelsleutel is afgeleid van de gemiddelde bestuurlijke jaaragenda (bestuurs- en commissievergaderingen en behandelde onderwerpen) over een periode van vijf jaar, plus de daaraan gerelateerde bestuursondersteuning.

6.1 Kosten pensioenuitvoering

De uitvoeringskosten worden betaald door het pensioenfonds. Een deel van de uitvoeringskosten heeft direct te maken met zichtbare activiteiten. Denk daarbij aan het administreren en uitkeren van de pensioenen, de communicatie met deelnemers, het voorbereiden van vergaderingen en het maken van het jaarverslag. Op deze kosten heeft het bestuur invloed.

Daarnaast zijn er directe kosten die het bestuur niet kan beïnvloeden, zoals de kosten van het extern toezicht: de jaarlijkse heffingen, de informatievoorziening van toezichthouders en de medewerking aan toezichtonderzoeken.

Verder leidt nieuwe wetgeving regelmatig tot wijziging van de pensioenregeling of aanpassingen van processen of procedures. De kosten daarvan kan het pensioenfonds maar beperkt beïnvloeden.

De totale directe kosten (beïnvloedbaar en niet-beïnvloedbaar) bedragen EUR 1.094 duizend, waarvan EUR 656 duizend wordt toegerekend aan pensioenuitvoering.

De volgende tabel geeft de uitvoeringskosten weer, uitgesplitst naar de verschillende functies in het pensioenfonds (bedragen in miljoenen euro's):

	2020	2019
Pensioenadministratie	2,5	2,9
Communicatie en Bestuursondersteuning	1,2	0,9
Bestuur en beheer pensioenfonds	0,3	0,2
Extern advies	0,1	0,3
Extern toezicht	0,1	0,1
Overig[7]	0,1	0,1
Totale uitvoeringskosten	**4,3**	**4,5**

[7] Betreft accountant, certificerend actuaris en contributies en bijdragen.

De volgende tabel geeft een overzicht van de kosten van de pensioenuitvoering en de kosten per deelnemer. Het pensioenfonds past de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie over de wijze van bepalen van het aantal deelnemers toe. Daaruit volgt dat de gepresenteerde kosten inclusief btw en eventuele eenmalige activiteiten zijn. Deze worden hierna nader toegelicht.

	2020	2019
Kosten pensioenuitvoering (in miljoenen euro's)	4,3	4,5
Gemiddeld aantal actieve deelnemers en pensioen-gerechtigden	11.530	11.731
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in euro's)	373	380
Btw pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (in euro's)	62	61
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	311	319
Eenmalige pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	–	21
Reguliere pensioenuitvoeringskosten per deelnemer excl. btw (in euro's)	311	298

Sinds 1 januari 2017 brengt BSG btw in rekening over verschillende uitbestede diensten. Dit leidt tot structureel hogere uitvoeringskosten. In de totale kosten van de pensioenadministratie van EUR 2,5 miljoen zit EUR 429 duizend btw. In de andere kosten die worden toegerekend aan pensioenuitvoering van EUR 1,8 miljoen zit EUR 292 duizend btw. In totaal is dit EUR 721 duizend btw, oftewel EUR 62 per deelnemer. Zonder btw zouden de kosten per deelnemer EUR 311 bedragen.

Het pensioenfonds is in 2017 gestart met een onderzoek naar de mogelijkheden om de btw-last te mitigeren. Sinds het derde kwartaal 2017 dient het pensioenfonds elk kwartaal een bezwaarschrift c.q. verzoek om teruggaaf inzake aangifte omzetbelasting in. De Belastingdienst verzet zich tegen de PPG-route, waardoor een procedure noodzakelijk is. Het geschil ligt bij de Rechtbank en een uitspraak ter zake wordt later in 2021 of in 2022 verwacht.

6.2 Kosten vermogensbeheer

De volgende factoren bepalen in belangrijke mate de hoogte van de vermogensbeheerkosten:

- beleggingsmix
- schaalgrootte
- mate van actief of passief beheer
- mate van directe of indirecte beleggingen

Bij de besluitvorming over de beleggingsmix houdt het pensioenfonds wel rekening met de kosten, maar deze zijn niet doorslaggevend. Het samenvoegen (poolen) van de beleggingsportefeuille met die van Algemeen Pensioenfonds KLM, Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM en een aantal andere, kleinere partijen in beleggingsfondsen (pools) maakt additionele schaalvoordelen mogelijk. De mate van actief beheer of passief beheer is stuurbaar. Binnen de beleggingsportefeuille is sprake van zowel actief als passief beheer.

Verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit directe beleggingen, vooral beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties, via pooling. De portefeuilles niet-beursgenoteerd vastgoed, niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) en hypothecaire leningen bevatten indirecte beleggingen (fund-of-fundstructuren). Een klein deel van de portefeuilles beursgenoteerd vastgoed en beursgenoteerde aandelen bestaat eveneens uit indirecte beleggingen.

De kosten voor vermogensbeheer worden berekend op basis van het zogenoemde look-through-principe. Dit wil zeggen dat er door de beleggingspools heen wordt gekeken: voor de toerekening van de vermogensbeheerkosten worden de beleggingen in de beleggingspools behandeld als ware het beleggingen direct op naam van het fonds. Naast de direct aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten wordt dus ook het aandeel in de onderliggende vermogensbeheerkosten van beleggingsfondsen in aanmerking genomen.

Het operationele beheer van de beleggingen is uitbesteed aan gespecialiseerde externe vermogensbeheerders. De beheervergoeding van deze operationele managers vormt de belangrijkste kostencategorie. Verreweg het grootste deel hiervan betreft een vaste fee op basis van het beheerd vermogen en is dus onafhankelijk van de prestatie van de vermogensbeheerder. Een deel van de beheervergoeding is wel prestatieafhankelijk. Andere vermogensbeheerkosten zijn onder meer kosten van fiduciair beheer, bewaarloon van de custodian, advieskosten, controlekosten, toezichtskosten, kosten van securities lending en (toegerekende) kosten van bestuur en financieel beheer.

De kosten van vermogensbeheer bedroegen in 2020 in totaal EUR 20,7 miljoen (2019: EUR 18,0 miljoen).

De stijging van de kosten wordt in de eerste plaats veroorzaakt door een stijging van het gemiddeld belegd vermogen waaraan een groot deel van deze kosten is gerelateerd. Ten opzichte van 2019 steeg het gemiddeld belegd vermogen met ruim 5%. Hierdoor stijgen de absolute kosten van vermogensbeheer. Daarnaast wordt de stijging veroorzaakt door incidentele prestatievergoedingen en een verhoging van de allocatie naar hypotheken. Dit is een duurdere categorie dan beursgenoteerde beleggingen.

	2020	2019
Vergoeding operationeel vermogensbeheer	12,1	9,8
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer (BSG)	6,1	6,0
Bestuursondersteuning en fondskosten	1,2	1,0
Overig	1,3	1,2
Totaal	**20,7**	**18,0**

Het volgende overzicht geeft de kosten van vermogensbeheer per beleggingscategorie weer, gerelateerd aan het gemiddeld belegd vermogen (bedragen in miljoenen euro's):

	Gemiddeld belegd vermogen	Beheer-vergoeding	Prestatie-afhankelijk	Overig	Totaal kosten	Relatief (%)
2020						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	106	0,1	–	0,1	0,2	0,19
Niet-beursgenoteerd	225	2,4	0,1	1,5	4,0	1,78
Totaal	331	2,5	0,1	1,6	4,2	1,27
Aandelen						
Beursgenoteerd	1.492	1,9	2,0	2,5	6,4	0,43
Niet-beursgenoteerd	141	2,0	0,3	2,0	4,3	3,05
Totaal	1.633	3,9	2,3	4,5	10,7	0,66
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	1.298	1,5	–	1,3	2,8	0,22
Onderhands	496	1,8	–	1,2	3,0	0,60
Totaal	1.794	3,3	–	2,5	5,8	0,32
Totaal	**3.758**	**9,7**	**2,4**	**8,6**	**20,7**	**0,55**
2019						
Vastgoed						
Beursgenoteerd	118	0,1	–	0,1	0,2	0,20
Niet-beursgenoteerd	232	2,0	0,1	1,4	3,5	1,48
Totaal	350	2,1	0,1	1,5	3,5	1,04
Aandelen						
Beursgenoteerd	1.493	2,5	–	2,7	5,2	0,34
Niet-beursgenoteerd	110	1,9	–	1,4	3,3	3,00
Totaal	1.603	4,4	–	4,1	8,5	0,53
Vastrentende waarden						
Beursgenoteerd	1.278	2,2	–	1,7	3,9	0,30
Onderhands	337	1,0	–	0,9	1,9	0,56
Totaal	1.615	3,2	–	2,6	5,8	0,36
Totaal	**3.568**	**9,7**	**0,1**	**8,2**	**18,0**	**0,50**

De vermogensbeheerkosten zijn per saldo met vijf basispunten gestegen ten opzichte van 2019. De grootste bijdrage aan deze stijging (zes basispunten) komt van de prestatievergoeding die het fonds heeft betaald aan de beheerders van de actieve aandelenmandaten. Het fonds betaalt een prestatievergoeding als de beheerder een hoger rendement behaalt dan de benchmark. De verhoging van de allocatie naar hypotheken (onderdeel van de "Onderhandse vastrentende waarden") levert een bijdrage van drie basispunten in de stijging van de vermogensbeheerkosten. De reductie van het aantal actief beheerde portefeuilles resulteerde in een daling van vier basispunten van de vermogensbeheerkosten.

6.3 Transactiekosten

De transactiekosten worden eveneens berekend op basis van het look-through-principe. In geval van beleggingsfondsen wordt naast de in- en uitstapvergoedingen het aandeel in de door de beleggingsfondsen gemaakte aan- en verkoopkosten in aanmerking genomen. Bij fund-of-fundstructuren worden de in- en uitstapvergoedingen van de onderliggende fondsen hierin begrepen. De bij het fonds in rekening gebrachte in- en uitstapvergoedingen komen ten gunste van de betreffende beleggingspools. De totale transactiekosten worden voor deze opbrengsten in de beleggingspools gecorrigeerd.

De transactiekosten bedroegen in totaal EUR 9,0 miljoen (2019: EUR 7,4 miljoen):

	2020			2019		
	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)	Gemiddeld belegd vermogen	Kosten	Relatief (%)
Vastgoed	331	0,7	0,21	350	0,5	0,15
Aandelen	1.633	2,4	0,15	1.603	3,0	0,20
Vastrentende waarden	1.794	5,6	0,31	1.615	2,8	0,19
Totaal excl. derivaten	3.758	8,7	0,23	3.568	6,3	0,18
Derivaten		0,3	0,01		1,1	0,03
Totaal	**3.758**	**9,0**	**0,24**	**3.568**	**7,4**	**0,21**

De transactiekosten zijn in vergelijking met 2019 met drie basispunten gestegen. De belangrijkste oorzaak is de transitie van de vastrentendewaardenportefeuille in 2020. De herstructurering van de vastrentendewaardenportefeuille ging gepaard met aan- en verkopen en leidde tot een verhoging van de transactiekosten met zes basispunten.

Hiertegenover staat dat in 2019 een transitie van de aandelenportefeuille heeft plaatsgevonden, die voor 2020 is afgerond. Hierdoor daalden de transactiekosten in 2020 met twee basispunten. Daarnaast is de bied/laatkoers voor derivaten en vastgoed afwijkend van voorgaand jaar. Voor derivaten is deze gedaald, waardoor de transactiekosten twee basispunten lager uitkomen. Voor vastgoed steeg deze juist, waardoor de transactiekosten een basispunt hoger uitvallen.

6.4 Vergelijking pensioenuitvoerings- en vermogensbeheerkosten met andere pensioenfondsen

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis

Kosten van pensioenfondsen zijn van grote maatschappelijke betekenis: een lager kostenniveau leidt tot een hoger collectief pensioenvermogen bij een gelijkblijvend rendements- en risicoprofiel. Het is dus van belang dat de kosten voor een pensioenfonds inzichtelijk zijn, bijvoorbeeld door deze te vergelijken met de kosten van andere, vergelijkbare, pensioenfondsen.

Vergelijking kosten met andere pensioenfondsen: benchmarking

Een benchmarkcijfer is de meest eenvoudige manier waarop de kosten in context kunnen worden gezet, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van het pensioenfonds en het beleggingsbeleid. Hiertoe is een gespecialiseerd onderzoek nodig, waarbij onder andere rekening wordt gehouden met de beleggingsmix (verhouding aandelen, vastrentende waarden, vastgoed en binnen de categorieën tussen liquide en illiquide beleggingen), de wijze van implementatie (intern of extern beheer, passief beheer waarbij een index wordt gevolgd of actief beheer waarbij bewust van een index wordt afgeweken, beleggingen op naam van het pensioenfonds of participaties in een beleggingsfonds) en schaalgrootte (waarbij in het algemeen geldt dat hoe groter het fonds is qua vermogen, hoe lager de relatieve kosten zullen zijn).

Het pensioenfonds heeft in 2019 en 2020 niet aan een dergelijk onderzoek meegedaan.

Om toch een beeld te krijgen van de hoogte van de pensioenuitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten, wordt gebruikgemaakt van de inzichten uit het rapport “Werk in uitvoering bij pensioenfondsen 2020. Inzicht in de pensioenbeheer-, vermogensbeheer- en transactiekosten van Nederlandse pensioenfondsen” van LCP van 10 september 2020. Dit rapport geeft een kader voor de beoordeling van de vermogensbeheerkosten in 2019.

Resultaten van de vergelijking

In de volgende tabel staan de uitkomsten van de vergelijking. Het gemiddeld aantal deelnemers (waarbij alleen actieven en pensioengerechtigden worden meegenomen) bedraagt 11.731. Hiermee kwalificeert het fonds als middelgroot (10.000 - 100.000) en zit daarmee aan de onderkant van het aantal deelnemers voor middelgroot. Met een gemiddeld belegd vermogen van EUR 3,6 miljard kwalificeert het fonds ook als middelgroot (EUR 1 miljard - 10 miljard).

De pensioenuitvoeringskosten worden aangegeven in euro’s per deelnemer. De vermogensbeheerkosten en transactiekosten worden aangegeven als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

Kosten 2019	Pensioenfonds	LCP-benchmark
Pensioenuitvoeringskosten	380	182 (middelgroot) – 362 (kleiner)
Vermogensbeheerkosten	0,50%	0,39%
Transactiekosten	0,21%	0,10%

Toelichting:

Gezien de enorme spreiding van zowel de categorieën als de uitkomsten worden de pensioenuitvoeringskosten vergeleken met de categorie middelgroot en de categorie daaronder (tussen 1.000 en 10.000 deelnemers). De pensioenuitvoeringskosten voor middelgrote fondsen bedragen EUR 182 per deelnemer en voor kleinere pensioenfondsen (tot 10.000 deelnemers) is dit EUR 362. De pensioenuitvoeringskosten bij het pensioenfonds zijn verhoudingsgewijs aan de hoge kant vanwege de complexiteit van de regelingen.

Ook de vermogensbeheerkosten en de transactiekosten zijn hoger dan gemiddeld voor de categorie middelgroot. Het gemiddeld belegd vermogen is lager dan het gemiddelde in de categorie middelgroot en lager dan het gemiddelde fonds in de steekproef. Dit kan een oorzaak zijn voor de hogere kosten van het fonds.

Daarnaast heeft er in 2019 en 2020 een transitie van de aandelenportefeuille en de vastrentendewaardenportefeuille plaatsgevonden. Hierbij is het aantal beleggingscategorieën verminderd en wordt per saldo meer gealloceerd naar passief beheerde beleggingen. Dit zorgde in de jaren 2019 en 2020 voor relatief hoge transactiekosten. Hiertegenover staat naar verwachting een verlaging van de vermogensbeheerkosten en transactiekosten in de komende jaren.

6.5 Verhouding rendement en kosten

Het volgende overzicht geeft een indicatie van de verhouding tussen het totaalrendement en zowel de vermogensbeheerkosten als de transactiekosten:

(in %)

	2020	2019
Bruto totaalrendement	9,8	15,1
Kosten vermogensbeheer	−0,6	−0,5
• Vergoeding operationeel vermogensbeheer	−0,4	−0,3
• Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	−0,2	−0,2
Transactiekosten	−0,2	−0,2
Netto totaalrendement	9,0	14,4
Vergoeding fiduciair vermogensbeheer	0,2	0,2
Netto totaalrendement excl. vergoeding fiduciair vermogensbeheer	9,2	14,6

In vorenstaand overzicht zijn de kosten voor vermogensbeheer opgesplitst in een vergoeding voor operationeel beheer en een vergoeding voor fiduciair beheer. Laatstgenoemde vergoeding wordt bij het nettorendement opgeteld om aan te sluiten bij de kerncijfers van het pensioenfonds, zoals weergegeven in het begin van dit jaarverslag.

7 RISICOMANAGEMENT

7.1 Risicobeleid

Het bestuur is verantwoordelijk voor de organisatie van het risicomanagement en de beheersing van de risico's waaraan het pensioenfonds is blootgesteld. Het pensioenfonds werkt met integraal risicomanagement (IRM). Integraal benadrukt dat het gaat om het managen van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang. Het beleid hiervoor is uitgeschreven in een apart pensioenfondsdocument en vastgesteld door het bestuur.

Het pensioenfonds heeft het integraal risicomanagement ingericht volgens de richtlijnen van toezichthouder DNB en artikel 143 Pensioenwet ('een pensioenfonds richt zijn organisatie zodanig in dat deze een beheerste en integere bedrijfsvoering waarborgt'). Daarnaast gaat het pensioenfonds uit van de beginselen van het COSO ERM-raamwerk (ERM: Enterprise Risk Management) voor het beoordelen en inrichten van risicomanagement, de ISO-kwaliteitseisen en best practices.

Risicoraamwerk

Het risicoraamwerk omvat het beleid, het risicoproces en de risicogovernance van het pensioenfonds. Deze vaste structuur met een continu proces geeft het pensioenfonds een betere controle en overzicht over de (beheersing van de) risico's. Dit zorgt dat het bestuur de risico's goed in beeld heeft, de juiste besluiten kan nemen en tijdig kan bijsturen.

Het pensioenfonds heeft het raamwerk in 2020 verder uitgewerkt, vormgegeven en geïmplementeerd, in lijn met IORP II. Dit betreft onder andere het inrichten van de Interne Auditfunctie (3e lijns risicomanagement). De rol van de sleutelfunctiehouder interne audit wordt uitgevoerd door een daartoe door het pensioenfonds benoemde (externe) niet-bestuurder.

Verder heeft het pensioenfonds in 2020 voor de eerste keer de eigenrisicobeoordeling (ERB) uitgevoerd en verankerd in het risicoraamwerk.

Risicogovernance

Om IRM te laten slagen, moet de risicogovernance als één van de bouwstenen van risicomanagement op orde zijn. Bij IRM zijn het bestuur, het risicobeheeroverleg (RBO), de afdeling risicomanagement van BSG en overige belanghebbenden betrokken.

Daarnaast moet het systeem van 'checks and balances' kloppen. Voldoende functiescheiding moet voorkomen dat een orgaan van het pensioenfonds zichzelf controleert. DNB heeft hiervoor uitgangspunten en eisen opgesteld. Aan de andere kant speelt proportionaliteit een rol. De werkverdeling binnen het pensioenfonds moet praktisch uitvoerbaar zijn, gelet op de omvang van het bestuur, de aanwezigheid van andere (al dan niet verplichte) pensioenfondsorganen en de vereiste minimale tijdsbesteding die aan functies kan en mag worden gekoppeld. Binnen het pensioenfonds wordt onderscheid gemaakt tussen het uitvoerend bestuur, het niet-uitvoerend bestuur en het algemeen bestuur. Het uitvoerend bestuur is verantwoordelijk voor de day-to-day operations van het pensioenfonds. Het algemeen bestuur heeft een meer overkoepelende rol en het niet-uitvoerend bestuur heeft de interne toezichtrol.

De risicogovernance is als volgt ingericht:

- Het bestuur is eindverantwoordelijk en stelt de doelstellingen en de risicobereidheid vast. Op basis hiervan voert het pensioenfonds een risico self assessment uit. Voor de hiermee bepaalde risico's treft het bestuur beheersmaatregelen. De verantwoordelijkheid voor de monitoring en beheersing van elk risico ligt in de eerste plaats bij de uitvoerende bestuurders. Het RBO, voorgezeten door de sleutelfunctiehouder risicobeheer, bewaakt de integraliteit van het risicoraamwerk.
- De uitvoerend bestuurders rapporteren periodiek hun risicoperceptie aan het RBO.

- De sleutelfunctiehouder risicobeheer rapporteert minimaal per kwartaal aan het voltallige bestuur in de bestuursvergadering. Op basis hiervan kan het bestuur de risicobeheersing aanpassen.
- Het pensioenfonds wordt bij IRM ondersteund door de client risk manager van de afdeling Risk & Compliance van BSG. De client risk manager heeft als belangrijkste doelstelling het pensioenfonds te ondersteunen bij de uitvoering en inrichting van het risicomanagement (sleutelfunctievervulling).

7.2 Risicomanagementproces

Het risicomanagementproces wordt continu doorlopen zodat het pensioenfonds:
- op het gebied van risicomanagement een zelflerende en zelfsturende organisatie blijft;
- zich bewust is van de impact van verschillende risico's en de onderlinge samenhang;
- zich bewust is van de verschillende opties voor beheersing, inclusief de consequenties;
- blijft anticiperen op veranderende omstandigheden.

Het risicomanagementproces van het pensioenfonds is weergegeven in onderstaande figuur.

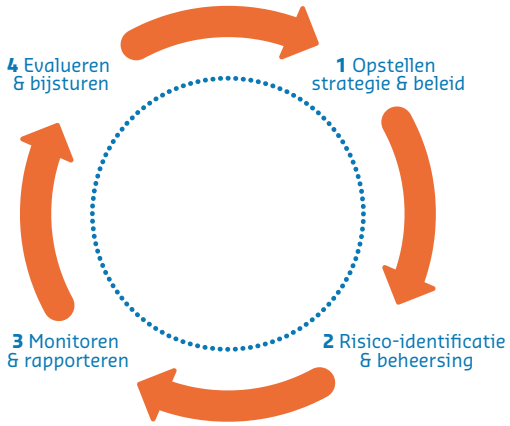

Voor de risico-identificatie worden risico's geïdentificeerd vanuit verschillende invalshoeken. Op basis van de geïdentificeerde risico's wordt het beheersingskader opgesteld.

De invalshoeken voor de risico-identificatie zijn als volgt:

a. Uitvoeren Risk Self Assessment (RSA) door het bestuur

Minimaal elke twee jaar wordt een Risk Self Assessment uitgevoerd door het bestuur. Doel van de periodieke risico-inventarisatie is vooral:
- inzicht verkrijgen in de risico's van het pensioenfonds en de uitkomsten van mogelijke scenario's;
- het vergroten van de bewustwording van integraal risicomanagement;
- aandacht voor de risicocultuur.

b. Thematische beoordeling risico's

In het jaarplan is een aantal thema's opgenomen. Voor deze thema's geldt dat een risico-inschatting wordt gemaakt en dat de opzet, het bestaan en de werking van het beheersingskader worden beoordeeld.

c. Risicoanalyse van incidenten
Het gaat hier juist om een analyse achteraf die bepaalt of beheersmaatregelen adequaat zijn ingeregeld of dat andere beleidskeuzes wellicht beter zijn om in de toekomst een herhaling van het incident te voorkomen.

d. Risicoanalyse beleidsvoorstellen
Bij ieder beleidsvoorstel dient een gedegen risicoanalyse gemaakt te worden. Hierbij kan gesteund worden op de risicoanalyse van BSG en betreft het een risicoparagraaf. Dit geldt in het bijzonder in geval van beleidsvoorstellen met een relatief kleine impact. De risicoanalyse zal aangevuld worden in de vorm van een risico-opinie door de sleutelfunctiehouder risicobeheer aan het bestuur indien er sprake is van een mogelijk significant risico en/of een fondsbrede impact op meerdere risico's (integraliteit).

Het pensioenfonds onderscheidt de volgende strategische, financiële en niet-financiële risico's:

Strategische risico's
- Afhankelijkheid
- Politiek/omgeving
- Strategische uitvoering
- Reputatie
- Concurrentie

Financiële risico's
- Rente
- Inflatie
- Prijsvolatiliteit beleggingen
- Illiquide beleggingen
- Derivaten
- Valuta
- Liquiditeit
- Krediet
- Verzekeringstechnisch
- Actief beheer
- Actuariële premie

Niet-financiële risico's
- Operationeel
- Uitbesteding
- IT
- Juridisch
- Privacy
- Integriteit

In paragraaf 7.4 is een nadere toelichting van alle individuele risico's weergegeven.

7.3 Ontwikkelingen

Ontwikkelingen in 2020

Het jaar 2020 stond grotendeels in het teken van de coronacrisis. Vrij snel na de eerste lockdown heeft het pensioenfonds een risicoanalyse uitgevoerd om risico's in kaart te brengen voor de bestuurlijke besluitvorming en de uitvoering van de primaire en ondersteunende processen. Naar aanleiding hiervan heeft het pensioenfonds een aantal aanvullende beheersmaatregelen getroffen. Nadat duidelijk werd dat de continuïteit van alle processen binnen het pensioenfonds en de uitvoeringsorganisatie was gewaarborgd, is een stress-scenario aan de risicoanalyse toegevoegd. De risico's en de beheersing ervan zijn vanuit de risicobeheerfunctie periodiek gemonitord en gerapporteerd.

Naar aanleiding van de risicoanalyse heeft het bestuur geoordeeld dat de situatie bij de sponsor een significante wijziging van het risicoprofiel van het pensioenfonds tot gevolg had. Mede door deze wijziging is vervolgens, met ondersteuning van Willis Towers Watson, een tussentijdse ERB uitgevoerd. Tegelijkertijd heeft er een reguliere ERB plaatsgevonden waarbij alle door het bestuur onderkende materiële risico's zijn uitgewerkt. Tevens bevat deze ERB een zelfevaluatie van de effectiviteit en efficiency van het risicobeheer. Eind 2020 heeft het bestuur de ERB vastgesteld en ingediend bij DNB. Voor de aanbevelingen die uit de ERB naar voren zijn gekomen, heeft het bestuur een actieplan opgesteld.

Het pensioenfonds heeft de tweejaarlijkse Systematische Integriteitsrisico Analyse (SIRA) uitgevoerd en vastgesteld. De hieruit voortgekomen actiepunten krijgen opvolging in 2021.

Het pensioenfonds heeft daarnaast een tweetal verdiepingsonderzoeken (zogeheten deep dives) uitgevoerd naar het IT-risico en het uitbestedingsrisico. De uitkomsten hiervan krijgen opvolging of hebben reeds opvolging gekregen met als resultaat dat de beheersing van deze risico's kan worden aangescherpt.

In december is gestart met de Risk Self Assessment (RSA) op alle risico's binnen het risicobeheersingsraamwerk. Het bestuur zal deze aangescherpte RSA in de eerste maanden van 2021 definitief vaststellen.

Risicomanagement in 2021

Het IRM-jaarplan voor 2021 staat vooral in het teken van de volgende belangrijke onderwerpen:

- Het uitvoeren van een aantal verdiepingsonderzoeken. Een verdiepingsonderzoek naar het derivatenrisico is reeds geagendeerd. Aan het beleggen in derivaten is een aantal specifieke risico's verbonden. Dit zijn essentiële risico's voor het pensioenfonds en daarom wil de risicobeheerfunctie nader inzoomen op deze risico's en de beheersing. Ook is er een verdiepingsonderzoek voorzien op het onderwerp datakwaliteit en datamanagement.
- Het opvolging geven aan de acties die voortkomen uit de ERB die in 2020 is uitgevoerd. Een van de vervolgacties is een nader onderzoek naar het afhankelijkheidsrisico van de uitbesteding aan BSG. De KLM Pensioenfondsen hebben de uitbesteding volledig ondergebracht bij BSG en willen gezamenlijk kijken wat de impact is indien deze situatie in de toekomst zou gaan wijzigen.
- Vanuit de risicoanalyse naar de coronacrisis is in 2020 het sponsorrisico als kritiek risico vastgesteld. De crisis duurt in 2021 voort en dit risico zal dan ook strak gemonitord moeten worden.
- Vanuit zowel wettelijke als maatschappelijke ontwikkelingen nemen de wens en de noodzaak om ESG stevig te verankeren binnen het pensioenfonds toe. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de beleggingen, maar ook naar de niet-financiële kant. Vanuit de risicobeheerfunctie zal in dit kader worden onderzocht op welke manier ESG geïntegreerd kan worden binnen het brede risicoraamwerk en of alle met ESG samenhangende risico's voldoende in beeld zijn.
- Het in kaart brengen van de mogelijke gevolgen van het nieuwe Pensioenakkoord op het pensioenfonds.
- Het herijken van het integraal risicomanagementbeleid van het pensioenfonds waaronder het actualiseren van de risicobereidheid ten aanzien van alle risico's.

7.4 Risicobeschrijving

Hierna worden de risicocategorieën, zoals benoemd in paragraaf 7.2, nader toegelicht.

Strategische risico's

Afhankelijkheidsrisico

Het risico dat de invloed en ontwikkelingen van bij het pensioenfonds betrokken partijen resulteren in conflicterende belangen met het pensioenfonds en/of beïnvloeding van de financiële positie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds krijgt bijvoorbeeld bij nieuwe ontwikkelingen onvoldoende implementatietijd als gevolg van langdurige besluitvorming van het arbeidsvoorwaardelijk overleg, de verplichtingen aan het pensioenfonds kunnen niet meer (volledig) worden nagekomen door de sponsor (financiële positie), leden van pensioenfondsgremia zich meer/te veel laten leiden door de belangen van de eigen achterban of het pensioenfonds beschikt over onvoldoende expertise waardoor het te afhankelijk wordt van de uitvoeringsorganisatie.

Politiek/omgevingsrisico
Het omgevingsrisico betreft veranderingen van buiten het pensioenfonds. Het kan bijvoorbeeld gaan om verschuivende concurrentieverhoudingen, een veranderende opstelling van belanghebbenden, aantasting van de reputatie en verslechtering van het ondernemingsklimaat. Het pensioenfonds beheerst dit risico door te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen, trends in het pensioenlandschap te bespreken en transparant te zijn bij de belangenafweging en besluitvorming.

Strategische uitvoeringsrisico
Het risico dat het pensioenfonds niet snel genoeg kan inspelen op veranderingen in de omgeving en/of veranderende eisen door de toezichthouders en wetgeving. Dit kan ontstaan door beperkte verandercapaciteit bij (onder)uitbestedingspartijen, beperkt beschikbare tijd bij bestuursleden door de eisen van een fulltime baan of van andere functies, en door beperkte mogelijkheden voor kostenbeheersing (zoals weinig schaalvoordelen).

Reputatierisico
Het risico dat de marktpositie van het pensioenfonds verslechtert als gevolg van een negatieve perceptie van het imago van het pensioenfonds door belanghebbenden, tegenpartijen en/of regelgevende instanties. Het risico dat de reputatie van het pensioenfonds, en het vertrouwen van (potentiële) deelnemers in het pensioenfonds, geschaad wordt door negatieve berichtgeving in (sociale) media.

Concurrentierisico
Het risico dat de concurrentie- en marktpositie van het pensioenfonds wordt beïnvloed als gevolg van activiteiten, acties en/of besluiten van (nieuwe) concurrenten. Het risico dat de basis/draagvlak van het pensioenfonds daardoor bedreigd wordt door groei-ambities van andere partijen (deels met een bredere productportfolio en/of lagere uitvoeringskosten per deelnemer).

Financiële risico's

Renterisico
Het pensioenfonds is gevoelig voor wijzigingen in de marktrente, omdat de rentegevoeligheid van de beleggingen niet gelijk is aan die van de verplichtingen (mismatch). Het pensioenfonds vangt dit risico op rentemismatch op door te beleggen in langlopende staatsobligaties die recht geven op een vaste rente. Daarnaast gebruikt het pensioenfonds renteswaps voor een verdere beperking van het risico op mismatch. Het pensioenfonds voert een dynamisch renteafdekkingsbeleid, waarbij de hoogte van de renteafdekking afhankelijk is van het niveau van de rente.

Inflatierisico
De koopkracht van de door deelnemers opgebouwde pensioenaanspraken is gevoelig voor de inflatie. Het pensioenfonds heeft als ambitie een waardevast pensioen te kunnen betalen, en daarvoor de pensioenaanspraken te indexeren met de stijging van het prijspeil dan wel met de algemene loonronde van KLM. Om dit mogelijk te maken heeft het pensioenfonds in de beleggingsstrategie oog voor de inflatiegevoeligheid van de beleggingen. Daarbij spelen onder andere beleggingen in aandelen en vastgoed een rol.

Prijsvolatiliteit
Het aandelen- en vastgoedrisico is het risico van daling van de marktprijzen. Het pensioenfonds beheerst dit risico door goed te spreiden binnen de beleggingsportefeuille (diversificatie).

Valutarisico
Het pensioenfonds heeft ook beleggingen in andere valuta dan de euro. Hierdoor is het pensioenfonds gevoelig voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro. Om dit valutarisico te beheersen, hanteert het pensioenfonds een valuta-afdekkingsbeleid voor

de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen, de Zweedse kroon, de Canadese dollar en de Australische dollar.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat een belegging in vastrentende waarden in waarde daalt door een faillissement of een verslechtering van de kredietwaardigheid. Het pensioenfonds beheerst dit risico voor de gehele portefeuille voornamelijk door te zorgen voor een goede spreiding over verschillende landen, sectoren en bedrijven. Het tegenpartijrisico is een speciale vorm van kredietrisico die optreedt indien het pensioenfonds contracten afsluit met tegenpartijen. Het pensioenfonds beheerst dit risico zo goed mogelijk door uitsluitend gebruik te maken van solide tegenpartijen en de totale blootstelling naar één tegenpartij te beperken. Daarnaast zorgt het pensioenfonds er bij een vordering op een tegenpartij altijd voor dat deze partij voldoende onderpand (collateral) verstrekt voor het geval ze haar verplichtingen toch niet nakomt.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico op een ongunstige verandering in de waarde van de technische voorziening door inadequate aannames over de vaststelling van de technische voorzieningen. Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer leven dan verondersteld. Het pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de meest recente prognosetafels en pensioenfondsspecifieke correcties voor ervaringssterfte. Zo houdt het pensioenfonds rekening met toekomstige verbetering van de levensverwachting en de kenmerken van de eigen pensioenfondspopulatie. Daarnaast is er nog het arbeidsongeschiktheidsrisico. Dit is het risico dat verliezen optreden als gevolg van verschillen tussen de werkelijke en veronderstelde schade die voortkomt uit arbeidsongeschiktheid.

Concentratierisico

Concentratierisico treedt op wanneer een groot deel van het belegd vermogen in dezelfde beleggingscategorie, regio, stijl en/of partij is geconcentreerd. Het pensioenfonds kiest in zijn beleggingsstrategie daarom voor een weloverwogen spreiding en neemt de diversificatievoordelen van beleggingscategorieën mee bij de bepaling van het beleggingsbeleid.

Actief risico

Het pensioenfonds bepaalt met een Asset Liability Management (ALM) studie de verdeling van zijn strategische beleggingsportefeuille. De feitelijke beleggingsportefeuille kan afwijken van de strategische beleggingsportefeuille, wat leidt tot zogenaamd actief risico. Het pensioenfonds hanteert hiervoor de (ex-ante) tracking error, een maatstaf voor de verwachte rendementsverschillen tussen de werkelijke en de strategische portefeuille. Het pensioenfonds beheerst het actief risico door het vaststellen van limieten en de (continue) monitoring daarvan.

Derivaten risico

In het strategisch beleggingsbeleid heeft het pensioenfonds beleggingsrisico's gedefinieerd die het expliciet wil beheersen. Het gaat om het renterisico en het valutarisico. Voor de beheersing hiervan is de inzet van derivaten onder voorwaarden toegestaan. Ook dit brengt risico's met zich mee. Het pensioenfonds let hier op bij afspraken met tegenpartijen, transacties en het beheer van posities.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het pensioenfonds onvoldoende liquide middelen heeft om op korte termijn aan zijn verplichtingen te voldoen. Ook derivatenposities en commitments voor private equity en privaat vastgoed kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting en daarmee tot een liquiditeitsrisico. Het liquiditeitsrisico is beperkt, mede doordat het pensioenfonds de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kan bekostigen uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten.

Niet-financiële risico's

Operationeel risico

Dit risico hangt samen met foutieve, inefficiënte en/of niet effectieve besluitvorming bij het bestuur danwel bij de uitvoering van besluiten. Dit kan betrekking hebben op foutieve en/of ontbrekende informatie bij besluitvorming, op een ondoelmatige governance resulterend in trage of slechte besluitvorming en het risico dat het pensioenfonds niet in staat is om te blijven beschikken over goede bestuurders (in relatie tot werkdruk en hogere geschiktheidseisen).

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Het pensioenfonds besteedt de pensioenuitvoering, de bestuursondersteuning en het vermogensbeheer uit aan BSG. Het uitbestedingsrisico van het pensioenfonds is vooral het risico dat BSG niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Voor de beheersing hiervan heeft het pensioenfonds duidelijke voorwaarden vastgelegd en uitgewerkt in een service level agreement (SLA). De uitvoeringsorganisatie legt periodiek verantwoording af, via een SLA-rapportage, over de beheersing van de processen. Ze overlegt daarnaast onder andere jaarlijks een ISAE 3402-rapportage inclusief 'in control statement'.

IT-risico

Het pensioenfonds loopt een risico dat informatietechnologie (IT) de bedrijfsprocessen en de informatievoorziening onvoldoende integer, niet-continu of onvoldoende beveiligd ondersteunt. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust voor de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met (veranderingen in) wet- en regelgeving, waardoor de rechtspositie van het pensioenfonds mogelijk in gevaar komt. Dit kan ook gebeuren doordat het pensioenfonds contractuele bepalingen niet heeft vastgelegd of niet correct heeft gedocumenteerd. Een belangrijk onderdeel van juridisch risico is het compliancerisico. Het compliancerisico omvat het niet naleven door het pensioenfonds van interne regelgeving, zoals de gedragscode en beleggingsrichtlijnen. Beheersing van het compliancerisico vindt onder meer plaats door afspraken in de SLA met BSG over de inrichting en naleving van compliance. Daarnaast heeft het pensioenfonds een eigen compliance officer aangesteld. Deze ziet toe op de naleving van de gedragscode door het bestuur van het pensioenfonds.

Privacyrisico

Dit betreft het risico op onvoldoende bescherming van persoonsgegevens van deelnemers en/of belanghebbenden zodat niet wordt voldaan aan de uitgangspunten zoals opgenomen in de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Dit kan tevens een negatieve impact hebben op reputatie en leiden tot een aanwijzing of boete van de externe toezichthouder.

Integriteitsrisico

Bij het integriteitsrisico gaat het om het risico dat het pensioenfonds niet integer handelt. Het pensioenfonds beheerst dit door het continu bewaken en eventueel bijstellen van het integriteitsbeleid en door transparante communicatie met belanghebbenden. Het integriteitsbeleid omvat een visie op integriteit, diverse situaties waarin integriteit een rol speelt, de standpunten die het pensioenfonds bij die situaties inneemt en de maatregelen om reputatieschade van het pensioenfonds te voorkomen.

8 TOEKOMSTVERWACHTING 2021

Vermogensontwikkeling

De coronapandemie en de daarmee samenhangende steunpakketten vanuit overheden leiden tot onzekerheid op financiële markten. Hoewel de economische vooruitzichten door de vaccinatieprogramma's verbeteren, is er zorg dat de combinatie van hoge overheidsuitgaven en toenemende vraag tot inflatie zal leiden. Deze zorg heeft zich vertaald in stijgende kapitaalmarktrentes, voornamelijk in de Verenigde Staten. Een onverwachte sprong in inflatie kan ook leiden tot lagere aandelenkoersen.

Nieuw pensioenstelsel

Kabinet en sociale partners hebben in juni 2019 een principeakkoord gesloten over een toekomstbestendig en evenwichtig pensioenstelsel. Het kabinet wil het wettelijk kader voor het nieuwe pensioencontract in 2022 gereed hebben. De uitwerking van alle onderdelen van het Pensioenakkoord vindt plaats onder regie van een stuurgroep met vertegenwoordigers van het kabinet, werkgevers- en werknemersorganisaties en adviserende leden. Om zich tijdig te kunnen voorbereiden, volgde het pensioenfonds de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioencontract in 2020 op de voet.

Het pensioenfonds heeft in het kader van het nieuwe pensioenstelsel in 2021 een onafhankelijke projectleider aangesteld. Daarnaast zijn bijeenkomsten van het pensioenfonds en het arbeidsvoorwaardelijk overleg Cabinepersoneel op kwartaalbasis ingepland, waaronder begin maart 2021 een kennissessie over het nieuwe Pensioenakkoord.

Beleggingsbeleid

Het pensioenfonds is voornemens om voor de zomer van 2021 de allocatiestudie vastgoed volledig te hebben afgerond. Daarnaast zal het fonds veel tijd en aandacht besteden aan de verdere ontwikkeling van het ESG-beleid. Hierbij valt te denken aan een diepgaand onderzoek naar benchmarks voor aandelen die rekening houden met duurzaamheidsfactoren. Tot slot heeft het fonds de intentie om het strategisch valutabeleid en het herbalanceringsbeleid te herijken.

Risicomanagement

In 2021 staat het uitvoeren van een aantal verdiepingsonderzoeken op de agenda, zoals een verdiepingsonderzoek naar het derivatenrisico en naar datakwaliteit en datamanagement. Ook zal in 2021 opvolging worden gegeven aan de acties die voortkomen uit de in het verslagjaar uitgevoerde ERB, zoals het nader onderzoeken van het afhankelijkheidsrisico van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie. Het in 2020 als kritiek risico vastgestelde sponsorrisico is ook in 2021 meer dan actueel en zal dan ook strak worden gemonitord.

Vanuit de risicobeheerfunctie wordt in 2021 tevens onderzocht op welke manier ESG geïntegreerd kan worden binnen het brede risicoraamwerk en of alle met ESG samenhangende risico's voldoende in beeld zijn. Ook worden de mogelijke gevolgen van het nieuwe Pensioenakkoord op het pensioenfonds in kaart gebracht en wordt het integraal risicomanagementbeleid van het pensioenfonds herijkt, inclusief het actualiseren van de risicohouding ten aanzien van alle risico's.

9 ONTWIKKELINGEN NA BALANSDATUM

Premiebetaling

Na het in 2020 door KLM gedane en door het pensioenfonds ingewilligde verzoek om over te gaan van maandbetaling op kwartaalbetaling van de pensioenpremies vanaf het tweede kwartaal van 2020, is KLM met ingang van januari 2021 weer overgegaan tot het maandelijks betalen van de pensioenpremies.

Herstelplan geactualiseerd

Bij een tekort moet een pensioenfonds jaarlijks een herstelplan voor de komende tien jaar indienen. Het pensioenfonds had begin 2021 een dekkingstekort en diende daarom in maart 2021 een geactualiseerd herstelplan per 1 januari 2021 in bij DNB. DNB heeft het herstelplan per 1 januari 2021 op 19 mei 2021 goedgekeurd.

Stapsgewijze invoering van de aangepaste UFR

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De Nederlandsche Bank heeft toegelicht dat de rentetermijnstructuur de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd. Een wijziging die volgt uit het advies van de Commissie Parameters. Samen met het effect van de verwachte daling van het tienjaars voortschrijdende gemiddelde van de rente zal een verhogend effect op de technische voorzieningen ontstaan wat een drukkend effect op de dekkingsgraad heeft.

In de onderstaande tabel wordt de impact van de wijziging op de financiële positie van het pensioenfonds getoond als per 31 december 2020 reeds rekening was gehouden met de rentetermijnstructuur op basis van de methodiek vanaf 1 januari 2021 (de eerste stap). Tevens wordt de impact op de financiële positie getoond, indien de nieuwe methodiek op 31 december 2020 reeds in zijn geheel zou zijn geïntroduceerd.

		Rentetermijnstructuur 31 december 2020	
Financiële positie 31 december 2020	UFR einde 2020	UFR primo 2021	UFR primo 2024
Vermogen	4.067,2	4.067,2	4.067,2
Technische Voorzieningen	3.992,7	4.040,8	4.201,8
Eigen vermogen	74,5	26,4	-134,6
Actuele dekkingsgraad	101,9%	100,7%	96,8%

Sociaal plan KLM-Cabine 2020 tot en met 2024

KLM en de werknemersorganisaties sloten in november 2020 een akkoord over maatregelen in het kader van een Sociaal Plan Cabine. Het Sociaal Plan Cabine loopt tot en met 31 december 2024 en maakt deel uit van de cao voor het KLM-Cabinepersoneel. Het Sociaal Plan is niet van toepassing voor het KLC-Cabinepersoneel.

Het bestuur heeft in januari 2021 ingestemd met het verzoek van het arbeidsvoorwaardelijk overleg KLM Cabine om de maatregelen, voor zover deze betrekking hebben op het pensioen, in uitvoering te nemen. Het gaat hierbij om detachering binnen de KLM-groep en de (tijdelijk) verruimde deeltijdregeling. De kosten voor het in uitvoering brengen van de maatregelen zijn gering. Wel dienen

de pensioenreglementen 2008A en -B in 2021 op de invoering van de verruimde deeltijdregeling te worden aangepast.

Salarisaanpassing cabinemedewerkers met terugwerkende kracht

Als gevolg van een gerechtelijke uitspraak heeft KLM de algemene loonronde van 1 januari 2018 bij KLM-Cabinepersoneel van 1% met een bodem van EUR 50 met terugwerkende kracht alsnog uitgevoerd als 1,5% met een bodem van EUR 50. Deze uitvoering geldt ook voor cabinemedewerkers van wie het dienstverband na 1 januari 2018 is beëindigd. Concreet betekent dit dat het salaris en daarmee de pensioengrondslag van een groep van ruim 2.000 cabinemedewerkers in december 2020 met terugwerkende kracht tot 1 januari 2018 is aangepast. Deze aanpassing werkt daarmee ook door in de pensioengrondslagen 2019 en 2020. Een ander gevolg hiervan is dat de backservice-toekenning voor alle deelnemers die per 1 januari 2018 een incidentele loonsverhoging hebben gehad, afneemt. Daarnaast moest de indexatie voor actieve deelnemers per 1 januari 2018 worden herzien, omdat door deze salarisaanpassing de maatstaf voor deze indexatie met terugwerkende kracht wijzigt. Hierdoor is de uitgekeerde indexatie per 1 januari 2018 aangepast van 0,23% naar 0,34%.

De gegevens zijn in de tweede helft van december ontvangen van KLM en dit was te laat voor BSG om deze wijzigingen nog te verwerken binnen boekjaar 2020. Het pensioenfonds heeft begin 2021 de impact van de aanpassing van het salaris en de pensioengrondslag in kaart gebracht. De correctie zal aanzienlijke inspanningen en daarmee behoorlijke kosten met zich meebrengen, die ter beoordeling aan het bestuur zijn voorgelegd.

Door de wijziging is de technische voorziening in de jaarrekening EUR 1,7 miljoen te laag vastgesteld. Dit bedrag valt onder de grenzen van materialiteit. Het effect op de dekkingsgraad is -0,1 procentpunt.

10 VERSLAG INTERN TOEZICHT

Woord vooraf

Het intern toezicht hecht er aan om, voorafgaande aan het verslag van bevindingen, stil te staan bij de enorme impact die de corona pandemie in 2020 heeft gehad op de sponsor KLM. Deze impact werkt ook thans nog volledig door. Ook voor ons pensioenfonds bracht de pandemie de nodige uitdagingen met zich mee in zowel de dagelijkse processen als in de financiële omgeving. Het is belangrijk om vast te stellen dat, mede met de goede betrokkenheid van de bij het pensioenfonds betrokken partijen, de besturing en besluitvorming op goede wijze heeft kunnen plaatsvinden.

1 Organisatie en invulling van het intern toezicht

Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel (hierna: het pensioenfonds) kent een omgekeerd gemengd bestuursmodel (hierna: OGM), een model dat zowel uitvoerend als niet-uitvoerend bestuursleden kent en waarbij het intern toezicht is belegd bij de niet-uitvoerend bestuursleden (hierna: het NUB). Met deze rapportage legt het NUB enerzijds verantwoording af over het intern toezicht in 2020 en anderzijds deelt het in deze rapportage zijn observaties en aanbevelingen.

In zijn rol van intern toezichthouder ziet het NUB toe op:
- het beleid van het bestuur
- het gevoerde beleid en de uitvoering daarvan door de uitvoerend bestuurders (hierna: het UB)
- de algemene gang van zaken in het fonds
- de financiële informatieverschaffing door het fonds
- een adequate risicobeheersing
- de evenwichtigheid van de belangenafweging

Bij het uitoefenen van zijn toezichtstaak wordt het NUB in adviserende zin ondersteund door de auditcommissie.

Het algemeen bestuur (hierna: het bestuur) is verantwoordelijk voor de opvolging van de bevindingen en aanbevelingen van het intern toezicht. Hierbij geldt dat het bestuur beslist over de opvolging van bevindingen en aanbevelingen die betrekking hebben op het strategisch beleid of het vormen van strategisch beleid. Voor de opvolging van bevindingen en aanbevelingen, die betrekking hebben op de uitvoering van strategisch beleid, is het UB verantwoordelijk. De acties die volgen uit de opvolging van de bevindingen en aanbevelingen, worden door het UB uitgevoerd en door het NUB gemonitord.

Daarnaast legt het intern toezicht verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan van het fonds en aan de werkgever. Deze verantwoording vindt plaats door het delen van het intern toezichtsplan en de intern toezichtrapportage. Bovendien vindt er ten minste eenmaal per jaar een overleg met het verantwoordingsorgaan plaats.

2 Toezichtonderwerpen

Het jaar 2020 was voor het bestuur van het pensioenfonds een bijzonder jaar. Enerzijds was het eerste volle jaar van (samen)werken en besturen in de nieuwe governancestructuur en anderzijds had de coronacrisis impact op onder andere de financiële positie van het pensioenfonds, de bestuursactiviteiten en de operationele processen. Eén en ander heeft ertoe geleid dat corona is toegevoegd aan de lijst met toezichtonderwerpen.

Voor het jaar 2020 heeft het NUB de volgende toezichtonderwerpen benoemd:
- corona
- risicomanagement
- IORP II
- kostenbeheersing
- vereenvoudiging pensioenregeling en communicatie
- evenwichtigheid financiële opzet van het fonds
- ALM-studie 2019-2020
- ESG

3 Bevindingen en aanbevelingen

3.1 Corona

Het afgelopen jaar was vanwege corona een zwaar jaar voor de sponsor maar ook voor het pensioenfonds. Binnen elk van de drie aandachtsgebieden bij het fonds (balans- en vermogensbeheer, risicomanagement en governance en algemeen bestuurlijke zaken), manifesteert de impact van corona zich in meer of mindere mate. Dit wordt indien van toepassing bij de deelonderwerpen 3.2 tot en met 3.8 toegelicht.

3.2 Risicomanagement

Algemeen

In het boekjaar 2020 domineerde de uitbraak van de eerste golf, waarop in 2021 de tweede en de derde golf volgden. De impact daarvan op de sponsor was enorm en de sponsor heeft daarom verzocht om de premie per kwartaal in plaats van per maand te mogen voldoen. Het bestuur heeft met dit verzoek ingestemd. Het NUB constateert dat de belangen van alle betrokkenen op evenwichtige en zorgvuldige wijze in de besluitvorming betrokken zijn. Aan alle betaalverplichtingen die betrekking hebben op het verslagjaar, is door de sponsor voldaan.

Vanwege de situatie bij de sponsor was vanaf medio 2020 het risico ‘sponsor versus pensioenfonds’ in elk expertiseoverleg Risk onderwerp van gesprek. De mogelijke krimp van het actieve deelnemersbestand als gevolg van de Vrijwillige Vertrek Regeling is hierbij ook geadresseerd. Daarnaast kwam het sponsorrisico ook ter tafel in diverse andere vergaderingen, zoals in bestuursvergaderingen, expertiseoverleggen en autonome NUB-vergaderingen en vormde het aanleiding voor een tussentijdse ERB, welke in dit verslag bij deelonderwerp 3.3 nader wordt toegelicht.

Integraal risicomanagement

Naast het vorenstaande zijn met betrekking tot de onderwerpen ‘de overeenkomst tussen een nieuwe klant en BSG’ en de Amerikaanse presidentsverkiezing de risico’s voor het fonds in kaart gebracht. Ook bij de behandeling van de onderwerpen i) IT-inrichting/beheersing, ii) evaluatie OGM, iii) de relatie met BSG, iv) ESG/SDG en v) de actualisatie van het uitbestedingsbeleid is vanuit verschillende perspectieven stilgestaan bij risico’s die verbonden zijn aan het specifieke onderwerp. Iedere voorlegger voor de bestuursvergadering is voorzien van een risicoparagraaf waarin de sleutelfunctiehouder in overleg met de sleutelfunctievervuller de risico’s betreffende het specifieke onderwerp heeft geadresseerd en procedureel getoetst. Tot slot zijn de sectortrends gevolgd vanuit een riskperspectief en heeft een actualisatie van de SIRA plaatsgevonden. Als hoofdthema voor de nabije toekomst ziet het intern toezicht ‘het nieuwe pensioencontract’ en alle besluiten, overleggen en werkzaamheden die hiermee samenhangen.

Het NUB is van mening dat het bestuur de juiste prioriteit heeft gegeven aan actuele ontwikkelingen die risico's met zich meebrengen voor het fonds. Het bestuur heeft deze risico's voortdurend gemonitord, in beeld gebracht en geadresseerd. Deze zijn eerst besproken in het expertiseoverleg en vervolgens inhoudelijk besproken in het bestuur. Waar nodig is tijdig bijgestuurd door het bestuur, waarbij de belangenafweging van de diverse stakeholders steeds in ogenschouw is genomen.

Aanbeveling

In het kader van risicomanagement doet het intern toezicht de volgende aanbeveling:

- Vergroot de risk awareness bij het bestuur door de risicoparagraaf integraal mee te wegen bij bestuursbesluiten, een aparte sessie met het bestuur te organiseren voor het bespreken van het riskjaarplan en de kwartaalrapportage Risk voor de bestuursvergaderingen te agenderen.

3.3 IORP II

Algemeen

Het bestuur heeft in 2020 een drietal sleutelfuncties ingericht, namelijk een risicobeheerfunctie, een actuariële functie en een interne auditfunctie. Het houderschap van de sleutelfunctie risicobeheer is belegd bij het uitvoerend bestuurslid met aandachtsgebied risk. Het eventuele risico van het onverwacht en langdurig afwezig zijn van een uitvoerend bestuurder tevens sleutelfunctiehouder risicobeheer acht het NUB aanvaardbaar. De functie-inrichting zoals die uit IORP II voortkomt, staat en is door DNB akkoord bevonden. Het NUB constateert dat het fonds daarmee compliant is aan geldende wet- en regelgeving. De toegevoegde waarde hiervan zal verder duidelijk moeten worden in het bestuur. Het NUB ziet dit met belangstelling tegemoet. Er is een vorm van periodiek overleg ingericht tussen de sleutelfunctiehouders risk van de drie KLM Pensioenfondsen gezamenlijk om zo de leercurve te bevorderen. Het NUB beschouwt dit als positief.

ERB

Het fonds heeft in 2020 zowel een reguliere ERB als een tussentijdse ERB uitgevoerd. De tussentijdse ERB heeft plaatsgevonden als gevolg van de coronacrisis en het daaraan gerelateerde sponsorrisico. Aangezien deze ontwikkelingen een dusdanige wijziging van het risicoprofiel tot gevolg kunnen hebben, is besloten tot uitvoering van een tussentijdse ERB. Dit betreft tevens de actualisering van de reguliere ERB, waarbij sprake is van specifieke aanvullende aandacht voor de impact van de organisatorische veranderingen bij KLM op het pensioenfonds. Door het doen van een reguliere en tussentijdse ERB heeft het bestuur verder inzicht verkregen in de gevolgen die de actuele ontwikkelingen bij de sponspor kunnen hebben op de risico's en het risicobeheer van het fonds. Het bestuur heeft de ERB in de bestuursvergadering behandeld, waarbij een aantal verbeteracties aan de orde is gekomen.

Aanbevelingen

In het kader van IORP II en de ERB doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Plan periodiek een overleg tussen de sleutelfunctiehouder risk, de sleutelfunctievervuller risk en de NUB-ers met expertisegebied risk om de inhoudelijke en procedurele awareness niet te laten divergeren, maar te laten convergeren.
- Kijk naar de werking van de three lines of defence en evalueer deze periodiek.
- Werk de aanbevelingen die volgen uit de reguliere en tussentijdse ERB verder uit en implementeer deze.

3.4 Kostenbeheersing

Kostenbeheersing is in 2020 een constant aandachtspunt van het bestuur geweest. Het NUB ziet dat kritisch naar de kosten gekeken wordt en erover wordt gesproken en vindt dit een goede ontwikkeling. Kosten komen hierdoor meer centraal te staan. Daarnaast is het goed om te zien dat het budget 2021 tijdig in 2020 binnen het bestuur besproken kon worden en inmiddels is afgerond. De bespreking heeft geleid tot een targetstelling richting de uitvoeringsorganisatie. Er vindt een verzakelijking vanuit het fonds richting de uitvoeringsorganisatie plaats. In dit kader heeft ook een evaluatie van de dienstverlening van BSG plaatsgevonden. Door de continue aandacht voor de kosten, worden deze inzichtelijker en kan er beter op gestuurd worden. Het NUB ondersteunt de initiatieven van het bestuur om meer transparantie op het gebied van de kostenopbouw te krijgen. Daardoor kan de kostenbeheersing aan kracht winnen.

Aanbevelingen

In het kader van kostenbeheersing doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Een kritische blik en houding richting de uitvoeringsorganisatie dient vastgehouden te worden om focus te houden op een efficiënte en effectieve uitvoering met acceptabele kosten.
- Zorg voor duidelijke SLA-afspraken ten behoeve van de monitoring van en scherpere targetstelling richting de uitvoeringsorganisatie.

3.5 Governance

Het pensioenfonds hanteert sinds oktober 2019 een omgekeerd gemengd bestuursmodel. 2020 was het eerste volle jaar waarin in dit bestuursmodel bestuurd werd. Gedurende dat jaar is met zorg gewerkt aan de verdere invulling en verfijning van het model en de werking daarvan. Tevens vond nadere vastlegging in de diverse fondsdocumenten plaats en werd de vergaderefficiency gemonitord. Het intern toezicht is van mening dat op de diverse aspecten van governance goede vooruitgang is geboekt. Het stelt vast dat de rolopvatting van het algemeen bestuur, het UB, het NUB en de sleutelfunctiehouders verder gestalte gekregen heeft. Discussies werden niet geschuwd en het NUB is van mening dat het bestuur na weloverwogen afweging bewuste keuzes heeft gemaakt. Voorbeelden hiervan zijn de besluitvorming omtrent de functies van plaatsvervanger NUB en houder opleidingsplaats en het opstellen van een rooster van aftreden in het kader van continuïteit. Tevens is een andere invulling gegeven aan het coördinatieoverleg met de andere KLM Pensioenfondsen. Het NUB signaleert dat de besluitvorming op het gebied van opvolging en opleiding nader uitgewerkt kan worden, waardoor vaste vorm aan het beleid gegeven kan worden. Het beloningsbeleid is geactualiseerd naar de situatie van het omgekeerd gemengd bestuursmodel. Naar het oordeel van het NUB heeft dit geleid tot een transparant en uitlegbaar beloningsbeleid.

Voorafgaand aan het verslagjaar zijn zeven working principles geformuleerd die vanaf dat moment worden toegepast. Het NUB beschouwt deze working principles als een krachtig instrument en is content met het feit dat de working principles bij elke bestuursvergadering op de agenda staan en er bij de evaluatie van deze vergadering aandacht is voor één - vooraf bepaald - specifiek working principle.

Naast het boeken van vooruitgang en realiseren van verfijning bestond voldoende gelegenheid tot reflectie. Het bestuur evalueerde het eigen functioneren. Gebleken is dat het werken in het nieuwe model voor zowel de uitvoeringsorganisatie als voor het bestuur verder kan worden geoptimaliseerd. Dit ziet voor wat betreft het bestuur met name op de invulling en de rolvastheid in de verschillende rollen die binnen het OGM bestaan. Tijdsbesteding was eveneens onderwerp van evaluatie. Deze evaluatie liet zien dat de tijdsbesteding van het UB en de onafhankelijk voorzitter, te laag was ingeschat. Dat vormde aanleiding om de vergoeding, binnen de kaders die het beloningsbeleid geeft, aan te passen aan de huidige tijdsbesteding. Ook op de vergaderefficiency werd teruggekeken. Dat heeft geleid tot een vergaderstructuur waarmee zowel het UB als het NUB uit de voeten kan en waarbij de toegenomen druk op de vergaderagenda van het bestuur werd gereduceerd.

Begin 2020 werd een begin gemaakt met het herijken van de missie, visie en strategie. Vanwege coronamaatregelen heeft het traject een langere doorlooptijd gehad dan aanvankelijk was voorzien. Het bestuur heeft de herijking uiteindelijk in het vierde kwartaal van 2020 weer opgepakt om het in 2021 af te ronden. De missie, visie en strategie dienen als basis voor het inrichten en uitwerken van beleid. Zeker in een veranderende omgeving is een goede basis van belang. Daarom beschouwt het NUB het als positief dat de herijking van de missie, visie en strategie tijdig is voltooid.

Kijkend naar de gevolgen van de corona-uitbraak heeft het bestuur zich anticiperend en flexibel getoond. Zo werd een wekelijkse call van het bestuur opgezet en in het kader van communicatie ontving het bestuur tweewekelijks een financiële update vanuit BSG. In dat kader heeft het bestuur zeker ook stilgestaan bij de afweging of deze situatie een crisis is in de zin van het crisisplan, waarop besloten is het crisisplan niet in werking te stellen. Het intern toezicht noteert met plezier dat moeiteloos is omgeschakeld naar een digitale werksituatie en spreekt hiervoor een welgemeend compliment uit naar de uitvoeringsorganisatie.

Aanbevelingen

In dit kader doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Zorg voor een prioritering van op te pakken onderwerpen uitgezet in tijd.
- Houd aandacht voor de agenda van een bestuursvergadering, deze is al snel 'vol'.
- Pak de uitkomsten van de evaluatie OGM verder op.
- Evalueer de aanpak van de coronacrisis en pas indien nodig vervolgens het crisisplan aan.

3.5.1 *Vereenvoudiging pensioenregeling*

Algemeen

Al geruime tijd bestaat het beeld dat de pensioenregeling van het fonds complex is en dat grote pensioenvereenvoudigingen lastig te realiseren zijn, omdat hier afhankelijkheid bestaat van het arbeidsvoorwaardelijk overleg (hierna: AVO) en pensioenfondsen in de opmaat naar een nieuw pensioencontract zitten. Er is een eerste aanzet gedaan voor het komende traject. Het NUB ziet dat het bestuur hier een actieve rol in heeft gehad door het AVO op te zoeken en onderschrijft het belang daarvan. Het strekt tot aanbeveling dat het bestuur deze actieve rol blijft innemen en de vereenvoudigingswens aan de vooravond van het nieuwe pensioencontract volhardend blijft uitdragen.

Aanbevelingen

In dit kader doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Maak expliciet waar de complexiteit van de regelingen zit en maak dit duidelijk naar het AVO.
- Maak goede afspraken over de dienstverlening en samenwerking met de uitvoeringsorganisatie ten behoeve van de continuïteit en voortgang in het traject naar een nieuw pensioencontract.

3.5.2 *Communicatie*

Algemeen

Ten aanzien van communicatie heeft het intern toezicht geconstateerd dat in lijn met het communicatieplan uitvoering is gegeven aan het communicatiebeleid van het fonds. Er is besloten het huidige communicatiebeleid voor een jaar door te zetten. Daarnaast is geconstateerd dat de wijze van communiceren zich heeft aangepast aan de huidige coronatijd. Zo hebben online deelnemersbijeenkomsten en gesprekken met bestuursleden plaatsgevonden. Dit is in korte tijd opgezet. Het NUB spreekt hier oprechte waardering voor uit.

Alles overziend, heeft het bestuur naar de mening van het intern toezicht flexibel ingespeeld op de coronarestricties en heeft een nieuw communicatiemiddel gebruikt bij de deelnemersbijeenkomsten.

Aanbeveling

In het kader van communicatie doet het intern toezicht de volgende aanbeveling:

- Blijf bij de communicatie aandacht houden voor het feit dat de actieve deelnemer vliegt en niet op kantoor zit. Er moet voldoende aansluiting gehouden worden met deze doelgroep. Blijf daarom innoveren, maar durf ook te stoppen met eerder opgestarte initiatieven als blijkt dat deze minder effectief blijken.

3.6 Evenwichtigheid financiële opzet van het fonds

Algemeen

In het tweede kwartaal van 2020 zijn er meerdere beeldvormende, bestuurlijke werksessies geweest rond de kostprijs van pensioenen. De premiestelling van zowel de bruto- (CDC) als de netto (NAP) regeling resulteert in een premiedekkingsgraad die beduidend lager is dan 100%. Het bestuur heeft gesproken over de afnemende kostendekkendheid van de premie en de gevolgen voor de verschillende groepen belanghebbenden.

In aansluitende overleggen met het AVO is aanvankelijk kennis gedeeld en heeft het pensioenfonds de kernboodschap afgegeven dat pensioenen fors duurder zijn geworden en dat de premie in komende jaren mogelijk niet kostendekkend blijkt. Hierdoor vertraagt het herstel van het pensioenfonds en neemt de kans op korten toe en de kans op indexeren af. Het beeld van het NUB is dat bij deze gesprekken door het bestuur een zorgvuldige afweging van alle belangen plaatsvindt. Het overleg erkent dat het pensioenfonds de evenwichtigheid van de financiering heeft te beoordelen. In dat kader hebben de betrokken partijen afgesproken dat zij in gezamenlijkheid in het overgangsjaar 2021 de balans tussen financiering en ambitie van de regeling willen bespreken, hierbij de (on)mogelijkheden, de gevolgen en impact van het nieuwe pensioencontract meenemend.

Aanbevelingen

In dit kader doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Blijf actief de goede relatie met het AVO onderhouden, waarbij een balans tussen nabijheid en onafhankelijkheid wordt bewaakt.
- Bepaal doelstellingen van het overleg gezamenlijk vooraf en leg ze helder en eenduidig vast.
- Zorg voor en bewaak een tijdige afstemming tussen UB, bestuur en BSG in dit traject.
- Blijf aandacht houden voor het op een expliciete en zorgvuldige wijze vastleggen van de overwegingen rondom evenwichtigheid bij de besluitvorming.

3.7 ALM-studie 2019-2020

Algemeen

Eind 2019 is er gestart met de ALM-studie op basis van een helder, uitgewerkt stappenplan. Corona en het effect daarvan op financiële markten lieten in 2020 zien dat het bestuur snel weet te schakelen door onder andere i) een aanpassing van de aanvangsdekkingsgraad in de studie en ii) het virtueel organiseren van de blindtastingsessies. Zorgvuldige digitale voorbereiding door de verantwoordelijke UB-er heeft ervoor gezorgd dat het bestuur goed en gedegen geïnformeerd was, waardoor eenieder aangehaakt kon blijven om de complexe vraag naar de bestuurlijke voorkeuren te kunnen beantwoorden. Daarbij constateert het intern toezicht dat de juistheid van de aangeleverde stukken bijdraagt aan een soepel verloop van het beslisproces. Het bestuur heeft in augustus 2020 zijn voorkeursvariant bepaald. Daarna heeft het volgens planning in september 2020 besloten tot de implementatie van de nieuwe strategische asset allocatie. Het NUB constateert dat besluitvorming op basis van zorgvuldige verslaglegging van het proces, een gedetailleerde onderbouwing van de

gemaakte keuzes en een expliciete evenwichtige afweging van de verschillende belangen plaats hebben gevonden.

Aanbevelingen

In dit kader doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Een blijvend aandachtspunt voor het bestuur is de datakwaliteit en data-integriteit van de informatie vanuit BSG Vermogensbeheer. De actualiteit, volledigheid, accuratesse en consistentie van de informatie is een belangrijke voorwaarde voor de kwaliteit van de daarop gebaseerde beeldvorming, analyses en besluiten.
- Na het eerste volledige jaar van samenwerking in het omgekeerd gemengd model constateren we met genoegen dat er goede stappen zijn gezet om de rollen, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van het bestuur enerzijds en BSG Vermogensbeheer anderzijds, helder neer te zetten. Wijzigingen in een organisatie vragen tijd en een cultuuromslag laat zich niet op korte termijn afdwingen.
- Betrek scenariodenken meer bij het managen van complexe bestuurlijke processen en projecten. Op deze manier zijn mogelijke obstakels vroegtijdig te identificeren.

3.8 ESG

Algemeen

Mede door corona heeft het bestuur in 2020 na een voortvarende start uiteindelijk minder stappen dan gepland op het gebied van duurzaamheid kunnen zetten. Het bestuur heeft op basis van het deelnemersonderzoek en bestuurlijke workshops in 2019, begin 2020 vier specifieke UN Sustainable Development Goals gekozen om in te verdiepen en om specifieke ESG-risico's en kansen te signaleren. Daarnaast heeft het bestuur een aantal leidende principes in zijn ESG-beleid opgenomen. Het bestuur heeft besluitvorming om verder invulling te geven aan betrokken aandeelhouderschap door middel van het aanstellen van een dialoogmanager aangehouden. Ten aanzien van de verdere actualisering van het ESG-beleid heeft het bestuur ervoor gekozen de discussies ter zake in 2021 voort te zetten. Het bestuur heeft goede stappen voorwaarts gezet en maakt zichtbaar veel werk van de eigen ambities op het gebied van ESG. Het NUB roept op om blijvend oog te houden voor het tempo waarin het ESG-beleid tot wasdom komt.

Aanbevelingen

Met betrekking tot duurzaamheid doet het intern toezicht de volgende aanbevelingen:

- Kijk of de huidige ondersteuning vanuit BSG passend is bij de doelstellingen van het ESG- beleid en de wensen die het bestuur hierbij heeft.
- Heb blijvend aandacht voor het (reputatie)risico dat het pensioenfonds loopt wanneer de ontwikkeling van het ESG-beleid achterblijft.

Tot slot

Wij willen het UB bedanken voor de constructieve samenwerking in het kader van de uitvoering van de toezichtthema's en voor hun inspanningen om uitvoering te geven aan het beleid van het pensioenfonds. Op basis van de opgedane ervaringen hebben wij er alle vertrouwen in dat het UB en het bestuur adequaat opvolging geven aan onze bevindingen en aanbevelingen, die inmiddels overigens deels al zijn geagendeerd en opgepakt. Voorts richt het intern toezicht een woord van dank tot het verantwoordingsorgaan voor alle inspanningen. Het intern toezicht licht de rapportage graag mondeling aan het verantwoordingsorgaan toe. Tot slot bedankt het NUB de leden van de auditcommissie voor hun waardevolle adviezen.

Amstelveen, 26 mei 2021

Het intern toezicht van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel,

Stefan Geerlings
Paul Jansen
Paul Loven
Marguerite Moquette
Kees Porskamp
Jaap-Willem Verweij
Theo Wentink

Reactie van het bestuur

Het bestuur spreekt zijn waardering uit voor het intern toezicht en zal adequaat met de gedane aanbevelingen aan de slag gaan. Gedurende het jaar zal op ijkmomenten de dynamiek wat betreft het intern toezicht in het bestuur onderwerp van gesprek zijn.

11 VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN

Het verantwoordingsorgaan vertegenwoordigt de bij het fonds betrokken belanghebbenden, zoals bedoeld in de Pensioenwet. De gevolgen van het gevoerde beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd vormen het uitgangspunt voor de uitvoering van de taken door het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder bevindingen van het intern toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Dit oordeel wordt, samen met de reactie van het bestuur daarop, bekendgemaakt en in het bestuursverslag opgenomen.

Het verantwoordingsorgaan heeft het recht aan het bestuur advies uit te brengen over (onder andere):
a. het beleid inzake beloningen
b. de vorm en inrichting van het interne toezicht
c. het vaststellen en wijzigen van de klachten- en geschillenregeling
d. het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid

Voor deze verantwoording is gebruikgemaakt van de verslagen van de bijeenkomsten, correspondentie tussen bestuur en verantwoordingsorgaan, het bestuursverslag, de jaarrekening en de intern toezichtrapportages 2020.

Inleiding

2020 werd gekenmerkt door COVID-19, de ALM-studie en de ervaringen met het nieuwe bestuursmodel. COVID-19 zorgde voor onzekerheden bij de positie van de sponsor en de beleggingsresultaten, terwijl de ALM-studie nog niet afgerond was. Dit zorgde in combinatie met het vorig jaar geïntroduceerde bestuursmodel voor veel druk op het bestuur. Het nieuwe bestuursmodel was nog maar net geïntroduceerd, net zoals de nieuwe bestuursleden. Op zo'n moment geconfronteerd worden met een crisis zoals veroorzaakt door COVID-19 vraagt veel van de bestuursleden. Het verantwoordingsorgaan heeft respect voor de wijze waarop hoe hier door de bestuursleden mee omgegaan is.

Overleg door het verantwoordingsorgaan en de informatievoorziening door het bestuur

Het verantwoordingsorgaan kwam acht keer bij elkaar via een videovergadering en had een opleidingsdag. Ook werd verschillende keren met het bestuur en de UB-ers en NUB-ers overlegd.

Het verantwoordingsorgaan is tevreden over de informatievoorziening door het bestuur en de wijze waarop de informatie gegeven is. Vooral de regelmatige aanwezigheid van de UB-ers en NUB-ers tijdens autonome overleggen van het verantwoordingsorgaan hebben hieraan bijgedragen.

Speer- en aandachtspunten 2020

Het verantwoordingsorgaan had vier speerpunten vastgesteld voor 2020:
1. Governance
2. Evenwichtige belangenafweging
3. Kostenbewustzijn
4. Risicomanagement met de focus op IT-security en privacy

Daarnaast werd extra aandacht gegeven aan de ontwikkeling van het OGM en de invloed van het bestuur op toekomstige beleidskeuzes.

1. Governance
In 2020 is het OGM geëvalueerd. Hierbij zijn verschillende aandachtspunten naar voren gekomen, waaronder de positie van de voorzitter, de tijdsbesteding van de bestuursleden en de plaatsvervanger NUB. Bij al deze aandachtspunten is het verantwoordingsorgaan geïnformeerd en soms ook om een mening gevraagd. Het verantwoordingsorgaan heeft hier, binnen de verantwoordelijkheden die het heeft, op gereageerd. De wijze waarop het bestuur met name de verenigingen van gepensioneerden betrokken heeft bij de positie van de plaatsvervanger NUB verdient volgens het verantwoordingsorgaan niet de schoonheidsprijs.

2. Evenwichtige belangenafweging
Het bestuur dient zich bij de vervulling van zijn taak te richten naar de belangen van alle betrokkenen bij het pensioenfonds: (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden, andere aanspraakgerechtigden en werkgever(s). Om zich naar deze belangen te kunnen richten, dienen zij de belangen te kennen en deze in de besluitvorming te kunnen meenemen. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur in het afgelopen jaar de beleidsvrijheid zodanig heeft ingevuld dat betrokkenen zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

3. Kostenbeheersing
Kosten zijn voor het verantwoordingsorgaan een belangrijk onderwerp. Het bestuur onderkent dit en heeft in het verslagjaar het kostenallocatiemodel nader geanalyseerd en is met de uitvoeringsorganisatie onder meer het gesprek over een kostenbesparingstarget aangegaan.
Het verantwoordingsorgaan is positief over het feit dat de uitvoeringskosten zichtbaar aandacht van het bestuur genieten en adviseert de kostenopbouw en -ontwikkeling te blijven monitoren.

4. Risicomanagement
Risicomanagement is een vaak terugkerend onderwerp in vergaderingen, rapporten en verslaglegging. Het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 gezien dat risicomanagement door het bestuur zeer serieus genomen wordt. De introductie van het risico dashboard, een nadere concretisering van de korte termijn risicohouding, actualisatie van de crisisprocedure en financieel crisisplan, aandacht voor risicomanagement balans- en vermogensbeheer en COVID-19 en sponsorrisico's zijn voorbeelden van de aandacht die er voor de verschillende risico's is. In september besloot het bestuur om naar een licht defensiever beleggingsbeleid te gaan. Een nadere uitwerking van de visievorming door het bestuur wordt in 2021 verwacht.

Extra beschermingsmaatregelen
In 2019 nam het bestuur extra beschermingsmaatregelen om de dekkingsgraad tegen een val te beschermen. Deze maatregelen duurden in het eerste deel van 2020 voort, in afwachting van de voltooiing van de ALM-studie. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat er goede gronden waren om de beschermingsmaatregelen in 2019 en een deel van 2020 toe te passen. Het bestuur heeft een weloverwogen keuze gemaakt om tijdelijk afwijkend beleid uit te vaardigen en heeft hiermee een positief effect op de dekkingsgraad gerealiseerd.

Adviesrecht
Het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 drie adviesaanvragen ontvangen. Er is in 2020 twee keer advies uitgebracht en één advies is, in afwachting van meer informatie, doorgeschoven naar 2021.

Het eerste advies werd uitgebracht in april 2020 en betrof het verzoek van KLM om voor het resterende deel van 2020 de betaling per kwartaal te doen. Hierop adviseerde het verantwoordingsorgaan positief.

Het tweede advies betrof het voornemen van het bestuur om de looptijd van het communicatie beleidskader te verlengen. Hierop werd in november 2020 positief, zonder voorwaarden geadviseerd.

Na afloop van het verslagjaar heeft het verantwoordingsorgaan een positief advies afgegeven over het beloningsbeleid.

Intern toezicht

Het intern toezicht is toebedeeld aan het niet-uitvoerend bestuur (hierna: NUB). 2020 stond, naast COVID-19, in grote mate in het teken van aftasten en vormgeven van het intern toezicht in het omgekeerd gemengd bestuursmodel, waarbij het NUB in zijn rol is gegroeid. Het NUB heeft zijn conclusies en aanbevelingen over 2020 gedeeld in de toezichtrapportage, waarbij de focus op een evenredige en zorgvuldige belangenafweging en kostenbeheersing van harte wordt gedeeld door het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het NUB op een constructieve en deskundige wijze vorm heeft gegeven aan het intern toezicht.

Conclusie

Het verantwoordingsorgaan heeft waardering voor de manier waarop het bestuur is omgegaan met de uitdagingen veroorzaakt door COVID-19. Er is aandacht besteed aan risicomanagement, waarbij het dashboard goed hielp bij het inzichtelijk maken van de risico's. De informatievoorziening door het bestuur was prima, er werd veel informatie gedeeld en op vragen vanuit het verantwoordingsorgaan werd adequaat gereageerd. De beleidskeuzes geven blijk van een goede belangenafweging.

Oordeel

Het verantwoordingsorgaan heeft op basis van de verstrekte informatie en alles afwegende, geconcludeerd dat het bestuur in 2020 het bestaande beleid op een professionele wijze heeft uitgevoerd. Het bestuur heeft de beleidskeuzes voor de toekomst op een zorgvuldige manier vastgesteld en daarbij de betrokken belangen evenwichtig afgewogen.

Reactie van het bestuur

Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor het afgegeven oordeel met de geleverde observaties en commentaren. De door het verantwoordingsorgaan opgebrachte thema's zijn herkenbaar voor het bestuur. Het bestuur deelt de observatie aan het eind van het onderdeel Governance van het oordeel van het verantwoordingsorgaan niet. Het bestuur dankt het verantwoordingsorgaan voor de in het verslagjaar afgegeven adviezen en de gevoerde, constructieve dialogen.

2020

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER

(na resultaatbestemming, bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Activa		
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
• Vastgoed **(1)**	334,4	356,7
• Aandelen **(2)**	1.859,1	1.725,5
• Vastrentende waarden **(3)**	1.653,9	1.694,9
• Derivaten **(4)**	242,5	52,5
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	4.089,9	3.829,6
Deelnemingen **(5)**	5,3	5,0
Vorderingen en overlopende activa **(6)**	24,2	0,6
Liquide middelen **(7)**	1,2	1,2
Totaal activa	**4.120,6**	**3.836,4**
Passiva		
Stichtingskapitaal en reserves **(8)**		
• Bestemmingsreserves	42,3	39,2
• Overige reserves	74,5	159,7
Totaal stichtingskapitaal en reserves	116,8	198,9
Technische voorzieningen		
• Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds **(9)**	3.992,7	3.514,7
• Derivaten **(4)**	8,4	120,2
• Schulden en overlopende passiva **(10)**	2,7	2,6
Totaal passiva	**4.120,6**	**3.836,4**

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 73 tot en met 83.

REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Baten en lasten pensioenactiviteiten		
Premies **(11)**	103,1	102,0
Waardeoverdrachten, per saldo **(12)**	0,4	1,8
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds		
• Pensioenopbouw **(13)**	–134,0	–110,4
• Indexering **(14)**	0,5	0,4
• Rentetoevoeging **(15)**	11,8	7,1
• Wijziging rekenrente **(16)**	–481,8	–510,1
• Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioen-uitvoeringskosten **(17)**	50,6	36,5
• Pensioenrechten waardeoverdrachten, per saldo **(18)**	–0,7	–2,1
• Wijziging actuariële grondslagen **(19)**	69,1	–4,6
• Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen **(20)**	6,5	0,1
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds	–478,0	–583,1
Pensioenuitkeringen **(21)**	–42,0	–33,7
Pensioenuitvoeringskosten **(22)**	–4,3	–4,5
Totaal baten en lasten pensioenactiviteiten	**–420,8**	**–517,5**
Baten en lasten beleggingsactiviteiten		
Directe beleggingsopbrengsten **(23)**	5,0	4,7
Indirecte beleggingsopbrengsten **(23)**	340,5	464,3
Kosten van vermogensbeheer **(23)**	–7,5	–7,0
Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten **(24)**	0,7	–
Totaal baten en lasten beleggingsactiviteiten	**338,7**	**462,0**
Resultaat	**–82,1**	**–55,5**

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op pagina 98 tot en met 106.

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	79,7	102,3
Ontvangen waardeoverdrachten	1,5	2,7
Betaalde pensioenuitkeringen	-41,5	-33,7
Betaalde waardeoverdrachten	-1,1	-0,9
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-4,3	-5,0
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	**34,3**	**65,4**
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen beleggingen	830,4	2.350,9
Verkopen en afwikkeling derivaten, per saldo	-56,6	-94,1
Directe beleggingsopbrengsten	5,3	9,8
Aankopen beleggingen	-868,3	-2.265,8
Mutatie tegoeden en schulden kredietinstellingen	62,4	-59,9
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-7,9	-6,2
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	0,4	-
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	**-34,3**	**-65,3**
Mutatie liquide middelen	**-**	**0,1**

TOELICHTING ALGEMEEN

Activiteiten

Het doel van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, statutair gevestigd in Amstelveen en kantoorhoudend aan de Professor E.M. Meijerslaan 1 in Amstelveen (hierna: het pensioenfonds), is het verstrekken van pensioenuitkeringen aan werknemers en oud-werknemers in een cabinefunctie met een arbeidscontract vallend onder de cao voor KLM-Cabinepersoneel en voor cabinepersoneel in algemene dienst bij KLM Cityhopper B.V. Uitgezonderd zijn assistent-pursers, pursers en senior pursers die tot het zogeheten Kerncorps Cabinepersoneel behoren. Het pensioenfonds is als ondernemingspensioenfonds ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 41198994.

Pensioenregeling

Ouderdomspensioen

Het pensioenfonds kent drie regelingen voor ouderdomspensioen: een voorwaardelijke eindloonregeling (pensioenreglement 2008A) en een middelloonregeling (pensioenreglement 2008B). Daarnaast kent het pensioenfonds de Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP).

Het ouderdomspensioen is in de voorwaardelijke eindloonregeling bij volledige indexering gebaseerd op het laatstverdiende salaris en het aantal deelnemersjaren. Het eindloonsysteem is alleen van toepassing op individuele salarisverhogingen en dus niet op collectieve salarisverhogingen. De pensioenopbouw bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,17% van de pensioengrondslag, zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. In de middelloonregeling is het ouderdomspensioen gebaseerd op het gemiddelde salaris tijdens de diensttijd en het aantal deelnemersjaren en bedraagt voor ieder deelnemersjaar 1,33% van de pensioengrondslag, zoals die geldt op 1 januari van het betreffende jaar. In beide regelingen is de pensioengrondslag gelijk aan het pensioengevend salaris verminderd met een franchise. Het pensioengevend loon is gelijk aan twaalfmaal het maandsalaris (inclusief eventuele leeftijdstoeslag), uitgaande van volle productie, verhoogd met 16,33% in verband met vakantietoeslag en eindejaarsuitkering en de deelnemersbijdragecompensatie. Het pensioengevend loon is gemaximeerd op EUR 110.111 (2019: EUR 107.593) als gevolg van de fiscale maximering. De franchise is gelijk aan 100/66,28 van de AOW-uitkering voor een gehuwde en bedraagt EUR 16.030.

De normpensioendatum is de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 60 jaar wordt.
De deelnemers kunnen binnen bepaalde grenzen kiezen wanneer zij met pensioen gaan. De vroegst mogelijke pensioendatum is de dag waarop de deelnemer 50 jaar wordt. Het is mogelijk om later met pensioen te gaan, maar uiterlijk op de dag waarop de deelnemer de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt. Daarnaast bestaat de mogelijkheid van deeltijdpensioen. Deeltijdpensioen kan ingaan in de periode tussen de leeftijd van 50 jaar en één maand voorafgaand aan de dag waarop de AOW-gerechtigde leeftijd wordt bereikt. Verder kunnen de deelnemers kiezen voor een tijdelijke verhoging of verlaging van het pensioen, met als omslagpunt de AOW-gerechtigde leeftijd, waarbij de laagste uitkering niet lager is dan 75% van de hoogste uitkering.

Netto Aanvullende Pensioenregeling (NAP) vult het ouderdomspensioen uit de basispensioenregeling aan met een extra levenslang ouderdomspensioen vanaf de normpensioenleeftijd van 60 jaar. Deelname aan de regeling is vrijwillig. Na beëindiging van deelname kan eenmalig opnieuw tot de regeling worden toegetreden. De deelnemers betalen een extra premie die wordt ingehouden op het nettoloon. Over het te zijner tijd uit te keren pensioen is geen loonbelasting of inkomstenbelasting verschuldigd. De levenslange aanvullende uitkering kan op pensioendatum worden omgezet in een tijdelijke aanvullende uitkering tot de AOW-gerechtigde leeftijd. Het is mogelijk om uiterlijk op pensioendatum de levenslange uitkering te laten afkopen. Daarnaast bestaat de mogelijkheid van

uitgestelde afkoop, dat wil zeggen een eenmalige uitkering aan de nabestaanden bij overlijden van de deelnemer.

Partnerpensioen

Het facultatief partnerpensioen is op risicobasis verzekerd. De verzekering voor deelnemers met een samenlevingscontract vangt aan op het moment waarop KLM een samenlevingsverband erkent. De deelnemer en de partner kunnen gezamenlijk van deze verzekering afzien. Het pensioen bedraagt zowel in de voorwaardelijke eindloonregeling als in de middelloonregeling per deelnemersjaar 1% van de laatste pensioengrondslag. Toekomstige jaren van deelneming tot de normpensioendatum zijn meeverzekerd. Verder kunnen deelnemers zich via het pensioenfonds ook vrijwillig verzekeren voor het Anw-hiaat.

Wezenpensioen

Wezenpensioen wordt uitgekeerd aan kinderen tot de 18-jarige leeftijd of, bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat, tot de 27-jarige leeftijd. Indien het pensioen is ingegaan vóór 1 januari 2015 wordt de uitkering, bij het volgen van een opleiding waarvoor recht op studiefinanciering bestaat, verstrekt tot de leeftijd van 25 jaar. Het wezenpensioen bedraagt voor elk gerechtigd kind 14% van het (bereikbare) ouderdomspensioen.

Arbeidsongeschiktheidspensioen

In geval van volledige en duurzame arbeidsongeschiktheid (IVA) van de deelnemer wordt een arbeidsongeschiktheidspensioen uitgekeerd. De uitkering gaat in na afloop van het tweede ziektejaar. Daarnaast wordt de pensioenopbouw volledig en premievrij voortgezet. Dit geldt eveneens voor de verzekering van het facultatief partnerpensioen en voor het Anw-hiaatpensioen.

Bij volledige of gedeeltelijke niet-duurzame arbeidsongeschiktheid (WIA) gaat het pensioen in op het moment waarop de loongerelateerde WIA-uitkering eindigt. Het arbeidsongeschiktheidspensioen is een percentage van het pensioen dat wordt uitgekeerd bij volledige arbeidsongeschiktheid. Bij een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid tussen 35% en 80% wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet, afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Premievrije voortzetting geldt ook voor de verzekering van het facultatief partnerpensioen, maar niet voor de verzekering van het Anw-hiaatpensioen.

In geval van een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid van minder dan 35% bestaat geen recht op arbeidsongeschiktheidspensioen. De pensioenopbouw wordt wel premievrij voortgezet en is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid.

Het arbeidsongeschiktheidspensioen wordt uitgekeerd zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, maar uiterlijk tot de normpensioendatum.

Reductiebepalingen/CDC-regeling

Indien in enig jaar de vaste premie, verhoogd met de deelnemersbijdragen voor de facultatieve onderdelen van de pensioenregeling, ontoereikend is om de pensioenopbouw in dat jaar te financieren, wordt de pensioenopbouw verlaagd, tenzij anderszins in het premietekort kan worden voorzien. In dit verband wordt de vaste premie, verhoogd met de deelnemersbijdragen voor de facultatieve onderdelen van de pensioenregeling, getoetst aan een zogenoemde toetspremie.
De toetspremie is de hoogste van de gedempte kostendekkende premie en een gedempte premie waarbij de actuarieel benodigde premie voor de pensioenopbouw wordt berekend op basis van een rentevoet van 3,2% en de solvabiliteitsopslag wordt vastgesteld op 21,3%. Indien in enig jaar de totale premie lager is dan de toetspremie, wordt de pensioenopbouw in dat jaar zodanig verlaagd, dat de (verlaagde) toetspremie weer gelijk is aan de totale premie. Hierbij wordt eerst de backserviceverhoging in de eindloonregeling (pensioenreglement 2008A) naar rato verminderd.

Indien de totale premie na deze verlaging van de pensioenopbouw nog steeds lager is dan de toetspremie, wordt de reguliere pensioenopbouw van alle deelnemers verlaagd naar rato van het resterende premietekort.

Het voorgaande betekent dat het verzekeringstechnisch risico en het beleggingsrisico volledig bij het pensioenfonds en daarmee indirect bij de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden ligt. KLM kan hiervoor niet worden aangesproken.

Indexering

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de loonronden bij KLM.

Verder streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (actieve en gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de niet-afgeleide consumentenprijsindex.

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op indexering bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst indexering kan plaatsvinden. Het bestuur van het pensioenfonds beoordeelt jaarlijks op basis van de financiële positie van het fonds of de opgebouwde pensioenrechten van actieve deelnemers, de premievrije pensioenrechten van (actieve en) gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen kunnen worden verhoogd.

Bij de besluitvorming wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds ultimo november van het voorafgaande jaar. Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager wordt geen indexering toegekend. Bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan 110% wordt in beginsel indexering toegekend, waarbij de indexering op een zodanig niveau wordt vastgesteld dat deze naar verwachting in de toekomst kan worden gecontinueerd. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijk voorgeschreven parameters.

Een achterstand in de indexering kan onder voorwaarden worden ingehaald. Voorwaarden zijn dat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende nominale dekkingsgraad en de indexering naar verwachting ook in de toekomst kan worden toegekend. In enig jaar kan ten hoogste een vijfde deel van het vermogen beschikbaar voor inhaalindexering worden aangewend.

Financiering en premie

De pensioenregeling is een zogenoemde Collective Defined Contribution-regeling, verkort ook wel CDC-regeling genoemd. Dit houdt in dat de aangesloten werkgever jaarlijks een vaste premie betaalt voor de opbouw van pensioenrechten. Dit betekent dat voor een langere periode een vaste premie is afgesproken. Zoals hiervoor onder Reductiebepalingen als onderdeel van de pensioenregeling is beschreven, heeft KLM geen enkele verplichting tot het betalen van aanvullende bedragen, ook niet als bij het pensioenfonds een vermogenstekort ontstaat. Hier staat tegenover dat KLM (in geval van een overschot bij het pensioenfonds) geen recht heeft op terugstorting van en/of korting op de vaste premie.

Voor 2020 is de vaste premie vastgesteld op 36,3% (2019: 36,3%) van de totale pensioengrondslagsom exclusief de deelnemersbijdragecompensatie (DBC) en inclusief een opslag voor maandbetaling. De vaste premie wordt verhoogd met een deelnemersbijdrage van 1,5% (2019: 1,6%) van de bijdragegrondslag in geval van verzekering van het facultatief partnerpensioen en met een deelnemersbijdrage van EUR 21,90 per maand (2019: EUR 21,60 per maand) in geval van verzekering van het Anw-hiaat. Vanaf 1 januari 2018 kunnen deelnemers zelf de hoogte van de

premie aan de NAP-regeling bepalen tot maximaal het nettosalaris. Indien het collectieve premievolume van de NAP-regeling in enig jaar hoger wordt dan 4% van de NAP grondslag exclusief de compensatie voor levensloopbijdrage, kan het bestuur besluiten de inleg te beperken. De deelnemersbijdrage ten behoeve van NAP bedraagt gemiddeld 2,6% (2019: 2,4%) van de bijdragegrondslag.

Indien de vaste premie, verhoogd met de deelnemersbijdragen voor de facultatieve onderdelen van de pensioenregeling, niet toereikend is om de pensioenopbouw in dat jaar te financieren, kunnen de arbeidsvoorwaardelijke partijen afspreken de deelnemersbijdrage voor de reguliere pensioenopbouw te verhogen ter (gedeeltelijke) voorkoming van de hiervoor onder Reductiebepalingen beschreven korting van de pensioenopbouw.

Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen (RJ 610).

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling, dat wil zeggen de veronderstelling dat de continuïteit gewaarborgd is en de activiteiten in de afzienbare toekomst zullen worden voortgezet.

Deze jaarrekening heeft betrekking op het verslagjaar 2020, dat is geëindigd op 31 december 2020.

De bedragen in de jaarrekening luiden in euro's.

Schattingen en veronderstellingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is het maken van schattingen en veronderstellingen noodzakelijk. De schattingen en veronderstellingen hebben invloed op de toepassing van grondslagen en de waardering van activa en verplichtingen. De schattingen en daaraan ten grondslag liggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. Vooral de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen en (in mindere mate) de waardering van de beleggingen zijn gebaseerd op schattingen en veronderstellingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Ten behoeve van de oordeelsvorming en het maken van schattingen wordt gebruikgemaakt van externe deskundigen. De aard van oordelen en schattingen en de onderliggende veronderstellingen is, voor zover noodzakelijk geacht voor het vereiste inzicht in het vermogen, vermeld in de toelichting bij de jaarrekening.

Herzieningen van schattingen worden verwerkt in de periode waarin de schatting wordt herzien. Een herziening van een schatting heeft dikwijls ook gevolgen voor waardering en resultaatbepaling in toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

Voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds worden de overlevingsgrondslagen volgens de actuele AG prognosetafels gehanteerd. In 2020 zijn de overlevingsgrondslagen geactualiseerd en is overgegaan van de AG prognosetafels 2018 naar de AG prognosetafels 2020. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 61,9 miljoen (vrijval).

Op de overlevingstafels worden correcties toegepast in verband met afwijkende overlevingskansen van de werkende bevolking ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze

correctiefactoren zijn in 2020 eveneens geactualiseerd. Het effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 13,4 miljoen (vrijval). Het gezamenlijke effect op de pensioenverplichtingen bedraagt EUR 75,3 miljoen (vrijval).

In 2020 heeft het bestuur ook de hoogte van de kostenvoorziening geëvalueerd. Uit deze evaluatie is gebleken dat de kostenvoorziening van 1,9% van de technische voorzieningen niet langer voldoende was om de toekomstige kosten bij discontinuïteit van de premiebetaling te dekken. Het bestuur heeft besloten tot een verhoging van de kostenvoorziening van 1,9% naar 2,2% van de technische voorzieningen.

Verwerking

De belangrijkste activa en verplichtingen van het pensioenfonds zijn respectievelijk de beleggingen en de pensioenverplichtingen. De beleggingen bestaan volledig uit financiële activa en derivaten. Deze worden in de balans opgenomen respectievelijk van de balans verwijderd op transactiedatum (datum van koop of verkoop). Dit is het moment waarop de toekomstige economische voordelen en de risico's verbonden aan het financiële instrument worden overgedragen. Pensioenverplichtingen worden in de balans opgenomen op het moment van toekenning of overdracht van de pensioenrechten. Zij worden van de balans verwijderd op het moment van uitkering of overdracht van de pensioenrechten.

Saldering

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd en als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Presentatie beleggingen en beleggingsopbrengsten

De beleggingen bestaan nagenoeg geheel uit participaties in beleggingsinstellingen, voor het merendeel Blue Sky beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben de vorm van een besloten fonds voor gemene rekening. De participaties worden in de balans gerubriceerd conform de aard van de onderliggende beleggingen van de beleggingsfondsen. Waardeveranderingen van de participaties worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder indirecte beleggingsopbrengsten. Zij bestaan uit de directe en indirecte opbrengsten van de onderliggende beleggingen en de kosten van vermogensbeheer die ten laste van het beleggingsfonds komen. Door beleggingsfondsen uitgekeerde dividenden worden gepresenteerd onder directe beleggingsopbrengsten.

Waardering beleggingen

Participaties in beleggingsinstellingen worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, dat wil zeggen inclusief een eventuele toetreedvergoeding. Vervolgens worden de participaties gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde of de meest recent beschikbare intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt vastgesteld op basis van de marktwaarde van de onderliggende activa en verplichtingen. Dit is het bedrag waarvoor een actief of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen die onafhankelijk zijn. De marktwaarde is gebaseerd op actuele marktprijzen, tenzij anders vermeld.

Waardeveranderingen beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen, inclusief derivaten. Alle waardeveranderingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als opbrengst beleggingen direct in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de intrinsieke waarde van de participaties in de beleggingsfondsen. Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum. Valutakoersverschillen bij de omrekening van activa en verplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen onder de post waarop de activa en verplichtingen betrekking hebben.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta's is:

	2020	2019	2018
Amerikaanse dollar	1,2236	1,1225	1,1431
Canadese dollar	1,5588	1,4556	1,5613
Australische dollar	1,5856	1,5969	1,6238
Japanse yen	126,3254	121,9877	125,4207
Britse pond	0,8951	0,8474	0,8975
Zwitserse frank	1,0816	1,0870	1,1269
Zweedse kroon	10,0485	10,5122	10,1350

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Vastgoed

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen van vastgoedfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Onderliggende beleggingen in niet-beursgenoteerde participaties worden gewaardeerd tegen de intrinsieke waarde, gebaseerd op de marktwaarde van het onderliggende vastgoed. De marktwaarde van het onderliggende vastgoed is de geschatte waarde bij onderhandse verkoop in verhuurde staat. Directe vastgoedbeleggingen van vastgoedfondsen waarin rechtstreeks wordt geparticipeerd, worden op dezelfde wijze gewaardeerd. De onderliggende vastgoedobjecten worden periodiek getaxeerd door onafhankelijke taxateurs.

Aandelen

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde aandelen en converteerbare obligaties van aandelenfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum. Indien de koersvorming van beursgenoteerde aandelen niet representatief is, wordt de marktwaarde getaxeerd. De taxatie is gebaseerd op recente marktinformatie. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) wordt getaxeerd door de externe managers op basis van richtlijnen die algemeen worden toegepast in de private equity en venture capital branche.

Vastrentende waarden

De marktwaarde van onderliggende beursgenoteerde vastrentende waarden van beleggingsfondsen is gebaseerd op de beurskoers per balansdatum, verhoogd met de lopende rente. De marktwaarde van onderliggende niet-beursgenoteerde vastrentende beleggingen wordt bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging. De marktwaarde van directe vastrentende beleggingen wordt eveneens bepaald door te ontvangen rente en aflossingen contant te maken op basis van actuele marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de belegging.

Derivaten

Derivaten zijn afgeleide financiële instrumenten, waarvan de waarde afhankelijk is van één of meer onderliggende primaire financiële instrumenten. Derivaten bevatten rechten en verplichtingen waardoor één of meer van de financiële risico's waaraan de onderliggende primaire financiële instrumenten onderhevig zijn tussen partijen worden overgedragen. Derivaten leiden bij het aangaan van de transactie niet of tot een relatief gering vermogensbeslag. Basisvormen van derivaten zijn swaps, forwards, futures en opties. Het onderliggende primaire financiële instrument kan onder meer een valutaproduct, een aandelenproduct of een renteproduct zijn.

Het pensioenfonds maakt gebruik van de volgende derivaten: valutatermijncontracten, aandelenfutures en interest rate swaps.

Een valutatermijncontract is een contract waarbij de verplichting wordt aangegaan om een bepaalde valuta te verkopen en een andere valuta te kopen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde (termijn)koers.

Een aandelenfuture is een op een beurs verhandelbaar termijncontract met verplichte levering van aandelen op een vooraf vastgestelde datum en tegen een vooraf vastgestelde prijs. Naast futures met als onderliggende waarde een specifiek aandeel bestaan ook aandelenindexfutures. Dit zijn futures met als onderliggende waarde een bepaalde aandelenindex. Het verschil tussen het niveau van de aandelenindex dat is vastgelegd in het futurecontract en het werkelijke niveau van de index wordt afgerekend (cash settlement).

Een interest rate swap of renteswap is een contract waarbij wordt overeengekomen om gedurende een vooraf vastgestelde periode rentestromen in dezelfde valuta te ruilen. Bij de meeste renteswaps wordt een variabele rente geruild tegen een vaste rente. De variabele rente is gebaseerd op de geldmarktrente, waarbij als referentie Euribor of Eonia wordt gehanteerd. De vaste rente is meestal gebaseerd op de marktrente van staatsobligaties.

Derivaten worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beursprijs per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op recente marktinformatie (zoals valutakoersen, rentecurves en indexen), als input voor de gehanteerde gangbare waarderingsmodellen.

Deelnemingen

Deelnemingen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde.

Vorderingen

Vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid. De geamortiseerde kostprijs komt in het algemeen overeen met de nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden opgenomen voor de nominale waarde.

Stichtingskapitaal en reserves

Het stichtingskapitaal en de overige reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans.

Binnen het stichtingskapitaal en de overige reserves is een aantal bestemmingsreserves gevormd met een specifieke bestemming. Dit betreffen de toeslagreserve en de premiereserve. Een nadere toelichting van deze reserves is opgenomen in paragraaf Stichtingskapitaal en reserves van de

algemene toelichting op pagina 80 en 81. De bestemmingsreserves worden niet meegeteld bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuarieel berekend en wordt vastgesteld op basis van de nominaal verworven pensioenrechten, voor zover zij onvoorwaardelijk zijn. Dit betekent dat de voorwaardelijke toekomstige indexering niet in de voorziening is begrepen, maar de op balansdatum toegezegde indexering wel in de voorziening wordt opgenomen. De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum.

De voorziening met betrekking tot ouderdomspensioen en partnerpensioen is de contante waarde van de beste inschatting van de toekomstige uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de tot balansdatum opgebouwde onvoorwaardelijke pensioenrechten. Daarin is begrepen de toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers.

De voorziening met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit de contante waarde van de verwachte uitgaande kasstromen die voortvloeien uit de verplichtingen van de bij het pensioenfonds aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers. Bij de vaststelling van de voorziening voor toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt rekening gehouden met de verwachte toekomstige stijgingen van de pensioengrondslag. Dit vanwege het onvoorwaardelijke karakter van de toezegging. Daarbij wordt uitgegaan van de minimale algemene looninflatie (zonder ingroeipad) die volgt uit artikel 23a, lid 1 onderdeel a, Besluit FTK. De voorziening voor nog niet aangemelde arbeidsongeschikte deelnemers en zieke deelnemers is gelijk aan de som van de in de jaarpremie van het verslagjaar en de jaarpremie van het vorige jaar begrepen opslag voor het risico van arbeidsongeschiktheid.

De belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen zijn:
- rekenrente actuele rentetermijnstructuur DNB (ongewijzigd);
- levensverwachting volgens prognosetafels AG 2020 met actuele fondsspecifieke leeftijds- en sekseafhankelijke correctiefactoren gebaseerd op het Willis Towers Watson model 2020 (2019: prognosetafels AG 2018 en correctiefactoren Willis Towers Watson model 2018);
- partnerfrequentie actieve en gewezen deelnemers 100% (ongewijzigd);
- verschil leeftijd man en vrouw tweeënhalf jaar (ongewijzigd);
- excassokosten 2,2% van de voorziening (2019: 1,9%).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2020 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,2% worden afgeleid (2019: 0,7%).

De voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde rentetermijnstructuur DNB betreft voor looptijden tot en met 20 jaar de marktrente op de interbancaire swapmarkt. Voor looptijden langer dan 20 jaar wordt de swapcurve per balansdatum aangepast door de onderliggende éénjaarsforwardrente te extrapoleren naar een lange termijn verwacht renteniveau, de zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR wordt vastgesteld als 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de werkelijke 1-jaar 20-jaarsforwardrentes. In de door DNB gevolgde methodiek beweegt de rente vanaf 21 jaar geleidelijk in de richting van de UFR, doordat de forwardrente wordt gemiddeld met de UFR. De UFR bedraagt ultimo 2020 1,8% (2019: 2,1%).

Schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, die in het algemeen overeenkomt met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen
De grondslagen voor resultaatbepaling vloeien voor het merendeel voort uit de voor de beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen gehanteerde waarderingsgrondslagen. Voor een aantal posten worden de grondslagen voor resultaatbepaling hierna (nader) uiteengezet.

Directe beleggingsopbrengsten
Rente wordt ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarop deze betrekking heeft. Dividend wordt in de rekening van baten en lasten verwerkt op het moment van beschikbaarstelling.

Premies
Premies worden ten gunste van het resultaat gebracht in de periode waarin de daarmee samenhangende pensioenrechten worden opgebouwd. Premiekortingen en extra premies worden verwerkt in de periode waarin aan de voorwaarden volgens de uitvoeringsovereenkomst wordt voldaan. Dit is de periode waarin de premiekorting of extra premie onvoorwaardelijk is geworden.

Waardeoverdrachten
Waardeoverdrachten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw
De pensioenopbouw wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van de pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschiktheidspensioen worden opgenomen in de periode waarin deze ontstaan. De toekomstige premievrije pensioenopbouw van arbeidsongeschikte deelnemers wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering
De toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van indexering wordt in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarin het bestuursbesluit wordt genomen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen
De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode en de stand van de voorziening ultimo periode, de laatste exclusief het effect van de indexering.

Wijziging rekenrente
Het effect van de verandering van de rekenrente op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten
De vrijval van de voorziening pensioenverplichtingen wordt ten gunste van de rekening van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Pensioenrechten waardeoverdrachten

De met waardeoverdrachten samenhangende toevoeging en onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van wijzigingen in de actuariële grondslagen op de voorziening pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen worden in de rekening van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Kosten

Kosten worden ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarop zij betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en kasstromen uit beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers op transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan banktegoeden die niet het karakter hebben van beleggingen.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in miljoenen euro's)

Activa

1 Vastgoed

	2020	2019
Beursgenoteerd	101,5	127,6
Niet-beursgenoteerd	232,9	229,1
Totaal	**334,4**	**356,7**

De samenstelling van de (onderliggende) portefeuille vastgoed per sector is als volgt:

	2020	2019
Winkels	58,9	111,0
Kantoren	91,4	88,3
Bedrijfsruimten	81,3	41,0
Woningen	75,5	60,7
Overig	27,3	55,7
Totaal	**334,4**	**356,7**

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Europa	183,3	189,4
Verenigde Staten	86,7	95,4
Azië	64,4	71,9
	334,4	**356,7**

De volgende (onderliggende) beleggingen maken meer dan 5% uit van de totale vastgoedportefeuille:

	2020	2019
CBRE Pan Eur Core Fund	19,4	14,1
Tuckerman US REIT Index CTF Fund	17,5	21,4
Altera	17,0	16,6
Invesco RE European Fund	16,8	17,7

Blue Sky vastgoedfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de portefeuille uitgeleend. Voor dat deel hebben deze vastgoedfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven vastgoedaandelen bedraagt totaal EUR 2,7 miljoen (2019: EUR 0,4 miljoen).

Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van totaal EUR 2,9 miljoen (2019: EUR 0,4 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

2 Aandelen

	2020	2019
Beursgenoteerd	1.696,4	1.593,1
Niet-beursgenoteerd (private equity)	162,7	132,4
Totaal	**1.859,1**	**1.725,5**

De aandelenportefeuille kan als volgt worden gespecificeerd per sector:

	2020	2019
Financiële instellingen	262,5	326,5
Informatietechnologie	460,9	343,0
Energie	58,1	71,4
Telecommunicatie	54,9	59,4
Consument cyclisch	262,8	209,4
Consument defensief	141,3	134,5
Industrie	197,8	195,8
Basismaterialen	120,1	95,1
Gezondheidszorg	193,0	158,6
Nutsbedrijven	63,1	69,1
Overig	44,6	62,7
Totaal	**1.859,1**	**1.725,5**

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Europa	303,6	292,4
Noord-Amerika	1.105,0	993,8
Midden- en Zuid-Amerika	28,3	40,2
Azië	364,9	336,0
Overig	57,3	63,1
Totaal	**1.859,1**	**1.725,5**

Het pensioenfonds heeft voor nihil (2019: EUR 0,5 miljoen) belegd in aandelen Air France-KLM.

Blue Sky aandelenfondsen waarin het pensioenfonds participeert, hebben een deel van de aandelen uitgeleend. Voor dat deel hebben de aandelenfondsen alleen het economisch eigendom. Het aandeel van het pensioenfonds in deze in bruikleen gegeven aandelen bedraagt totaal EUR 48,2 miljoen (2019: EUR 53,5 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering zijn staatsobligaties met ten minste een AA-rating verkregen tot een bedrag van totaal EUR 50,6 miljoen (2019: EUR 56,1 miljoen). Deze zekerheden zijn niet in de balans opgenomen.

3 Vastrentende waarden

	2020	2019
Staatsobligaties	646,3	750,5
Ondernemingsobligaties	453,0	453,2
Totaal beursgenoteerde obligaties	1.099,3	1.203,7
Hypothecaire leningen (woninghypotheken)	427,5	328,7
Overige onderhandse leningen	125,2	98,2
Banktegoeden in rekening-courant	1,9	64,3
Totaal	**1.653,9**	**1.694,9**

De specificatie naar rentetype is als volgt:

	2020	2019
Vaste rente	1.652,0	1.630,6
Variabele rente	1,9	64,3
Totaal	**1.653,9**	**1.694,9**

Een deel van de onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) heeft een variabele rente. Door middel van rentederivaten wordt deze variabele rente omgezet in een vaste rente.

De resterende looptijd gebaseerd op de contractuele aflossingsdata is als volgt:

	2020	2019
Korter dan 1 jaar	442,6	361,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	207,8	200,6
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	224,3	265,9
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	390,8	448,3
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	368,2	398,5
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	16,7	17,5
Langer dan 40 jaar	3,5	2,7
Totaal	**1.653,9**	**1.694,9**

De kredietwaardigheid van de portefeuille kan als volgt worden weergegeven:

	2020	2019
AAA-rating	546,9	534,1
AA-rating	559,3	517,7
A-rating	73,9	79,1
BBB-rating	126,4	170,8
Lagere rating dan BBB	326,0	319,7
Geen rating	21,4	73,5
Totaal	**1.653,9**	**1.694,9**

De onderliggende hypothecaire leningen (woninghypotheken) van EUR 427,5 miljoen (2019: EUR 328,7 miljoen) hebben geen officiële rating. In woninghypotheken wordt belegd door middel van participaties in een viertal beleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen hebben evenmin een officiële rating. Op basis van een intern model van de beheerders van de beleggingsfondsen is de indicatieve rating AA. De vergelijkende cijfers van geen rating naar AA-rating zijn hierop aangepast.

De samenstelling naar regio is als volgt:

	2020	2019
Azië	103,8	94,4
Europa	1.235,0	1.147,9
Midden- en Zuid-Amerika	76,5	98,3
Noord-Amerika	187,7	292,4
Rest	50,9	61,9
Totaal	**1.653,9**	**1.694,9**

In 2020 is een herstructurering van de Blue Sky vastrentendewaardenportefeuille doorgevoerd. Om deze reden is de samenstelling naar regio aangepast naar de nieuwe regio-indeling. Voor de vergelijkbaarheid zijn ook de cijfers van vorig verslagjaar aangepast.

De volgende onderliggende beleggingen van de Blue Sky obligatiefondsen maken meer dan 5% uit van de totale obligatieportefeuille:

	2020	2019
Staatsobligaties Duitsland	404,7	384,6
AeAM Dutch Mortgage Fund 2	155,8	75,8
Nederlands Hypothekenfonds	144,3	88,0
Staatsobligaties Nederland	128,3	134,1
AeAM Dutch Mortgage Fund	96,3	132,5

Het pensioenfonds heeft niet belegd in obligaties KLM of obligaties Air France-KLM.

Van de vastrentende waarden heeft een bedrag van nihil (2019: EUR 59,1 miljoen) betrekking op saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met derivatenposities. De saldi op deze bankrekeningen staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

Een deel van de onderliggende obligatieportefeuille met een totale marktwaarde van nihil (2019: EUR 68,6 miljoen) is gestort in een gesepareerd depot als zekerheid voor derivaten met een negatieve marktwaarde. Deze obligaties staan niet ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

4 Derivaten

Derivaten met een positieve marktwaarde zijn als een actiefpost in de balans opgenomen en derivaten met een negatieve marktwaarde zijn onder de verplichtingen opgenomen.

	Activa	Passiva	Per saldo
2020			
Valutaderivaten	160,5	-8,4	152,1
Aandelenderivaten	-	-	-
Rentederivaten	82,0	-	82,0
Totaal	**242,5**	**-8,4**	**234,1**
2019			
Valutaderivaten	2,8	-42,2	-39,4
Aandelenderivaten	-	-36,8	-36,8
Rentederivaten	49,7	-41,2	8,5
Totaal	**52,5**	**-120,2**	**-67,7**

Het volgende overzicht geeft inzicht in de portefeuille derivaten per balansdatum:

	2020		2019	
	Contract-omvang	Markt-waarde	Contract-omvang	Markt-waarde
Valutatermijncontracten				
Gekocht	82,6	-3,4	386,7	0,3
Verkocht	1.817,1	155,5	2.107,8	-39,7
Aandelenfutures				
Verkocht	-	-	370,6	-36,8
Interest rate swaps				
Gekocht	532,9	82,0	712,9	8,5

Valutaderivaten zijn in dit overzicht aangeduid als verkocht indien de positie in euro's long is en de positie in vreemde valuta's short is. Deze contracten zijn afgesloten met het doel om het valutarisico af te dekken.

Als gekocht aangeduide interest rate swaps zijn zogenoemde receiver swaps, waarbij een vaste rente wordt ontvangen en een variabele rente wordt betaald. Door middel van de interest rate swaps wordt het rentemismatchrisico verkleind.

De aandelenfutures betroffen MSCI ACWI futures (future op een index die is samengesteld uit een mandje met wereldwijde aandelen van zowel ontwikkelde als opkomende landen). Door middel van de futures werd op efficiënte wijze een long positie of een short positie in de onderliggende waarden ingenomen. Deze contracten waren afgesloten in het kader van een tactische assetallocatiebeslissing. De waardeveranderingen van futures werden dagelijks afgerekend, zodat de waarde per balansdatum gering was.

De valutatermijncontracten en interest rate swaps zijn niet-beursgenoteerde contracten. De aandelenfutures zijn beursgenoteerde contracten.

De valutatermijncontracten hebben een looptijd korter dan een jaar.

De portefeuille gekochte interest rate swaps is als volgt samengesteld naar looptijden:

	2020		2019	
	Contract-omvang	Markt-waarde	Contract-omvang	Markt-waarde
Korter dan 10 jaar	35,0	1,3	35,0	-0,4
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	122,7	10,9	167,7	-11,3
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	353,2	64,8	450,2	12,4
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	12,0	2,5	50,0	8,4
Langer dan 40 jaar	10,0	2,5	10,0	-0,6
Totaal	**532,9**	**82,0**	**712,9**	**8,5**

De volgende tegenpartijen maken meer dan 5% uit van de totale (positieve) marktwaarde:

	2020	2019
NatWest Markets	74,2	35,6
Morgan Stanley	44,3	13,9
Société Générale	34,5	-
Goldman Sachs	31,4	-
Barclays	21,9	-
UBS Limited	13,8	-

Voor derivaten met een positieve marktwaarde zijn zekerheden verkregen tot een bedrag van totaal EUR 243,8 miljoen (2019: EUR 36,6 miljoen). Voor derivaten met een negatieve marktwaarde zijn zekerheden gegeven tot een bedrag van totaal nihil (2019: EUR 68,6 miljoen).

5 Deelnemingen

Onder deelnemingen is opgenomen het 33,3% belang in Blue Sky Group Holding B.V., statutair gevestigd in Amstelveen.

	2020	2019
Totaal	**5,3**	**5,0**

De mutaties zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	5,0	5,0
Resultaat	0,3	–
Balanswaarde eind van het jaar	**5,3**	**5,0**

6 Vorderingen en overlopende activa

	2020	2019
Werkgever	23,4	–
Nog af te wikkelen beleggingstransacties	0,2	–
Bronbelastingen	0,4	0,4
Overige vorderingen en overlopende activa	0,2	0,2
Totaal	**24,2**	**0,6**

De vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

7 Liquide middelen

Liquide middelen worden onderscheiden van banktegoeden die het karakter hebben van beleggingen of direct beschikbaar zijn om te worden belegd. Deze posten zijn begrepen in vastrentende waarden.

	2020	2019
Banktegoeden in rekening-courant	1,2	1,2
Totaal	**1,2**	**1,2**

Het pensioenfonds heeft een kredietfaciliteit bij de huisbankier van EUR 35,0 miljoen (2019: EUR 35,0 miljoen).

Passiva

8 Stichtingskapitaal en reserves

	Bestemmings-reserves	Overige reserves	Totaal
2020			
Stand begin van het jaar	39,2	159,7	198,9
Resultaat	3,1	-85,2	-82,1
Stand eind van het jaar	**42,3**	**74,5**	**116,8**
2019			
Stand begin van het jaar	34,7	219,7	254,4
Resultaat	4,5	-60,0	-55,5
Stand eind van het jaar	**39,2**	**159,7**	**198,9**

Het stichtingskapitaal bedraagt (ongewijzigd) EUR 45,38 en is gestort bij oprichting.

De mutaties in de bestemmingsreserves zijn als volgt:

	Toeslag-reserve	Premie-reserve	Totaal
2020			
Stand begin van het jaar	9,4	29,8	39,2
Resultaat	0,6	2,5	3,1
Stand eind van het jaar	**10,0**	**32,3**	**42,3**
2019			
Stand begin van het jaar	8,4	26,3	34,7
Resultaat	1,0	3,5	4,5
Stand eind van het jaar	**9,4**	**29,8**	**39,2**

Van het resultaat over 2020 EUR 82,1 miljoen negatief (2019: EUR 55,5 miljoen negatief) is EUR 0,6 miljoen gedoteerd aan de toeslagreserve (2019: EUR 1,0 miljoen), EUR 2,5 miljoen gedoteerd aan de premiereserve (2019: EUR 3,5 miljoen gedoteerd) en EUR 85,2 miljoen onttrokken aan de overige reserves (2019: EUR 60,0 miljoen).

De toeslagreserve is bestemd voor de financiering van de aanvullende indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers. In het verslagjaar is EUR 0,6 miljoen (2019: EUR 1,0 miljoen) rente toegevoegd op basis van het totaalrendement van de beleggingen.

De mutaties in de premiereserve zijn als volgt:

	2020	2019
Stand begin van het jaar	29,8	26,3
Toevoeging rente verslagjaar	2,7	3,8
Onttrekking verslagjaar	−0,2	−0,3
Stand eind van het jaar	**32,3**	**29,8**

De rentetoevoeging van EUR 2,7 miljoen (2019: EUR 3,8 miljoen) is gebaseerd op het totale beleggingsrendement over 2020. De onttrekking in 2020 van EUR 0,2 miljoen (2019: EUR 0,3 miljoen) heeft betrekking op de tot en met 2021 hogere pensioengrondslag voor de deelnemers aan de middelloonregeling (pensioenreglement 2008B). Naast de bovenstaande bestemming kan de premiereserve ook worden aangewend voor egalisatie van toekomstige werknemerspremies.

De bestemmingsreserves blijven buiten beschouwing bij de bepaling van het aanwezig vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB en de berekening van de dekkingsgraad.

De vermogenspositie wordt toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 88 tot en met 97.

9 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is als volgt samengesteld:

	2020		2019	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
Actieve deelnemers	8.696	2.306,0	9.961	2.442,8
Arbeidsongeschikte deelnemers	219	106,6	219	105,0
Gewezen deelnemers	3.362	432,4	2.633	197,4
Ingegaan ouderdomspensioen	2.090	1.027,3	1.604	672,4
Ingegaan partnerpensioen	89	34,0	85	31,0
Ingegaan wezenpensioen	44	0,4	52	0,6
Totaal pensioenuitkeringen	14.500	3.906,7	14.554	3.449,2
Pensioenuitvoeringskosten (excassokosten)		86,0		65,5
Totaal	**14.500**	**3.992,7**	**14.554**	**3.514,7**

De voorziening pensioenverplichtingen met betrekking tot arbeidsongeschikte deelnemers bestaat uit:

	2020	2019
Opgebouwde pensioenrechten	79,0	71,6
Toekomstige premievrije opbouw pensioenrechten	15,7	21,3
Ingegaan arbeidsongeschiktheidspensioen	6,1	6,4
Totaal arbeidsongeschikte deelnemers	100,8	99,3
Zieke deelnemers en nog niet gemelde arbeidsongeschikte deelnemers	5,8	5,7
Totaal	**106,6**	**105,0**

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen naar resterende looptijd is als volgt:

	2020	2019
Korter dan 1 jaar	65,8	52,8
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	305,7	257,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	479,1	429,7
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	1.166,8	1.048,5
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	1.071,9	932,1
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	628,7	547,4
Langer dan 40 jaar	274,7	246,7
Totaal	**3.992,7**	**3.514,7**

De mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2020	2019
Stand begin van het jaar	3.514,7	2.931,6
Reguliere pensioenopbouw	101,7	84,3
Extra pensioenopbouw	0,3	0,3
Individuele salarisontwikkeling	29,6	23,8
Opslag pensioenuitvoeringskosten	2,4	2,0
Inkomende waardeoverdrachten	1,6	3,1
Uitgaande waardeoverdrachten	-0,9	-1,0
Rentetoevoeging	-11,8	-7,1
Wijziging rekenrente	481,8	510,1
Indexering	-0,5	-0,4
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-49,7	-35,8
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-0,9	-0,7
Wijziging actuariële grondslagen	-69,1	4,6
Actuariële resultaten	-6,5	-0,1
Stand eind van het jaar	**3.992,7**	**3.514,7**

De extra pensioenopbouw van EUR 0,3 miljoen (2019: EUR 0,3 miljoen) heeft betrekking op de middelloonregeling (pensioenreglement 2008B).

Uit de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo 2020 kan voor het pensioenfonds een gemiddelde rekenrente van 0,2% worden afgeleid. Ultimo 2019 was de afgeleide rekenrente 0,7%.

10 Schulden en overlopende passiva

	2020	2019
Toekomstige premiekorting deelnemers	0,3	0,3
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1,5	1,0
Pensioenuitkeringen	0,6	0,6
Overige schulden en overlopende passiva	0,3	0,7
Totaal	**2,7**	**2,6**

De schulden hebben een resterende looptijd korter dan een jaar.

Overige informatie beleggingen

Beleggingsportefeuille

De totale beleggingsportefeuille bedraagt EUR 4.081,9 miljoen (2019: EUR 3.709,2 miljoen) en is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Vastgoed	334,4	356,7
Aandelen	1.859,1	1.725,5
Vastrentende waarden	1.653,9	1.694,9
Derivaten activa	242,5	52,5
Derivaten passiva	−8,4	−120,2
Totaal exclusief vorderingen en schulden	4.081,5	3.709,4
Vorderingen en overlopende activa	0,6	0,4
Schulden en overlopende passiva	−0,2	−0,6
Totaal	**4.081,9**	**3.709,2**

Marktwaarde beleggingen

De marktwaarde van de beleggingen wordt vastgesteld op basis van directe marktnoteringen, wordt afgeleid van directe marktnoteringen of wordt benaderd door middel van waarderingsmodellen en waarderingstechnieken.

Van directe marktnotering is sprake indien beleggingen worden verhandeld op één of meer actieve openbare markten. Hiertoe worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben.

Indien de waardering van beleggingen wordt afgeleid van directe marktnoteringen, worden de beleggingen gewaardeerd op basis van een model, waarbij alle inputvariabelen zijn gebaseerd op marktnoteringen. In geval van over-the-counter derivaten, zoals interest rate swaps en valutatermijncontracten, betreffen deze variabelen onder meer interbancaire rentecurves, swaprentes en valutakoersen. Tot deze categorie worden ook gerekend participaties in Blue Sky beleggingspools die beleggen in andere niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (fund of funds) waarvan niet dagelijks de intrinsieke waarde wordt bepaald.

Indien de marktwaarde van beleggingen wordt vastgesteld door middel van waarderingsmodellen en waarderingstechnieken, worden de inputvariabelen geschat door externe deskundigen in verband met het ontbreken van openbare marktgegevens. Tot deze categorie worden gerekend alle directe en indirecte beleggingen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en private equity fondsen, waarvan de waardering is gebaseerd op taxaties. De waardering is gebaseerd op voor deze sectoren geldende richtlijnen. Hiertoe worden ook woninghypotheken gerekend.

De beleggingsportefeuille is als volgt ingedeeld naar de drie onderscheiden categorieën:

	Directe markt-notering	Afgeleide markt-notering	Waarde-rings-modellen en -technieken	Totaal
2020				
Vastgoed	101,5	–	232,9	334,4
Aandelen	1.696,4	–	162,7	1.859,1
Vastrentende waarden	1.101,2	125,2	427,5	1.653,9
Derivaten activa	–	242,5	–	242,5
Derivaten passiva	–	–8,4	–	–8,4
Totaal	**2.899,1**	**359,3**	**823,1**	**4.081,5**
2019				
Vastgoed	127,6	–	229,1	356,7
Aandelen	1.593,1	–	132,4	1.725,5
Vastrentende waarden	1.268,0	98,2	328,7	1.694,9
Derivaten activa	–	52,5	–	52,5
Derivaten passiva	–36,8	–83,4	–	–120,2
Totaal	**2.951,9**	**67,3**	**690,2**	**3.709,4**

Mutaties beleggingen

De mutaties in de portefeuilles vastgoed, aandelen en vastrentende waarden zijn als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast-rentende waarden	Totaal
2020				
Balanswaarde begin van het jaar	356,7	1.725,5	1.694,9	3.777,1
Aankopen	19,8	129,1	719,2	868,1
Verkopen	−20,8	−89,6	−720,0	−830,4
Waardeveranderingen	−21,3	94,1	22,2	95,0
Mutatie deposito's en liquiditeiten			−62,4	−62,4
Balanswaarde eind van het jaar	**334,4**	**1.859,1**	**1.653,9**	**3.847,4**
2019				
Balanswaarde begin van het jaar	327,2	1.401,4	1.520,1	3.248,7
Aankopen	36,3	1.348,1	881,4	2.265,8
Verkopen	−53,5	−1.383,3	−914,1	−2.350,9
Waardeveranderingen	46,7	359,3	147,6	553,6
Mutatie deposito's en liquiditeiten			59,9	59,9
Balanswaarde eind van het jaar	**356,7**	**1.725,5**	**1.694,9**	**3.777,1**

De mutaties in de portefeuille valutaderivaten (valutatermijncontracten) zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	−39,4	−75,0
Verkopen en afwikkeling, per saldo	66,7	133,9
Waardeveranderingen	124,8	−98,3
Balanswaarde eind van het jaar	**152,1**	**−39,4**
Derivaten activa	160,5	2,8
Derivaten passiva	−8,4	−42,2
Per saldo	**152,1**	**−39,4**

De mutaties in de portefeuille aandelenderivaten (aandelenfutures) zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	-36,8	-
Verkopen en afwikkeling, per saldo	26,8	-
Waardeveranderingen	10,0	-36,8
Balanswaarde eind van het jaar	**-**	**-36,8**
Derivaten activa	-	-
Derivaten passiva	-	-36,8
Per saldo	**-**	**-36,8**

De mutaties in de portefeuille rentederivaten (interest rate swaps) zijn als volgt:

	2020	2019
Balanswaarde begin van het jaar	8,5	4,9
Verkopen en afwikkeling, per saldo	-36,9	-39,8
Verandering lopende rente	-0,3	-2,4
Waardeveranderingen	110,7	45,8
Balanswaarde eind van het jaar	**82,0**	**8,5**
Derivaten activa	82,0	49,7
Derivaten passiva	-	-41,2
Per saldo	**82,0**	**8,5**

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen activa

Vanaf 1 januari 2017 dienen BSG Pension Management B.V. en BSG Asset Management B.V. over hun dienstverlening aan het pensioenfonds omzetbelasting te berekenen. De voordruk omzetbelasting op deze kosten kan niet worden teruggevorderd of verrekend. Dit geldt vanaf 1 januari 2017 ook voor de op andere kosten drukkende omzetbelasting. Het bestuur van het pensioenfonds is van mening dat omzetbelasting geen kostenpost mag zijn. Het pensioenfonds voert een pensioenregeling uit van KLM N.V., een onderneming die in beginsel omzetbelasting op bedrijfskosten kan verrekenen. Pensioenuitvoeringskosten zijn de facto bedrijfskosten van de onderneming. Het Europese Hof van Justitie heeft in de zogenoemde PPG-zaak bevestigd dat op kosten van pensioenuitvoering voor ondernemingen zoals KLM N.V. geen omzetbelasting mag drukken. Het pensioenfonds tracht door middel van een bezwaarprocedure de als voordruk in rekening gebrachte omzetbelasting terug te vorderen. De Belastingdienst is echter van mening dat geen recht op verrekening of teruggaaf van omzetbelasting bestaat. Het pensioenfonds voert de procedure na zorgvuldige voorbereiding en na overleg met de Belastingdienst. De uit de procedure voortvloeiende, niet in de balans opgenomen, vordering omzetbelasting bedraagt EUR 2,2 miljoen (2019: EUR 1,6 miljoen).

Investerings- en stortingsverplichtingen

	2020	2019	Maximale looptijd
Vastgoed	46,0	7,3	2 jaar
Private equity	122,5	135,9	7 jaar
Totaal	**168,5**	**143,2**	

Voorwaardelijke verplichtingen

De actuariële waarde van de indexeringsachterstand bedraagt EUR 312,6 miljoen (2019: EUR 300,8 miljoen).

De door actieve deelnemers opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de loonindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Algemene loonronde	Toegekend	Verschil
1 januari 2021	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2020	3,02%	0,00%	3,02%
1 januari 2019	1,50%	0,62%	0,88%
1 januari 2018	1,00%	0,23%	0,77%
1 januari 2012	3,03%	0,11%	2,92%

De toeslag van 0,23% per 1 januari 2018 was niet verwerkt in de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2017, omdat het bestuursbesluit ter zake na deze datum was genomen. De hiervoor vermelde toeslag 2012 van 0,11% was per 1 januari 2015 toegekend als inhaalindexering.

De door gewezen deelnemers en pensioengerechtigden opgelopen indexeringsachterstand ten opzichte van de niet-afgeleide consumentenprijsindex heeft betrekking op de volgende jaren:

Jaar	Afgeleide prijsindex	Toegekend	Verschil
1 januari 2021	0,00%	0,00%	0,00%
1 januari 2020	2,70%	0,00%	2,70%
1 januari 2019	2,10%	0,87%	1,23%
1 januari 2018	1,30%	0,30%	1,00%
1 januari 2017	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2016	0,40%	0,00%	0,40%
1 januari 2015	0,70%	0,68%	0,02%
1 januari 2014	0,90%	0,43%	0,47%
1 januari 2013	2,00%	0,00%	2,00%
1 januari 2012	2,30%	0,00%	2,30%

Jaarlijks neemt het bestuur een besluit over de hoogte van de indexatie en een eventuele inhaalindexatie van de pensioenrechten.

RISICOBEHEER

In het bestuursverslag worden de belangrijke risico's die het pensioenfonds loopt besproken en wordt ingegaan op het beleid dat wordt gevoerd om deze risico's te beheersen. In deze paragraaf van de jaarrekening worden voornamelijk de financiële risico's beschreven en gekwantificeerd.

Het belangrijkste risico van het pensioenfonds is het solvabiliteitsrisico. Dit is het risico dat het fonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. De solvabiliteit wordt gemeten aan de hand van het verschil tussen het aanwezig eigen vermogen en het vereist eigen vermogen. Daarnaast wordt de dekkingsgraad als solvabiliteitsratio gehanteerd.

Het vereist eigen vermogen wordt in beginsel berekend op basis van een scenarioanalyse zoals gebruikt in de standaardmethode voor de solvabiliteitstoets van DNB. Het standaardmodel is aangevuld met een intern model voor financiële instrumenten die niet goed passen in het standaardmodel.

Het tekort van het aanwezig eigen vermogen ten opzichte van het vereist eigen vermogen bedraagt EUR 812,2 miljoen (2019: tekort EUR 693,5 miljoen):

	2020	2019
Vereiste buffers		
• Rentemismatchrisico	40,5	105,9
• Vastgoedrisico en aandelenrisico	733,4	680,6
• Valutarisico	99,1	102,3
• Commodityrisico	–	–
• Kredietrisico	189,8	164,8
• Verzekeringstechnisch risico	175,2	157,4
• Liquiditeitsrisico	–	–
• Concentratierisico	–	–
• Operationeel risico	–	–
• Actief risico	35,9	85,6
Totaal	1.273,9	1.296,6
Diversificatie van risico's	–387,2	–443,4
Totaal vereist eigen vermogen	886,7	853,2
Aanwezig eigen vermogen	74,5	159,7
Tekort	**812,2**	**693,5**

Het vereist eigen vermogen van EUR 886,7 miljoen (2019: EUR 853,2 miljoen) is gebaseerd op de strategische beleggingsportefeuille ultimo verslagjaar.

Het aanwezig eigen vermogen ten behoeve van de solvabiliteitstoets van DNB is als volgt berekend:

	2020	2019
Totaal stichtingskapitaal en reserves	116,8	198,9
Af: toeslagreserve	−10,0	−9,4
Af: premiereserve	−32,3	−29,8
Aanwezig eigen vermogen FTK	**74,5**	**159,7**

Op grond van het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (FTK) mogen de toeslagreserve en de premiereserve niet tot de aanwezige solvabiliteit worden gerekend. De bestemmingsreserves blijven ook voor de berekening van de dekkingsgraad buiten beschouwing.

De aldus berekende nominale dekkingsgraad bedraagt 101,9% (2019: 104,5%). De nominale dekkingsgraad is de verhouding tussen de nettoactiva en de voorziening pensioenverplichtingen. De met het vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 122,2% (2019: 124,3%).

Het vereist eigen vermogen, berekend op basis van de feitelijke beleggingsportefeuille, bedraagt EUR 888,2 miljoen (2019: EUR 713,3 miljoen). De hiermee overeenkomende dekkingsgraad bedraagt 122,2% (2019: 120,3%). Het vermogenstekort op basis van de feitelijke portefeuille bedraagt EUR 813,7 miljoen (2019: tekort EUR 553,6 miljoen).

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt EUR 164,6 miljoen (2019: EUR 145,7 miljoen). Dit komt overeen met een nominale dekkingsgraad van 104,1% (2019: 104,1%).

De beleidsdekkingsgraad bedraagt 95,1% (2019: 104,9%). De beleidsdekkingsgraad is de (voortschrijdend) gemiddelde nominale dekkingsgraad van de laatste 12 maanden.

De beleidsdekkingsgraad is bepalend voor:
- de toetsing aan het (strategisch) vereist eigen vermogen;
- het toepassen van eventuele kortingen;
- het indexeringsbeleid.

Op basis van de toetsing van de beleidsdekkingsgraad aan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad wordt vastgesteld of het pensioenfonds in een tekortsituatie verkeert en een herstelplan moet indienen bij DNB. Het herstelplan wordt jaarlijks geactualiseerd.

De beleidsdekkingsgraad is 27,1 procentpunten (2019: 19,4 procentpunten) lager dan de met het (strategisch) vereist vermogen overeenkomende dekkingsgraad.

Het pensioenfonds heeft ingevolge artikel 138 Pensioenwet in 2020 het bestaande herstelplan geactualiseerd en het geactualiseerde herstelplan ingediend bij DNB. Het herstelplan is goedgekeurd door DNB. In het actuele herstelplan is uitgewerkt hoe het pensioenfonds binnen de wettelijke termijn van 10 jaar vanaf 1 januari 2020 weer beschikt over het strategisch vereist vermogen getoetst aan de beleidsdekkingsgraad. Volgens het herstelplan wordt binnen de termijn van 10 jaar de tekortsituatie opgelost. De belangrijkste bron voor herstel van de dekkingsgraad is het verwachte overrendement (verschil tussen het behaalde rendement op de beleggingen en de benodigde rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen). Gedurende de eerste jaren van de looptijd van het herstelplan kan het pensioenfonds naar verwachting niet volledig indexeren. Hierbij volgt het pensioenfonds het reguliere sturingsbeleid overeenkomstig de wettelijke eisen (het zogenoemde toekomstbestendig indexeren).

De ontwikkeling van de dekkingsgraad in het verslagjaar ten opzichte van de prognose volgens het herstelplan is als volgt:

	2020		2019	
	Realisatie	Herstelplan	Realisatie	Herstelplan
Nominale dekkingsgraad begin van het jaar	104,5%	104,5%	107,5%	107,7%
Premies	−1,1%	−1,0%	−0,7%	−0,7%
Pensioenuitkeringen	0,3%	0,1%	0,2%	0,1%
Indexering pensioenrechten	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
Wijziging rekenrente pensioenverplichtingen	−12,6%	0,0%	−15,9%	0,0%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	10,1%	4,4%	16,1%	5,3%
Wijziging actuariële grondslagen	2,1%	0,0%	−0,2%	0,0%
Overige oorzaken	−1,5%	−0,1%	−2,5%	0,0%
Nominale dekkingsgraad eind van het jaar	**101,9%**	**107,9%**	**104,5%**	**112,4%**

De gemiddelde rekenrente behorend bij de verwachte kasstromen van de pensioenuitkeringen is in 2020 gedaald van 0,7% tot 0,2%. In het herstelplan wordt uitgegaan van een onveranderde rentetermijnstructuur DNB. Het over 2020 behaalde rendement van 9,2% is beduidend hoger dan het in het herstelplan verwachte rendement van 4,4%. Door de daling van de gemiddelde rekenrente ligt het herstel achter op de verwachting.

In het eerste kwartaal van 2021 is een geactualiseerd herstelplan op basis van de vermogenspositie ultimo verslagjaar bij DNB ingediend. Hierin zijn geen nieuwe herstelmaatregelen opgenomen.

Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De als basis voor de reële rentecurve gehanteerde nominale rentecurve is gelijk aan de rentetermijnstructuur DNB. De geschatte inflatiecomponent, de break-even inflatie, wordt bepaald door euro inflation linked staatsobligaties, die gekoppeld zijn aan de Europese Harmonized Inflation Consumer Price (excluding tobacco) inflatie-index, te vergelijken met nominale euro staatsobligaties van vergelijkbare looptijden.

De reële dekkingsgraad bedraagt 76,0% (2019: 78,0%) en is gebaseerd op een afgeleide reële rekenrente van negatief 1,1% (2019: negatief 0,6%).

De ontwikkeling van de reële dekkingsgraad kan als volgt worden geanalyseerd:

	2020	2019
Reële dekkingsgraad begin van het jaar	78,0%	77,7%
Premies	-1,0%	-0,8%
Pensioenuitkeringen	-0,1%	-0,1%
Indexering pensioenrechten	0,8%	0,8%
Wijziging rekenrente rentedeel	-10,3%	-12,1%
Wijziging rekenrente inflatiedeel	0,5%	3,6%
Resultaat beleggingen en verplichtingen	7,5%	11,6%
Wijziging actuariële grondslagen	2,1%	-0,1%
Overige oorzaken	-1,5%	-2,6%
Reële dekkingsgraad eind van het jaar	**76,0%**	**78,0%**

De reële dekkingsgraad geeft een indicatie van het vermogen van het pensioenfonds om in de toekomst de pensioenuitkeringen te verhogen (indexeren) ter compensatie van de inflatie. De wettelijke reële dekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 78,0% (2019: 84,3%). De wettelijke reële dekkingsgraad zoals bedoeld in artikel 133b Pensioenwet is gelijk aan de actuele beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die ingevolge artikel 137 lid 2b Pensioenwet is vereist voor voorwaardelijke toeslagverlening (indexering) ter hoogte van de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer, bedoeld in artikel 23a lid 1a en lid 2 Besluit financieel toetsingskader (FTK) pensioenfondsen. De aldus gedefinieerde wettelijke reële dekkingsgraad komt 2,0 procentpunten (2019: 6,3 procentpunten) hoger uit dan de hiervoor vermelde zuivere reële dekkingsgraad.

Het solvabiliteitsrisico wordt hierna toegelicht aan de hand van de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's. Met uitzondering van het operationele risico, worden deze risico's aangemerkt als financiële risico's.

Rentemismatchrisico

Rentemismatchrisico is het verschil in rentegevoeligheid tussen de portefeuille vastrentende waarden (voornamelijk obligaties) en de pensioenverplichtingen. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is als gevolg van de langere looptijden hoger dan die van de portefeuille obligaties. Een daling van de marktrente leidt tot een stijging van de waarde van de pensioenverplichtingen, die slechts voor een deel wordt gecompenseerd door een stijging van de waarde van de portefeuille obligaties.

Door afdekking van het rentemismatchrisico is de vermogenspositie van het pensioenfonds minder gevoelig voor de ontwikkeling van de marktrente. Het rentemismatchrisico wordt voor een deel beperkt door belegging in obligaties met een relatief lange rentevastperiode.
Het rentemismatchrisico wordt verder afgedekt door middel van interest rate swaps.

Het volgende overzicht van de looptijden van de portefeuille vastrentende waarden (nagenoeg alleen obligaties), de technische voorziening en de portefeuille interest rate swaps geeft op hoofdlijnen inzicht in het rentemismatchrisico:

	Vast-rentende waarden	Technische voorziening	Positie vóór rente-derivaten	Interest rate swaps	Netto positie
2020					
Korter dan 1 jaar	442,6	65,8	508,4	–	508,4
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	207,8	305,7	513,5	–	513,5
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	224,3	479,1	703,4	1,3	704,7
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	390,8	1.166,8	1.557,6	10,9	1.568,5
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	368,2	1.071,9	1.440,1	64,8	1.504,9
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	16,7	628,7	645,4	2,5	647,9
Langer dan 40 jaar	3,5	274,7	278,2	2,5	280,7
Totaal	**1.653,9**	**3.992,7**	**5.646,6**	**82,0**	**5.728,6**
2019					
Korter dan 1 jaar	361,4	52,8	414,2	–	414,2
Vanaf 1 jaar tot 5 jaar	200,6	257,5	458,1	–	458,1
Vanaf 5 jaar tot 10 jaar	265,9	429,7	695,6	–0,4	695,2
Vanaf 10 jaar tot 20 jaar	448,3	1.048,5	1.496,8	–11,3	1.485,5
Vanaf 20 jaar tot 30 jaar	398,5	932,1	1.330,6	12,4	1.343,0
Vanaf 30 jaar tot 40 jaar	17,5	547,4	564,9	8,4	573,3
Langer dan 40 jaar	2,7	246,7	249,4	–0,6	248,8
Totaal	**1.694,9**	**3.514,7**	**5.209,6**	**8,5**	**5.218,1**

De rentegevoeligheid kan worden gemeten aan de hand van de modified duration. Dit is de met de contante waarde van rente en aflossing gewogen gemiddelde looptijd in jaren. De duration mismatch is het verschil tussen de duration van de pensioenverplichtingen en de naar omvang (ten opzichte van de pensioenverplichtingen) gewogen duration van de vastrentende waarden.

De modified duration van de portefeuille vastrentende waarden, de portefeuille interest rate swaps, de pensioenverplichtingen en de duration mismatch zijn als volgt:

	2020	2019
Vastrentende waarden (op basis van marktrente)	14	13
Interest rate swaps (op basis van marktrente)	24	23
Pensioenverplichtingen (op basis van rentetermijnstructuur DNB)	21	21
Mismatch bij renteschok van 0,01%	11	9
Mismatch bij renteschok van 1,0%	12	11

Bij de berekening van de modified duration van de vastrentende waarden worden high yield bonds en emerging market debt buiten beschouwing gelaten.

De effectiviteit van de afdekking door middel van omvang en samenstelling van de portefeuille obligaties en de interest rate swaps tezamen bedraagt ultimo 2020 ongeveer 40% (2019: ongeveer 48%). Deze effectiviteit is gebaseerd op de strategische afdekking. Op basis van de feitelijke afdekking bedraagt de effectiviteit ultimo 2020 ongeveer 40% (2019: ongeveer 48%). Hierbij moet worden opgemerkt dat de toepassing van de UFR-methodiek voor de discontering van de pensioenverplichtingen een positief effect heeft op dit percentage. Bij hantering van de marktrente voor zowel de obligaties, de interest rate swaps als de pensioenverplichtingen bedraagt de effectiviteit van de afdekking ultimo 2020 ongeveer 32% (2019: ongeveer 38%).

Als de marktrente met 1,0 procentpunt stijgt, daalt de waarde van de vastrentende waarden ongeveer met de modified duration als percentage. Een stijging van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een stijging van de gemiddelde rekenrente (rentetermijnstructuur DNB) ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 procentpunt (2019: 0,9 procentpunt). Daardoor daalt de waarde van de pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal (2019: 0,9 maal) de modified duration als percentage.

Een daling van de marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een daling van de gemiddelde rekenrente ten behoeve van de bepaling van de pensioenverplichtingen met eveneens ongeveer 0,9 procentpunt (2019: 0,9 procentpunt). Daardoor stijgt de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen met ongeveer 0,9 maal (2019: 0,9 maal) de modified duration als percentage.

Bij een rentestijging daalt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verbetert. Bij een rentedaling stijgt de waarde van de beleggingen minder dan de waarde van de pensioenverplichtingen, waardoor de dekkingsgraad verslechtert.

Het effect van een daling van de rekenrente volgens de rentetermijnstructuur van DNB met 1,0 procentpunt op de nominale dekkingsgraad is een verslechtering met ongeveer 10 procentpunten (2019: ongeveer 10 procentpunten). Het effect van een stijging van deze rekenrente met 1,0 procentpunt is een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 12 procentpunten (2019: ongeveer 11 procentpunten).

Een daling van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een verslechtering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 13 procentpunten (2019: ongeveer 13 procentpunten). Een stijging van de nominale marktrente met 1,0 procentpunt resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2019: ongeveer 14 procentpunten).

Hiervoor is ervan uitgegaan dat de marktrente voor alle looptijden in gelijke mate stijgt of daalt. Er kan echter sprake zijn van verschillen in de rentebeweging voor verschillende looptijden. De lange rente kan bijvoorbeeld sterker stijgen of dalen dan de korte rente. Veranderingen in de rentecurve worden niet gemeten aan de hand van de modified duration, maar hebben wel invloed op de rentemismatch.

Vastgoedrisico en aandelenrisico

Vastgoedrisico is het risico dat de waarde van vastgoed en vastgoedaandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastgoed. De portefeuille vastgoed maakt ongeveer 8% (2019: ongeveer 10%) uit van de totale beleggingen.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerd vastgoed van 30% en niet-beursgenoteerd vastgoed gecorrigeerd voor leverage van 20%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale vastgoedbeleggingen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2019: ongeveer 2

procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van deze beleggingen daarentegen resulteert in een verbetering van de dekkingsgraad met ongeveer 2 procentpunten (2019: ongeveer 2 procentpunten).

Aandelenrisico is het risico dat de waarde van aandelen verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen. Informatie over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost aandelen. De aandelenportefeuille maakt ongeveer 46% (2019: ongeveer 47%) uit van de totale beleggingsportefeuille.

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten van 30%, beursgenoteerde aandelen opkomende markten van 40% en niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) van eveneens 40%. Een hiermee overeenkomende waardedaling van de totale portefeuille aandelen resulteert in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2019: ongeveer 16 procentpunten). Een hiermee overeenkomende waardestijging van de aandelenportefeuille resulteert in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 15 procentpunten (2019: ongeveer 16 procentpunten).

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van veranderingen in valutakoersen.

De valutaverdeling van de beleggingen in vastgoed, aandelen en vastrentende waarden (uitgedrukt in euro's) vóór en na afdekking van het valutarisico is als volgt:

	Vastgoed	Aandelen	Vast-rentende waarden	Totaal	Valuta-afdekking	Netto positie
2020						
Euro	138,7	160,9	1.319,9	1.619,5	1.886,6	3.506,1
Amerikaanse dollar	87,6	1.079,6	342,0	1.509,2	–1.379,5	129,7
Canadese dollar	–	53,3	–2,7	50,6	–52,3	–1,7
Australische dollar	27,5	44,6	–0,4	71,7	–70,4	1,3
Japanse yen	17,7	129,3	–0,8	146,2	–142,4	3,8
Britse pond	17,5	55,0	–3,9	68,6	–68,5	0,1
Zwitserse frank	3,6	36,0	–0,2	39,4	–	39,4
Zweedse kroon	10,0	11,9	–	21,9	–21,4	0,5
Overige valuta's	31,8	288,5	–	320,3	–	320,3
Totaal	**334,4**	**1.859,1**	**1.653,9**	**3.847,4**	**152,1**	**3.999,5**
2019						
Euro	143,8	157,0	1.176,0	1.476,8	1.681,7	3.158,5
Amerikaanse dollar	96,5	956,9	434,0	1.487,4	–1.332,2	155,2
Canadese dollar	–	59,8	–	59,8	–61,3	–1,5
Australische dollar	29,2	48,1	–	77,3	–79,3	–2,0
Japanse yen	21,0	118,2	–	139,2	–137,6	1,6
Britse pond	22,7	66,3	–	89,0	–89,0	–
Zwitserse frank	–	30,0	–	30,0	–	30,0
Zweedse kroon	9,8	11,5	–	21,3	–21,7	–0,4
Overige valuta's	33,7	277,7	84,9	396,3	–	396,3
Totaal	**356,7**	**1.725,5**	**1.694,9**	**3.777,1**	**–39,4**	**3.737,7**

In de solvabiliteitstoets van DNB wordt uitgegaan van een waardeschok van de na afdekking resterende positie in vreemde valuta's van ontwikkelde markten ten opzichte van de euro van 20%. De positie in vreemde valuta's van opkomende markten wordt geschokt met 35%. Hiermee overeenkomende dalingen van de valutakoersen ten opzichte van de euro resulteren in een daling van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2019: ongeveer 5 procentpunten). Hiermee overeenkomende stijgingen van de valutakoersen resulteren in een verbetering van de nominale dekkingsgraad met ongeveer 4 procentpunten (2019: ongeveer 5 procentpunten).

Commodityrisico

Commodityrisico is het risico dat de waarde van commoditybeleggingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktprijzen van desbetreffende (onderliggende) grondstoffen. Het fonds belegt niet in commodities of commodityderivaten, zodat geen sprake is van commodityrisico.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen hun contractuele verplichtingen aan het pensioenfonds of de beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert niet nakomen. Informatie over de kredietwaardigheid van de portefeuille op basis van credit ratings en over de spreiding van de portefeuille naar sector en regio is opgenomen in de toelichting op de balanspost vastrentende waarden. Ongeveer 33% (2019: ongeveer 32%) van de totale portefeuille heeft de hoogste rating AAA en ongeveer 34% (2019: ongeveer 31%) van de portefeuille heeft de AA-rating. In de toelichting op de derivatenposities is informatie over de daarvoor verkregen zekerheden vermeld.

Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnisch risico is het langlevenrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Door toepassing van de AG-prognosetafels 2020 met correcties voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met een toekomstige verbetering van de levensverwachting. Dit neemt niet weg dat een grote mate van onzekerheid bestaat met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting.

Een ander verzekeringstechnisch risico is het kortlevenrisico. Dit is het risico dat (gewezen) deelnemers en/of pensioengerechtigden eerder overlijden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen. Dit is met andere woorden het risico dat de hiervoor ontvangen risicopremie en de hiervoor opgenomen technische voorziening onvoldoende zijn om de toekomstige uitkeringen partnerpensioen en wezenpensioen te dekken. De hiervoor in de premie begrepen risicopremie en de hiervoor gevormde technische voorziening worden vastgesteld op basis van de actuele AG prognosetafels met correcties voor ervaringssterfte.

Ten slotte wordt het arbeidsongeschiktheidsrisico onderscheiden. Dit is het risico dat meer deelnemers arbeidsongeschikt worden dan gemiddeld verondersteld bij de vaststelling van de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid, met andere woorden dat de toekomstige premievrije pensioenopbouw en het toekomstige arbeidsongeschiktheidspensioen hoger zijn dan de hiervoor ontvangen risicopremie.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat onvoldoende liquide middelen beschikbaar zijn om op korte termijn aan de verplichtingen (voornamelijk de pensioenuitkeringen) te kunnen voldoen. Dit risico is onder normale omstandigheden nagenoeg afwezig, omdat de pensioenuitkeringen voor een belangrijk deel kunnen worden voldaan uit de ontvangen premies en directe beleggingsopbrengsten en bovendien verreweg het grootste deel van de beleggingsportefeuille bestaat uit liquide vermogenstitels.
Dit neemt niet weg dat ingenomen derivatenposities kunnen leiden tot de contractuele verplichting tot bijstorting. Feitelijk is het liquiditeitsrisico geen onderdeel van het solvabiliteitsrisico, namelijk

het risico dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Wel is het zo dat een gedwongen verkoop op korte termijn van illiquide beleggingen veelal een ongunstige prijs tot gevolg heeft, waardoor op de verkoop verlies wordt geleden. Het totaal van de illiquide beleggingen maakt ongeveer 20% (2019: ongeveer 21%) uit van de totale portefeuille beleggingen. Het liquiditeitsrisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Concentratierisico

Concentratierisico kan optreden als een goede spreiding van beleggingen of pensioenverplichtingen ontbreekt. In het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is het concentratierisico gelijkgesteld aan nihil. Het pensioenfonds voldoet aan deze veronderstelling van een voldoende gediversifieerde beleggingsportefeuille en een voldoende evenwichtige demografische opbouw van de populatie. In de toelichting op de balanspost vastrentende waarden zijn de posten die meer dan 5% uitmaken van de totale obligatieportefeuille vermeld. Duitse, Nederlandse en een drietal beleggingsfondsen dat belegt in woninghypotheken maken gezamenlijk ongeveer 56% (2019: ongeveer 51%) uit van de totale portefeuille. De actiefpost derivaten heeft voor 91% (2019: ongeveer 100%) betrekking op zes (2019: drie) tegenpartijen. De totale marktwaarde van deze contracten komt overeen met ongeveer 13% (2019: ongeveer 3%) van de marktwaarde van de portefeuille vastrentende waarden. Voor de derivatenposities zijn voldoende zekerheden verkregen. Het concentratierisico wordt overeenkomstig het standaardmodel van DNB op nihil gesteld.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat optreedt bij de uitvoering van de activiteiten als gevolg van niet afdoende of falende processen, menselijk gedrag en systemen bij de uitvoeringsorganisaties of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds besteedt de operationele activiteiten uit aan BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V., zodat het operationele risico voornamelijk bestaat uit het risico dat de met de BSG-organisatie gemaakte afspraken niet worden nagekomen. Over de beheersing van de processen wordt verantwoording afgelegd, waarbij jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapportage wordt overgelegd. Op grond van de Pensioenwet mag het operationeel risico in de solvabiliteitstoets van DNB op nihil worden gesteld, mits geen sprake is van een verhoogd risico. In 2020 (en 2019) is aan deze voorwaarde voldaan.

Actief risico

Actief risico is het risico dat het rendement van een beleggingsportefeuille afwijkt van de voor deze beleggingsportefeuille gehanteerde benchmark. Op basis van een ALM-studie wordt een strategische beleggingsmix bepaald. Ter beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten wordt voor de afzonderlijke beleggingscategorieën binnen de totale beleggingsportefeuille een benchmark bepaald, die worden geaggregeerd op portefeuilleniveau. Door middel van zowel actief beheer van de onderscheiden afzonderlijke beleggingsportefeuilles per assetcategorie (selectie van individuele vermogenstitels) als actief beheer van de totale portefeuille (afwijking van de strategische mix) wordt actief risico aangegaan. Een belangrijke maatstaf voor het actief risico is de tracking error. Door middel van de tracking error wordt de afwijking van het rendement van een beleggingsportefeuille ten opzichte van een benchmarkportefeuille gemeten. De benchmarkportefeuille dient dus als referentiekader voor de beoordeling van de relatieve beleggingsresultaten. Een hogere tracking error impliceert een hogere mate van actief risico. De tracking error van de totale portefeuille heeft zich gedurende 2020 rond 0,3% bewogen (2019: rond 0,3%), waarmee binnen de hiervoor gestelde limiet van 1,3% (2019: 1,3%) is gebleven. Het actief risico wordt op maandbasis gemonitord en bewaakt. In de solvabiliteitstoets van DNB wordt alleen rekening gehouden met het actieve risico in de aandelenportefeuille. Het effect hiervan op het vereist eigen vermogen bedraagt slechts 0,1 procentpunt (2019: 0,1 procentpunt).

Naast de in de solvabiliteitstoets van DNB onderkende risico's wordt nog het indexeringsrisico onderscheiden.

Indexeringsrisico

De indexering heeft een voorwaardelijk karakter. Het bestuur van het pensioenfonds stelt jaarlijks de indexering vast met inachtneming van de financiële positie van het pensioenfonds. Indexeringsrisico is het risico dat de indexeringsambitie niet wordt gerealiseerd als gevolg van tegenvallend rendement op de beleggingen, tegenvallende inflatie, daling van de marktrente en demografische ontwikkelingen.

Door middel van de reële dekkingsgraad kan inzicht worden gegeven in de mate waarin in de toekomst toeslagen kunnen worden toegekend. Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de pensioenverplichtingen contant gemaakt tegen de reële rente. De reële rente wordt berekend door de nominale rente te verminderen met de geschatte inflatiecomponent. De aldus berekende reële dekkingsgraad bedraagt 76,0% (2019: 78,0%).

TOELICHTING OP DE REKENING VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in miljoenen euro's)

Baten en lasten pensioenactiviteiten

11 Premies

	2020	2019
Reguliere premie verslagjaar	88,2	87,8
Totaal werkgeversdeel	88,2	87,8
Reguliere premie	14,9	14,2
Totaal werknemersdeel	14,9	14,2
Totaal	**103,1**	**102,0**

De feitelijke premie bedraagt EUR 103,1 miljoen (2019: EUR 102,0 miljoen).

De kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 1 Pensioenwet bedraagt EUR 169,9 miljoen (2019: EUR 142,9 miljoen) en de gedempt kostendekkende premie volgens artikel 128 lid 2 Pensioenwet bedraagt EUR 78,2 miljoen (2019: EUR 78,3 miljoen).

De kostendekkende premie en de gedempt kostendekkende premie zijn als volgt samengesteld:

	Kosten-dekkende premie	Gedempte premie
2020		
Pensioenopbouw	96,1	34,0
Extra pensioenopbouw	0,3	0,1
Individuele salarisontwikkeling	29,6	9,6
Toegezegde indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	5,6	4,2
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	5,8	4,2
Solvabiliteitsopslag	32,5	11,9
Voorwaardelijke toekomstige indexering	–	14,2
Totaal	**169,9**	**78,2**
2019		
Pensioenopbouw	78,9	32,6
Extra pensioenopbouw	0,3	0,2
Individuele salarisontwikkeling	23,9	9,2
Toegezegde indexering	–	–
Risicopremies overlijden en invaliditeit	5,4	4,3
Opslag voor pensioenuitvoeringskosten	5,7	4,6
Solvabiliteitsopslag	28,7	12,3
Voorwaardelijke toekomstige indexering	–	15,1
Totaal	**142,9**	**78,3**

De kostendekkende premie wordt berekend op basis van de door DNB vastgestelde en gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar. De afgeleide gemiddelde marktrente voor de kostendekkende premie bedraagt 0,9% (2019: 1,5%).

De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van het verwachte (reële) rendement op de strategische beleggingsportefeuille van 3,3% (2019: 3,1%).

De feitelijke premie is EUR 66,8 miljoen (2019: EUR 40,9 miljoen lager) lager dan de kostendekkende premie en EUR 24,9 miljoen (2019: EUR 23,7 miljoen hoger) hoger dan de gedempt kostendekkende premie.

12 Waardeoverdrachten

Hieronder is opgenomen het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	1,5	2,7
Uitgaande waardeoverdrachten	–1,1	–0,9
Saldo	**0,4**	**1,8**

13 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende nominale waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen. De pensioenopbouw wordt berekend op basis van de rentetermijnstructuur DNB primo verslagjaar. Ook is hieronder opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van de individuele salarisontwikkeling.

	2020	2019
Reguliere pensioenopbouw	101,7	84,3
Extra pensioenopbouw	0,3	0,3
Totaal pensioenopbouw actieve deelnemers	102,0	84,6
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	29,6	23,8
Totaal pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	131,6	108,4
Toekomstige pensioenuitvoeringskosten	2,4	2,0
Totaal	**134,0**	**110,4**

De extra pensioenopbouw van EUR 0,3 miljoen heeft betrekking op de kosten voor de DBC die tot en met 2020 wordt toegekend aan deelnemers in pensioenreglement 2008B.

14 Indexering

Onder indexering is opgenomen de toegekende indexering onder zowel de middelloonregeling als de eindloonregeling. Het effect van de individuele salarisontwikkeling onder de eindloonregeling is opgenomen onder pensioenopbouw.

	2020	2019
Actieve deelnemers	−0,6	−0,4
Actieve deelnemers voorgaand jaar	0,1	–
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	–	–
Totaal	**−0,5**	**−0,4**

De pensioenrechten van de actieve deelnemers aan zowel de eindloonregeling (pensioenreglement 2008A) als de middelloonregeling (pensioenreglement 2008B) zijn per 1 januari 2021 niet verhoogd (1 januari 2020: niet verhoogd). De winst van EUR 0,6 miljoen wordt veroorzaakt doordat de vrijval uit de voorziening van arbeidsongeschikte deelnemers hoger was dan de toegekende indexatie van de pensioengrondslagen.

De ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten van de actieve en de gewezen deelnemers zijn per 1 januari 2021 niet verhoogd (1 januari 2020: niet verhoogd).

15 Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur DNB per balansdatum. Aan de voorziening pensioenverplichtingen wordt rente toegevoegd op basis van de éénjaarsrente volgens deze rentetermijnstructuur primo verslagperiode.

	2020	2019
Totaal	**–11,8**	**–7,1**

De in het verslagjaar aan de voorziening pensioenverplichtingen toegevoegde rente is gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,32% (2019: negatief 0,24%).

16 Wijziging rekenrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van veranderingen in de rekenrente.

	2020	2019
Totaal	**–481,8**	**–510,1**

De afgeleide rekenrente is in 2020 gedaald van 0,7% tot 0,2% en in 2019 gedaald van 1,4% tot 0,7%.

17 Onttrekking pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.
De hieronder opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen en kosten van de verslagperiode.

	2020	2019
Onttrekking pensioenuitkeringen	49,7	35,8
Onttrekking pensioenuitvoeringskosten	0,9	0,7
Totaal	**50,6**	**36,5**

18 Pensioenrechten waardeoverdrachten

Hieronder zijn opgenomen de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot inkomende waardeoverdrachten en de onttrekking aan de voorziening pensioenverplichtingen uit hoofde van pensioenrechten met betrekking tot uitgaande waardeoverdrachten.

	2020	2019
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	–1,6	–3,1
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,9	1,0
Saldo	**–0,7**	**–2,1**

19 Wijziging actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen zijn de uitgangspunten en veronderstellingen waarop de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is gebaseerd. Onder wijziging actuariële grondslagen is het effect van aanpassing van de bestandsgrondslagen, economische grondslagen en kostengrondslagen op de voorziening opgenomen.

	2020	2019
Levensverwachting	75,3	–
Verhoging excassokostenopslag	–10,3	–
Voorziening zieke en niet gemelde arbeidsongeschikte deelnemers	2,5	–4,6
Overige actuariële grondslagen	1,6	–
Totaal	**69,1**	**–4,6**

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Overgang op prognosetafels AG 2020	61,9	–
Wijziging correctiefactoren	13,4	–
Totaal	**75,3**	**–**

Ultimo 2020 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking.
Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

In 2020 is de hoogte van de kostenvoorziening aangepast van 1,9% naar 2,2% van de technische voorzieningen.

Vanaf 31 december 2019 wordt bij de vaststelling van de voorziening voor toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers rekening gehouden met de verwachte toekomstige stijgingen van de pensioengrondslag. Dit vanwege het onvoorwaardelijke karakter van de toezegging. Daarbij wordt uitgegaan van de minimale algemene looninflatie (zonder ingroeipad) die volgt uit artikel 23a, lid 1 onderdeel a, Besluit FTK.

20 Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen zijn opgenomen: actuariële resultaten en mutaties in de pensioenverplichtingen die niet onder een ander hoofd zijn opgenomen.

	2020	2019
Actuariële resultaten, per saldo	6,5	0,1
Totaal	**6,5**	**0,1**

21 Pensioenuitkeringen

	2020	2019
Ouderdomspensioen	37,5	29,9
Partnerpensioen	1,5	1,4
Wezenpensioen	0,1	0,1
Arbeidsongeschiktheidspensioen	0,9	0,9
Totaal periodieke pensioenuitkeringen	40,0	32,3
Totaal afkopen pensioenen	2,0	1,4
Totaal	**42,0**	**33,7**

De afkopen hebben tot een bedrag van EUR 2,0 miljoen betrekking op de Netto Aanvullende Pensioenregeling (2019: EUR 1,4 miljoen).

22 Pensioenuitvoeringskosten

Dit betreft de kosten met betrekking tot de uitvoering van de pensioenregeling. De kosten van vermogensbeheer zijn hierin niet begrepen. De kosten van bestuur en financieel beheer worden toegerekend aan pensioenuitvoering en vermogensbeheer.

	2020	2019
Kosten pensioenuitvoering en bestuursondersteuning	4,4	4,3
Overige kosten	1,1	1,2
Totaal vóór toerekening aan vermogensbeheer	5,5	5,5
Toegerekend aan vermogensbeheer	–1,2	–1,0
Totaal	**4,3**	**4,5**

Een deel van de kosten van bestuur en financieel beheer kan direct worden toegerekend aan pensioenuitvoering of vermogensbeheer. De kosten die niet direct toerekenbaar zijn, worden in de verhouding 60:40 (2019: 60:40) verdeeld over pensioenuitvoering en vermogensbeheer.
De verdeelsleutel is afgeleid van de gemiddelde bestuurlijke jaaragenda (bestuurs- en commissievergaderingen en behandelde onderwerpen) over een periode van vijf jaar en de daarin gerelateerde bestuursondersteuning.

Baten en lasten beleggingsactiviteiten

23 Beleggingsopbrengsten

De beleggingsopbrengsten kunnen als volgt worden weergegeven:

	Direct	Prijs-verandering	Valuta-verandering	Totaal
2020				
Vastgoed	0,2	-11,8	-9,5	-21,1
Aandelen	-	213,6	-119,5	94,1
Aandelenderivaten	-	10,0	-	10,0
Vastrentende waarden	-	74,5	-52,3	22,2
Rentederivaten	4,8	110,7	-	115,5
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	5,0	397,0	-181,3	220,7
Valutaderivaten	-		124,8	124,8
Totaal vóór kosten	5,0	397,0	-56,5	345,5
Kosten van vermogensbeheer				-7,5
				338,0
2019				
Vastgoed	0,1	44,2	2,5	46,8
Aandelen	0,2	340,3	19,0	359,5
Aandelenderivaten	-	-36,8	-	-36,8
Vastrentende waarden	-	133,1	14,5	147,6
Rentederivaten	4,4	45,8	-	50,2
Totaal vóór valutaderivaten en kosten	4,7	526,6	36,0	567,3
Valutaderivaten			-98,3	-98,3
Totaal vóór kosten	4,7	526,6	-62,3	469,0
Kosten van vermogensbeheer				-7,0
				462,0

De directe beleggingsopbrengsten betreffen rente en door beleggingsfondsen uitgekeerd dividend.

De indirecte beleggingsopbrengsten betreffen waardeveranderingen inclusief valutakoersverschillen en zijn hiervoor verbijzonderd naar prijsveranderingen en valutaveranderingen.

De hiervoor weergegeven kosten van vermogensbeheer betreffen de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten. De kosten die ten laste van beleggingsfondsen komen, zijn hierin niet begrepen, maar zijn onderdeel van de waardeveranderingen. De ten laste van de beleggingsfondsen komende kosten kunnen worden onderscheiden in kosten van vermogensbeheer (vergoeding beheer beleggingen, bewaarloon en overige kosten) en transactiekosten. In de waardeveranderingen van derivaten (rentederivaten en valutaderivaten) zijn eveneens transactiekosten begrepen.

De kosten van vermogensbeheer die direct ten laste van het pensioenfonds komen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	2020	2019
Beheer beleggingen	2,5	2,4
Advies	3,7	3,4
Overig	0,1	0,2
Totaal vóór toerekening kosten bestuur en financieel beheer	6,3	6,0
Toegerekende kosten bestuur en financieel beheer	1,2	1,0
Totaal	**7,5**	**7,0**

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten fondsen	Toe- en uittreed-vergoeding
2020			
Vastgoed	2,6	0,8	0,1
Aandelen	7,1	2,3	0,3
Vastrentende waarden	3,5	5,7	0,7
Totaal beleggingsfondsen	13,2	8,8	1,1
Rentederivaten	–	0,1	–
Valutaderivaten	–	0,1	–
Totaal	**13,2**	**9,0**	**1,1**
2019			
Vastgoed	2,3	0,5	0,1
Aandelen	5,3	3,0	0,9
Vastrentende waarden	3,4	2,8	0,2
Totaal beleggingsfondsen	11,0	6,3	1,2
Rentederivaten	–	0,6	–
Valutaderivaten	–	0,5	–
Totaal	**11,0**	**7,4**	**1,2**

De niet rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte kosten, die onderdeel zijn van de waardeveranderingen van de beleggingen, kunnen slechts door middel van schattingen worden vastgesteld. Dit geldt vooral voor de onderliggende transactiekosten van beleggingsfondsen. Indien de transactiekosten met betrekking tot beleggingsfondsen worden geïnterpreteerd als de aan deze beleggingsfondsen betaalde toe- en uittreedvergoedingen, kunnen deze zonder gebruikmaking van schattingen worden bepaald.

24 Overige baten en lasten beleggingsactiviteiten

	2020	2019
Resultaat deelnemingen	0,3	–
Opslag termijnbetaling	0,7	–
Rente bank	–0,3	–
Totaal	**0,7**	**–**

Actuariële analyse van het resultaat

Het resultaat kan als volgt worden geanalyseerd naar technische winst- en verliesbronnen:

	2020	2019
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	–131,3	–41,0
Resultaat op premies	–33,7	–11,9
Resultaat op waardeoverdrachten	–0,3	–0,3
Resultaat op pensioenuitkeringen	7,7	2,1
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	–0,6	–0,3
Wijziging actuariële grondslagen	69,1	–4,6
Actuariële resultaten	6,5	0,1
Resultaat op indexering	0,5	0,4
Totaal	**–82,1**	**–55,5**

Resultaat op beleggingen en verplichtingen

	2020	2019
Resultaat beleggingsactiviteiten exclusief vastrentende waarden en interest rate swaps	148,7	278,7
Resultaat vastrentende waarden exclusief valutaresultaat	74,5	133,1
Resultaat interest rate swaps	115,5	50,2
Totaal resultaat beleggingsactiviteiten	338,7	462,0
Benodigde rente voorziening pensioenverplichtingen	11,8	7,1
Wijziging rekenrente voorziening pensioenverplichtingen	–481,8	–510,1
Totaal	**–131,3**	**–41,0**

Het resultaat op beleggingen en verplichtingen is gelijk aan het resultaat beleggingsactiviteiten verminderd met de technisch benodigde interest. Het rendement op de totale beleggingsportefeuille over 2020 bedraagt 9,2% tegen 14,6% over 2019. De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is in 2020 gebaseerd op een rekenrente van negatief 0,32% (2019: negatief 0,24%). Dit is de éénjaarsrente volgens de rentetermijnstructuur primo verslagjaar. De afgeleide rekenrente is in 2020 gedaald van 0,7% tot 0,2% en in 2019 gedaald van 1,4% tot 0,7%.

Resultaat op premies

	2020	2019
Premies	103,1	102,0
Beschikbaar voor administratiekosten	-3,4	-3,8
Beschikbaar voor excassokosten	-1,8	-1,7
Beschikbaar voor pensioenopbouw en individuele salarisontwikkeling	97,9	96,5
Pensioenopbouw actieve deelnemers	-102,0	-84,6
Individuele salarisontwikkeling actieve deelnemers	-29,6	-23,8
	-33,7	**-11,9**

De premies worden aangewend voor onder meer de inkoop van pensioenrechten, kostendekking en versterking van het eigen vermogen. Er is geen specifiek voor de financiering van voorwaardelijke indexering bestemde premiecomponent overeengekomen. Een positief resultaat op premies wordt aangewend voor versterking van het eigen vermogen.

Resultaat op waardeoverdrachten

	2020	2019
Inkomende waardeoverdrachten	1,5	2,7
Pensioenrechten inkomende waardeoverdrachten	-1,6	-3,1
Resultaat op inkomende waardeoverdrachten	-0,1	-0,4
Uitgaande waardeoverdrachten	-1,1	-0,9
Pensioenrechten uitgaande waardeoverdrachten	0,9	1,0
Resultaat op uitgaande waardeoverdrachten	-0,2	0,1
Totaal	**-0,3**	**-0,3**

Resultaat op pensioenuitkeringen

	2020	2019
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen	49,7	35,8
Werkelijke pensioenuitkeringen	-42,0	-33,7
Totaal	**7,7**	**2,1**

Het resultaat op pensioenuitkeringen wordt mede veroorzaakt door de afkopen pensioenen met betrekking tot de Netto Aanvullende Pensioenregeling.

Resultaat op pensioenuitvoeringskosten

	2020	2019
Kostenopslag in premies jaar (administratiekosten en excassokosten)	5,2	5,5
Toevoeging voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	-2,4	-2,0
Beschikbaar uit voorziening pensioenverplichtingen (excassokosten)	0,9	0,7
Totaal beschikbaar voor pensioenuitvoeringskosten	3,7	4,2
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	-4,3	-4,5
Totaal	**-0,6**	**-0,3**

Wijziging actuariële grondslagen

	2020	2019
Levensverwachting	75,3	-
Verhoging excassokostenopslag	-10,3	-
Voorziening zieke en niet gemelde arbeidsongeschikte deelnemers	2,5	-4,6
Overige actuariële grondslagen	1,6	-
Totaal	**69,1**	**-4,6**

Het effect van de wijziging van de levensverwachting is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Overgang op prognosetafels AG 2020	61,9	-
Wijziging correctiefactoren	13,4	-
Totaal	**75,3**	**-**

Ultimo 2020 is overgegaan op nieuwe generatietafels van het Actuarieel Genootschap. Hierop worden correcties toegepast in verband met hogere overlevingskansen van de populatie van het pensioenfonds ten opzichte van de overlevingskansen van de totale bevolking. Deze correctiefactoren zijn eveneens opnieuw vastgesteld.

In 2020 is de hoogte van de kostenvoorziening aangepast van 1,9% naar 2,2% van de technische voorzieningen.

Vanaf 31 december 2019 wordt bij de vaststelling van de voorziening voor toekomstige pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers rekening gehouden met de verwachte toekomstige stijgingen van de pensioengrondslag. Dit vanwege het onvoorwaardelijke karakter van de toezegging. Daarbij wordt uitgegaan van de minimale algemene looninflatie (zonder ingroeipad) die volgt uit artikel 23a, lid 1 onderdeel a, Besluit FTK.

Actuariële resultaten

	2020	2019
Kortlevenrisico	2,1	0,1
Langlevenrisico	1,8	2,3
Sterfte, per saldo	3,9	2,4
Arbeidsongeschiktheid	7,1	1,2
Flexibele keuzemogelijkheden	−4,5	−3,5
Totaal	**6,5**	**0,1**

Het resultaat op arbeidsongeschiktheid bestaat voornamelijk uit het voordelige verschil tussen de gevraagde risicopremie en de benodigde toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van arbeidsongeschiktheid.

Op flexibele keuzemogelijkheden is een verlies geboekt van EUR 4,5 miljoen (2019: verlies EUR 3,5 miljoen). De keuzemogelijkheden betreffen onder meer wijziging in de verhouding tussen ouderdomspensioen en partnerpensioen en pensioenvervroeging.

Resultaat op indexering

	2020	2019
Beschikbaar uit premies	–	–
Indexering	0,5	0,4
Totaal	**0,5**	**0,4**

De indexering van de pensioenrechten van actieve deelnemers en de indexering van de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten worden gefinancierd uit de reserves van het pensioenfonds. Zij vinden hun oorsprong in het overrendement (resultaat op beleggingen en verplichtingen).

Overige informatie

Verbonden partijen

De volgende rechtspersonen en natuurlijke personen worden aangemerkt als verbonden partijen:

- de aangesloten onderneming KLM N.V. (werkgever);
- de bestuursleden van het pensioenfonds (inclusief de onafhankelijk voorzitter van het fonds, die tevens niet-uitvoerend bestuurslid is) en hun nauwe verwanten;
- de uitvoeringsorganisatie Blue Sky Group bestaande uit Blue Sky Group Holding B.V., BSG Pension Management B.V., BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V.;
- de directieleden van de vier Blue Sky Group-vennootschappen.

Tussen het pensioenfonds en de werkgever is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en de uitvoering van de pensioenregeling gesloten. Een samenvatting van de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen in de paragraaf Financiering en premie van de algemene toelichting op pagina 65 en 66.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan bestuursleden en heeft ook anderszins geen vorderingen op bestuursleden. Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de paragraaf Bezoldiging bestuurders hierna.

De uitvoering van het pensioenfonds (pensioenuitvoering, bestuursondersteuning en vermogensbeheer) is ondergebracht bij Blue Sky Group. Het pensioenfonds bezit gezamenlijk met Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM en Stichting Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM alle aandelen in Blue Sky Group Holding B.V. (elk eenderde deel). De dienstverlening aan de aandeelhouders maakt ongeveer 83% (2019: ongeveer 84%) uit van de omzet (geconsolideerd) van Blue Sky Group. De overeenkomsten van dienstverlening zijn afgesloten op basis van marktconforme tarieven.

Er zijn geen transacties van betekenis met verbonden partijen die niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan.

Medewerkers

Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst.

Bezoldiging bestuurders

De bezoldiging van de leden van het bestuur (inclusief de onafhankelijke, externe voorzitter) bedraagt totaal EUR 454 duizend (2019: EUR 202 duizend).

Honorarium accountant

De aan het verslagjaar toegerekende accountantshonoraria zoals bedoeld in artikel 382a Titel 9, Boek 2 BW bedragen totaal EUR 75 duizend (2019: EUR 79 duizend).

	2020	2019
Controle jaarrekening en jaarstaten DNB	75	70
Overig advieswerk	–	9
Totaal	**75**	**79**

Belastingen

Het pensioenfonds is op grond van de aard van de activiteiten vrijgesteld van belastingheffing voor de vennootschapsbelasting.

Toezichthouder

Evenals voorgaande jaren is geen sprake van door DNB genomen corrigerende maatregelen ingevolge artikel 96 Pensioenwet.

Gebeurtenissen na balansdatum

Stapsgewijze invoering van de aangepaste UFR

Vanaf 1 januari 2021 is de nieuwe UFR in werking getreden. Verwerking hiervan in de voorziening en in de dekkingsgraad gebeurt in vier gelijke stappen telkens op 1 januari. De technische voorzieningen zijn per 1 januari 2021 met EUR 48,1 miljoen gestegen en de dekkingsgraad gedaald van 101,9% naar 100,7% en zal na de volledige implementatie op 1 januari 2024 96,8% bedragen.

Salarisaanpassing cabinemedewerkers met terugwerkende kracht

Als gevolg van een gerechtelijke uitspraak heeft KLM de algemene loonronde van 1 januari 2018 bij KLM-Cabinepersoneel met terugwerkende kracht aangepast. Hierdoor is de technische voorziening per 31 december 2020 voor EUR 1,7 miljoen te laag vastgesteld. Het effect op de dekkingsgraad bedraagt -0,1 procentpunt.

Amstelveen, 26 mei 2021

Het bestuur van de Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel,

Mark-Jan Boes
Peter Dorrestijn
Stefan Geerlings
Paul Jansen
Paul Loven
Marguerite Moquette
Kees Porskamp
Selma Smit-Bos
Theo Wentink
Jaap-Willem Verweij

OVERIGE GEGEVENS

Bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. Het resultaat wordt jaarlijks geheel ten gunste dan wel ten laste van de reserves gebracht. Overeenkomstig de in de ABTN vastgelegde regeling wordt een deel van het resultaat toegevoegd of onttrokken aan bestemmingsreserves.

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel te Amstelveen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 25 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 1,25 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruikgemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel bezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum rekening zou worden gehouden met de door DNB doorgevoerde wijziging van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2021, mijn oordeel over de vermogenspositie niet zou wijzigen.

Amstelveen, 26 mei 2021

drs. H. Zaghdoudi AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel per 31 december 2020 en van het saldo van baten en lasten over 2020, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel ('de Stichting' of 'het fonds') te Amstelveen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2020;
2. de rekening van baten en lasten over 2020;
3. het kasstroomoverzicht over 2020; en
4. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT
- Materialiteit van EUR 25 miljoen
- 0,6% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN
- Waardering van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds
- Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

OORDEEL
- Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 25 miljoen (2019: EUR 25 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen (pensioenverplichting plus stichtingskapitaal en reserves exclusief bestemmingsreserves) per 31 december 2020 (0,6%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 1,25 miljoen rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. De pensioenadministratie is uitbesteed aan BSG Pension Management B.V.

De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door BSG Asset Management B.V. en BSG Fund Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door BSG Pension Management B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij, en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2020 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan BSG Asset Management B.V., BSG Fund Management B.V. en BSG Pension Management B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses ten aanzien van premiebijdragen en uitkeringen uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie verkregen met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en uitkeringen.

Onze focus op het risico van fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving

Onze doelstellingen
De doelstellingen van onze controle op het gebied van fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving zijn:

Met betrekking tot fraude:
- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten die het gevolg is van fraude;
- het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden ter verkrijging van voldoende en geschikte controle-informatie; en
- het op passende wijze inspelen op fraude of vermoede fraude die tijdens de controle wordt geïdentificeerd.

Met betrekking tot het niet naleven van wet- en regelgeving:
- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten als gevolg van het niet naleven van wet- en regelgeving; en
- het verkrijgen van een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, rekening houdend met het toepasselijke wet- en regelgevingskader.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving berust bij het bestuur.

Onze risicobeoordeling
Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij frauderisicofactoren met betrekking tot frauduleuze financiële verslaglegging, het oneigenlijk toe-eigenen van activa en het risico op omkoping en corruptie in acht genomen. Wij hebben de frauderisicofactoren geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude.

Daarnaast hebben we werkzaamheden uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de wet- en regelgeving die op de Stichting van toepassing is, hebben we het bestuur verzocht om inlichtingen te verstrekken omtrent de naleving van dergelijke wet- en regelgeving en hebben we correspondentie met externe toezichthouders geïnspecteerd.

De potentiële impact van de geïdentificeerde wet- en regelgeving op de jaarrekening varieert aanzienlijk.

Ten eerste is de Stichting onderworpen aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en financiële verslaglegging (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben de mate waarin aan deze wet- en regelgeving wordt voldaan vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening en derhalve zijn er geen aanvullende controlewerkzaamheden nodig.

Ten tweede is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims. Wij hebben het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

In overeenstemming met de controlestandaarden hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (verondersteld risico) als enige frauderisico geïdentificeerd en geëvalueerd. We hebben het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording weerlegd, omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

Het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude is besproken binnen het controleteam en wij bleven alert op aanwijzingen voor fraude en/of het niet voldoen aan wet- en regelgeving gedurende de controle.

Bij al onze controles hebben we aandacht besteed aan het risico dat het bestuur de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt, inclusief een onderzoek naar aanwijzingen van mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur, wat een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude kan betekenen. We verwijzen naar de kernpunten van de controle, met hierin onze aanpak met betrekking tot gebieden met een hoger risico vanwege schattingen waarbij het bestuur zich baseert op significante oordeelsvorming.

We hebben onze risico-inschatting en controleaanpak gecommuniceerd aan het bestuur. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, dat vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden

We hebben de volgende controlewerkzaamheden (niet uitputtend) uitgevoerd om in te spelen op de ingeschatte risico's:

- We hebben de opzet en het bestaan en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren. In het geval van tekortkomingen in de fraude-mitigerende interne beheersingsmaatregelen, hebben we aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden verricht welke zijn ingericht aan de hand van onze risico-inschatting.
- Wij hebben mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur geëvalueerd en (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico geïdentificeerd. Indien wij journaalposten met een verhoogd frauderisico hebben geïdentificeerd, hebben wij deze door middel van validatie van brondocumentatie gecontroleerd.
- We hebben een zekere mate van elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen, zoals in de selecties van outliers in de controle van de basisgegevens en beleggingen waar backtesting-werkzaamheden voor zijn uitgevoerd.
- We hebben de uitkomst van andere controlewerkzaamheden in overweging genomen en geëvalueerd of bevindingen dan wel afwijkingen indicatief waren voor fraude of niet-naleving van wet- en regelgeving. Indien dit het geval was, hebben wij onze beoordeling van de relevante risico's en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.
- We hebben controle-informatie verkregen met betrekking tot de naleving van die bepalingen van de wet- en regelgeving waarvan algemeen wordt aangenomen dat ze een direct effect hebben op de bepaling van materiële bedragen en toelichtingen in de jaarrekening.
- We hebben rekening gehouden met het effect van feitelijke, vermoede of geïdentificeerde risico's van niet-naleving van wet- en regelgeving als onderdeel van onze procedures voor de daarmee samenhangende posten in de jaarrekening.
- In het licht van mogelijke risico's op het gebied van belangenverstrengeling hebben wij nevenfuncties van het bestuur geëvalueerd en hebben daarbij aandacht besteed aan de governance.

Onze procedures om in te spelen op het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude hebben niet geleid tot een 'kernpunt van de controle'.

Verder merken we op dat onze controle niet primair is opgezet om fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving te detecteren en dat het bestuur verantwoordelijk is voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Hoe minder direct de gevolgen voor de financiële overzichten van het niet voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het ook is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkst waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. In onze controle en bij de bepaling en evaluatie van onze kernpunten hebben wij rekening

gehouden met de potentiële effecten van COVID-19 op de Stichting en de jaarrekening. Dit heeft niet geleid tot een aanpassing of uitbreiding van onze kernpunten.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden bezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Waardering van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds

Omschrijving

De beleggingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: 'de beleggingen') vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,3% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). Uit de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 2,9 miljard (71%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op directe marktnoteringen, dat voor EUR 0,4 miljard (9%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en dat voor EUR 0,8 miljard (20%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en -technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In de paragraaf 'Overige informatie beleggingen' zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor de waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de Standaard 3402 type II-rapportage (waarbij een goedkeurend assurancerapport van de accountant is afgegeven). Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering en toereikende evaluatie van periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en waarderingsmodellen en -technieken onderzocht.

De waardering van participaties in Blue Sky Beleggingspools, waarvan de beleggingen een directe marktnotering hebben, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken. Ten aanzien van participaties in Blue Sky beleggingspools waarvoor geen door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde

jaarrekening beschikbaar zijn, hebben wij de beleggingen in de Blue Sky beleggingspool getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekening. Dit betreffen beleggingen waarvan de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen en -technieken.

De waardering van participaties in niet-beursgenoteerde aandelenfondsen, waarvan de onderliggende beleggingen worden gewaardeerd op basis van taxaties, hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Bovendien hebben wij ook de monitoring van de Stichting op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in onze werkzaamheden betrokken.

Tot aan de datum van onze controleverklaring hebben wij voor EUR 12,3 miljoen (0,3%) van de niet-beursgenoteerde beleggingscategorieën de waardering niet kunnen toetsen aan door een accountant gecontroleerde jaarrekeningen voorzien van een goedkeurende controleverklaring. Wij hebben hier de volgende aanvullende procedures op uitgevoerd.

Wanneer niet tijdig een jaarrekening die is voorzien van een goedkeurende controleverklaring beschikbaar is, hebben wij de betrouwbaarheid van de marktwaardering zoals door de fondsmanager afgegeven, vastgesteld door de inschatting van deze fondsmanagers uit voorgaande jaren te toetsen aan de hand van de later in het jaar beschikbaar gekomen gecontroleerde jaarrekeningen. In aanvulling hierop hebben we diverse gesprekken gevoerd met betrokken frontoffice-medewerkers van de Stichting/vermogensbeheerder, waarbij wij significante gebeurtenissen na balansdatum, mogelijke risico's en andere relevante aspecten die van invloed zijn op de waardering van deze fondsen hebben besproken en getoetst aan brondocumentatie.

De waardering van derivaten gebaseerd op afgeleide marktnoteringen hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Wij hebben ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie verkregen na balansdatum over de waarde van beleggingen op balansdatum betrokken. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderingen op basis van zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen.

Wij vinden dat de waardering van de beleggingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen is toereikend.

Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Omschrijving

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (hierna: 'de voorziening pensioenverplichtingen') is een significante post op de balans van de Stichting die wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De waardering van de voorziening pensioenverplichtingen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus

en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuarieel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva' de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen. Uit deze toelichting blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden. In de paragraaf 'Risicobeheer' is de gevoeligheid van de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de Overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden dat de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen is toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie. Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden.
  Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- en regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 26 mei 2021

KPMG Accountants N.V.
A.J.H. Reijns RA

2020

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

BIJLAGEN

PERSONALIA

(stand per 26 mei 2021)

Bestuur

Onafhankelijk voorzitter, tevens niet-uitvoerend bestuurslid
P.A.M. (Paul) Loven **(1956)**

Niet-uitvoerend bestuursleden, namens de werknemers
S. (Stefan) Geerlings **(1972)**,
M.C.G. (Marguerite) Moquette **(1966)**,
K. (Kees) Porskamp **(1975)**

Niet-uitvoerend bestuursleden, namens de KLM
mr. P.J.M. (Paul) Jansen **(1967)**,
J. (Jaap-Willem) Verweij **(1972)**

Niet-uitvoerend bestuursleden, namens de pensioengerechtigden
drs. T.J.G.J. (Theo) Wentink **(1951)**

Uitvoerend bestuursleden
dr. M.J. (Mark-Jan) Boes **(1978)**,
drs. P.G.J. (Peter) Dorrestijn CPE **(1962)**,
mr. drs. S.B.P. (Selma) Smit-Bos CPE **(1970)**

Verantwoordingsorgaan

Benoemd door de werknemers
A.M. (Toine) Delnoij **(1963)**,
S.P.M. (Peter) Steinbach **(1970)**,
R.G. (Roberto) Tunzi **(1964)**

Benoemd door de KLM
P.J. (Pieter) Wensveen RC **(1967)**,
drs. G. (Gijsbert) Woelders **(1967)**

Benoemd door de pensioengerechtigden
A.N.C. (Adri) Volkerts **(voorzitter, 1953)**

Auditcommissie

drs. E.E. (Ernst) Hagen,
drs. C.H.J. (Coen) Verdegaal,
vacature[8]

Sleutelfunctiehouder actuarieel

drs. H. (Hamadi) Zaghdoudi AAG (Willis Towers Watson Netherlands B.V.)

Sleutelfunctiehouder risicobeheer

drs. P.G.J. (Peter) Dorrestijn CPE

Sleutelfunctiehouder interne audit

drs. A. (Anne) Laning RA RC

Bestuurssecretariaat

drs. N.J.H. (Nicole) Merk-Loeff (senior bestuurssecretaris, BSG)

Compliance officer

Holland Van Gijzen Law LLP

Privacy officer

mr. G. (Grace) Somaroo (BSG)

[8] drs. M. (Monica) Vervark-Straathof RA RC CPE heeft haar functie als lid auditcommissie per eind april 2021 om persoonlijke redenen neergelegd.

FUNCTIES EN NEVENFUNCTIES BESTUUR

(stand per 26 mei 2021)

Bestuur

dr. M.J. (Mark-Jan) Boes

Functie in het bestuur:	Uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019)
Voordragende organisatie:	n.v.t.
Functie:	Assistant Professor in Finance, VU Amsterdam, School of Business and Economics
Relevante nevenfuncties:	Lid raad van toezicht Stichting Pensioenfonds Royal Haskoning, lid Editorial Board Netspar, gastdocent VU Universiteit Amsterdam - Risk Management for Financial Institutions, docent Erasmus Universiteit Rotterdam - opleiding Certified Pension Vermogensbeheer

drs. P.G.J. (Peter) Dorrestijn CPE

Functie in het bestuur:	Uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019)
Voordragende organisatie:	n.v.t.
Functie:	Pensioenfondsbestuurder
Relevante nevenfuncties:	Bestuurslid Pensioenfonds PostNL, bestuursvoorzitter Pensioenfonds AC Nielsen (gesloten fonds)

S. (Stefan) Geerlings

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019, bestuurslid sinds 2010)
Voordragende organisatie:	FNV
Functie:	Purser, KLM
Relevante nevenfuncties:	n.v.t.

mr. P.J.M. (Paul) Jansen

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019, bestuurslid sinds 2011)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Manager Pensions & Insurable Benefits, KLM
Relevante nevenfuncties:	Bestuurslid Algemeen Pensioenfonds KLM, bestuurslid Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM, lid raad van toezicht van Stichting Loss of License Fonds

P.A.M. (Paul) Loven

Functie in het bestuur:	Onafhankelijk voorzitter, tevens niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019, onafhankelijk voorzitter sinds 2018)
Voordragende organisatie:	n.v.t.
Functie:	Directeur/eigenaar Paul Loven Coaching en Bestuursadvies B.V.
Relevante nevenfuncties:	Onafhankelijk voorzitter Algemeen Pensioenfonds KLM, onafhankelijk voorzitter Pensioenfonds Vliegend Personeel KLM

M.C.G. (Marguerite) Moquette

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019)
Voordragende organisatie:	VNC
Functie:	Purser, Duty manager Flight, KLM
Relevante nevenfuncties:	Secretaris Stichting Opel Super Six

K. (Kees) Porskamp

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019; van 2010 tot oktober 2019 plaatsvervangend bestuurder)
Voordragende organisatie:	VNC
Functie:	Purser, KLM
Relevante nevenfuncties:	Gemeenteraadslid/fractievoorzitter gemeente Oost Gelre, voorzitter Stichting Beheer fractiegelden VVD Oost Gelre, lid Stichting De Firmanten, lid Achterhoek Raad, lid ledenraad VNC, Public Affairs VNC

mr. drs. S.B.P. (Selma) Smit-Bos CPE

Functie in het bestuur:	Uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019)
Voordragende organisatie:	n.v.t.
Functie:	Partner GPSS B.V.
Relevante nevenfuncties:	Onafhankelijk voorzitter Bpf voor de Banden en Wielenbranche, lid raad van advies van de CPE-opleiding Erasmus Universiteit, lid Clientenraad Tergooi Ziekenhuis, ambtelijk secretaris raad van commissarissen bij Accon AVM B.V.

drs. T.J.G.J. (Theo) Wentink

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019)
Voordragende organisatie:	VOC-KLM
Functie:	Uitvoerend verzekeringsarts, UWV
Relevante nevenfuncties:	n.v.t.

J. (Jaap-Willem) Verweij

Functie in het bestuur:	Niet-uitvoerend bestuurder (sinds oktober 2019; bestuurslid sinds mei 2019)
Voordragende organisatie:	KLM
Functie:	Director Group Aircraft Finance, KLM
Relevante nevenfuncties:	CFO Amsterdam Schiphol Pijpleiding, joint venture Shell en KLM

DEELNEMERSBESTAND

Personen met aanspraak op nog niet ingegaan pensioen

	Deelnemers	Gewezen deelnemers
Aantallen per einde vorig verslagjaar	9.961	2.633
Bij wegens		
• (Her)indiensttreding	34	
• Uitdiensttreding		845
• Toekenning pensioen		
• Afloop arbeidsongeschiktheidspensioen	3	
• Revalidatie	15	4
• Overige oorzaken		1
Af wegens		
• Invaliditeit	32	2
• Overlijden	6	1
• Toekenning ouderdomspensioen	434	54
• Uitdiensttreding	845	
• Emigratie/afkoop/overdracht		63
• Afloop arbeidsongeschiktheidspensioen		
• Afloop wezenpensioen		
• Revalidatie		
• Herindiensttreding		
• Overige oorzaken		1
Aantallen per einde verslagjaar	**8.696**	**3.362**

Pensioengerechtigden

	Ouderdoms-pensioen	Partner-pensioen	Wezen-pensioen	Arbeids-ongeschikt-heids-pensioen	Totaal pensioen-gerechtig-den
Aantallen per einde vorig verslagjaar	1.604	85	52	219	1.960
Bij wegens					
• (Her)indiensttreding					
• Uitdiensttreding					
• Toekenning pensioen	498	6	1	34	539
• Afloop arbeidsongeschiktheids-pensioen					
• Revalidatie					
• Overige oorzaken			1		1
Af wegens					
• Invaliditeit					
• Overlijden	12	2		2	16
• Toekenning ouderdoms-pensioen				10	10
• Uitdiensttreding					
• Emigratie/afkoop/overdracht					
• Afloop arbeidsongeschiktheids-pensioen				3	3
• Afloop wezenpensioen			10		10
• Revalidatie				19	19
• Herindiensttreding					
• Overige oorzaken					
Aantallen per einde verslagjaar	**2.090**	**89**	**44**	**219**	**2.442**

ONTWIKKELINGEN 2011-2020

	2020	2019	2018	2017	2016
Aantal deelnemers	8.696	9.961	9.838	9.779	9.132
• Mannen	1.466	1.669	1.660	1.677	1.590
• Vrouwen	7.230	8.292	8.178	8.102	7.542
Aantal gewezen deelnemers	3.362	2.633	2.577	2.552	2.702
• Mannen	371	267	263	256	276
• Vrouwen	2.991	2.366	2.314	2.296	2.426
Aantal pensioengerechtigden	2.442	1.960	1.701	1.500	1.347
Ouderdomspensioen	2.090	1.604	1.365	1.172	1.036
• Mannen	309	220	177	145	121
• Vrouwen	1.781	1.384	1.188	1.027	915
Partnerpensioen	89	85	77	67	60
Wezenpensioen	44	52	49	45	46
Arbeidsongeschiktheidspensioen	219	219	210	216	205
• Mannen	20	18	18	18	18
• Vrouwen	199	201	192	198	187
(bedragen in EUR miljoenen)					
Premies					
Feitelijke premie	103	102	100	162	62
Kostendekkende premie	170	143	139	155	87
Gedempt kostendekkende premie	78	78	77	81	49
Pensioenuitkeringen					
Periodieke pensioenuitkeringen	40	32	26	22	18
Afkopen pensioenen	2	1	2	2	11
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	373	380	372	419	303
Voorziening pensioen-verplichtingen	3.993	3.515	2.932	2.731	2.689

	2020	2019	2018	2017	2016
Beleggingen					
Vastgoed	334	357	327	302	279
Aandelen	1.859	1.725	1.402	1.426	1.341
Vastrentende waarden	1.654	1.695	1.520	1.352	1.250
Overig	235	-68	-67	123	0
Totaal	**4.082**	**3.709**	**3.182**	**3.203**	**2.870**
Rendement					
Vastgoed	-4,0%	11,9%	3,6%	8,7%	6,0%
Aandelen	10,1%	21,8%	-8,4%	16,2%	8,7%
Vastrentende waarden	4,8%	7,2%	-1,7%	2,5%	7,6%
Totaalrendement	**9,2%**	**14,6%**	**-3,3%**	**8,6%**	**10,2%**
Dekkingsgraad					
Nominale dekkingsgraad	101,9%	104,5%	107,5%	117,0%	106,1%
Beleidsdekkingsgraad	95,1%	104,9%	115,0%	114,0%	100,0%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	122,2%	124,3%	126,0%	127,4%	127,3%
Reële dekkingsgraad	76,0%	78,0%	77,7%	79,6%	71,6%
Wettelijke reële dekkingsgraad	78,0%	84,3%	93,3%	91,9%	81,3%

	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal deelnemers	9.247	9.183	9.213	9.132	9.265
• Mannen	1.614	1.590	1.604	1.591	1.620
• Vrouwen	7.633	7.593	7.609	7.541	7.645
Aantal gewezen deelnemers	2.416	2.406	2.675	2.687	2.658
• Mannen	240	228	248	248	229
• Vrouwen	2.176	2.178	2.427	2.439	2.429
Aantal pensioengerechtigden	1.209	1.100	1.021	920	821
Ouderdomspensioen	898	789	721	639	567
• Mannen	96	91	80	63	54
• Vrouwen	802	698	641	576	513
Partnerpensioen	55	49	44	38	34
Wezenpensioen	48	49	43	36	36
Arbeidsongeschiktheidspensioen	208	213	213	207	184
• Mannen	17	18	18	16	15
• Vrouwen	191	195	195	191	169

(bedragen in EUR miljoenen)

Premies					
Feitelijke premie	62	73	90	79	63
Kostendekkende premie	81	75	85	89	68
Gedempt kostendekkende premie	60	72	77	75	63
Pensioenuitkeringen					
Periodieke pensioenuitkeringen	16	14	13	12	10
Afkopen pensioenen	13	1	0	0	0
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer (bedragen in euro's)	270	267	311	285	299
Voorziening pensioen-verplichtingen	2.399	2.207	1.708	1.722	1.547

	2015	2014	2013	2012	2011
Beleggingen					
Vastgoed	269	258	149	148	132
Aandelen	1.053	1.081	941	836	735
Vastrentende waarden	1.230	1.075	872	787	712
Overig	21	93	116	217	86
Totaal	**2.573**	**2.507**	**2.078**	**1.988**	**1.665**
Rendement					
Vastgoed	9,5%	15,9%	6,9%	14,8%	0,1%
Aandelen	2,9%	10,7%	18,1%	16,3%	−9,2%
Vastrentende waarden	−0,9%	10,7%	−7,9%	14,2%	12,1%
Totaalrendement	**0,7%**	**17,3%**	**1,5%**	**15,8%**	**7,7%**
Dekkingsgraad					
Nominale dekkingsgraad	106,7%	114,1%	122,8%	116,0%	107,7%
Beleidsdekkingsgraad	108,5%				
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK	127,8%	121,3%	121,3%	118,7%	119,6%
Reële dekkingsgraad	75,6%	80,1%	76,5%	67,0%	64,3%
Wettelijke reële dekkingsgraad	87,3%				

De uitvoering van de KLM-pensioenregelingen
is ondergebracht bij Blue Sky Group

Colofon jaarverslag 2020
Uitgave Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel
Coördinatie & tekst Blue Sky Group B.V., Amstelveen
Ontwerp Frissewind, Amsterdam
Realisatie Domani B.V., Den Haag

Pensioenfonds KLM Cabinepersoneel

Stichting Pensioenfonds KLM-Cabinepersoneel
Prof. E.M. Meijerslaan 1 Amstelveen
Postbus 123 | 1180 AC Amstelveen

(020) 426 62 30
pensioenservice@klmcabinefonds.nl
www.klmcabinefonds.nl | facebook.com/klmcabinefonds